

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, istorie și tradiție locală -

ANUL XII, NR. 4(128), APRILIE 2023

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL XII, NR. 4(128), APRILIE 2023

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor FLORIN HODOROGA
teolog ALEXANDRU DĂRĂBAN

Consultant științific: Dr. Mirela Popa-Andrei, cercetător științific II, Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române

Colaboratori permanenți: Dr. Elisabeta Scurtu, Preot Dr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu,
Dr. Dorin Dologa, Icu Crăciun, Florin Hodoroga

Editor și redactor responsabil: Alexandru Dărăban

Tehnoredactare: Alexandru Dărăban

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com

Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj

aldaraban57@gmail.com

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<http://pisaniisangeorzene.assbn.ro/ps2019.html>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

COPERTA 1: Copii de Sfânta Înviere din Sângeorzul altor vremuri

COPERTA 2: Mamă și fiică din Sângeorz gătite de sărbătoare

COPERTA 3: Tineri din Sângeorz gătiți de sărbătoare

COPERTA 4: Copil la paști

Fotografiile de pe cele 4 coperti provin din colecția personală a artistului plastic Maxim Dumitraș

Celelalte fotografii provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), Facebook (Vicariatul greco-catolic Năsăud, Leon Prădan, Cornel Rusan, Iosif Ciunterei, Liceul „Solomon Haliță” Sângeorz-Băi), Centrul Cultural „Justin Sohorca” Sângeorz-Băi.

Cuprins

<u>CUPRINS</u>	5
<u>BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE</u>	
ALEXANDRU DĂRĂBAN, <i>Ioan Slavici și Artemiu Publiu Alexi. Demersuri și fapte care i-au unit</i>	6
Dr. DORIN DOLOGA, <i>Aspecte economice la Sângeorz-Băi în perioada Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud</i>	14
ION DAFIN, <i>Solomon Haliță</i>	16
SOLOMON HALIȚĂ, <i>Marea mișcare a institutorilor pentru îmbunătățirea stării lor materiale și morale</i>	18
VIOREL THIRA, <i>Protopopul Grigore Pletosu, profesorul lui George Coșbuc de la liceul din Năsăud</i>	19
VLAD MAXIM SITĂRIȚI, <i>Preoția la începutul secolului XX – Trăiri pandemice</i>	23
*** <i>Băile „Hebe” Sângeorz-Băi (Năsăud)</i>	26
<u>RESTITUIRI</u>	
MAXIM POP, <i>Maria Antoinette – schiță biografică</i>	27
DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI, <i>Însemnătatea științelor naturale și reformele ce le reclamă studiul lor în școlile noastre</i>	34
<u>DIN GRANITĂ</u>	
*** <i>Instalarea ca preot titular greco-catolic a lui Gherasim Domide</i>	40
ALEXANDRU DĂRĂBAN, <i>Tablou nominal cu locuitorii români din comuna Susenii Bârgăului care au luat parte la Primul Război Mondial</i>	43
*** <i>Apel de subscriere pentru înființarea firmei „Struniorul” – societate pentru exploatarea lemnului</i>	51
<u>COMUNISM</u>	
ALEXANDRU DĂRĂBAN, <i>Atitudinea liderilor cultelor religioase din Regiunea Rodna Față de condamnarea unor lideri al bisericii romano-catolice</i>	54
<u>VARIA</u>	
ALEXANDRU DĂRĂBAN, <i>Recenzie. Iuliu-Marius Morariu, Părintele Savarion și alte năzdrăvăanii literare</i>	56
Prof. dr. MIHAI-OCTAVIAN GROZA, <i>Făuritorii României Mari (I): arădeanul Vasile Goldiș (1862-1934), o viață în slujba idealului național</i>	58
GHERASIM SOLOVESTRU DOMIDE, <i>Pașii lui Nichita Stănescu prin Piața Amzei. 90 de ani de la nașterea poetului</i>	61

BISERICĂ, ȘCOALĂ SOCIETATE

IOAN SLAVICI ȘI ARTEMIU PUBLIU ALEXI

- Demersuri și fapte care i-au unit -

Alexandru DĂRĂBAN

Încheierea pactului dualist austro-ungar îi găsește pe românii ardeleni fără un partid politic și nici un program care să susțină lupta și combaterea asupririi austriece și maghiare¹. În februarie 1869 a avut loc o conferință la Timișoara în care s-a hotărât înființarea Partidului național al românilor din Banat și Ungaria². În luna următoare, în 7-8 martie, a avut loc conferința de la Miercurea când s-a hotărât înființarea Partidului Național Român din Transilvania³. Conferința de la Timișoara s-a declarat pentru *activism*, adică prin participarea la alegeri și viața parlamentară, în timp ce participanții la conferința de la Miercurea au optat pentru *pasivism*, prin urmare pentru neparticiparea la alegeri și viața parlamentară⁴. La cea din urmă conferință a fost reprezentat și Năsăudul în persoana lui Ioachim Mureșianu⁵. Adoptarea celor două tactici de luptă, *activismul* și *pasivismul*, a deschis drumul neînțelegerilor, nedovedindu-și nici un fel de eficacitate împotriva autorităților austro-ungare⁶.

Într-o asemenea atmosferă de învrăjbire erau și studenții români de la Viena, fiind și aceștia împărțiți în *activiști* și *pasiviști*⁷. Transilvănenii, mai încrezători în Curtea din Viena, susțineau *pasivismul*; bănățenii *activismul* și asemenea bucovinenii, care aveau dietă provincială. Celora din urmă li se alătură românii din Muntenia și Moldova care erau stabiliți la Viena⁸.

Capitala imperiului de venise, de bună bucată de vreme, un important centru universitar, aici îndreptându-se în fiecare toamnă tineri din banat, Transilvania și din Bucovina⁹. În acel climat, studenții români și-au întemeiat societăți literare în care să cultive limba și literatura națională¹⁰.

Societatea literară-științifică română din Viena a fost împiedicată ca să se dezvolte chiar de neînțelegerile care existau între români, aceștia fiind divizați în *activiști* și *pasiviști*¹¹. S-a iscat un conflict care a dus la desprinderea din societate a *activiștilor* care se considerau majoritari, întemeind o nouă societate, literară-socială, numită „România”¹². Din această societate au făcut parte, printre mulți alții, și năsăudenii Constantin Moisil și Artemiu Publiu Alexi, care vor citi în ședințele societății lucrări literare și istorice. Constantin Moisil a citi dizertația *Despre descendența omului*, iar Artemiu

¹ Dimitrie Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei RSR, 1968, p. 78.

² *Albina*, Viena, Anul IV, 1869, nr. 10, p. 1.

³ *Idem*, nr. 24, p. 2.

⁴ Dimitrie Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 78.

⁵ *Albina*, Viena, Anul IV, 1869, nr. 24, p. 2.

⁶ Dimitrie Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 79.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 80.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 82.

¹² *Ibidem*, p. 83.

Alexandru DĂRĂBAN

Publiu Alexi *O schiță istorică din anii 1848-1849*¹.

În 1869-1870 studiau la Viena români din Bucovina, Transilvania, Banat, Crișana și mulți din România. din părțile Năsăudului se aflau la studii Artemiu Publiu Alexi, Paul Tanco, I. M. Lazar, Constantin Moisil. Aceștia se găseau printre susținătorii acțiunilor politice inițiate de Eminescu și Slavici, viitori „tribuniști” și „memorandiști”².

Societatea literară-socială „România” a luat inițiativa în luna februarie 1868 de înființare a unei catedre de limba și literatura română la Universitatea din Viena, întocmind o petiție pe care își puseră semnătura în jur de 75 de studenți. societatea a fost pusă într-o situație dificilă deoarece nu aveau posibilitatea de a acorda salariul docentului, precum nici desemnarea acestuia. Președintele societății. Constantin Aronovici, și secretarul ei, Artemiu Publiu Alexi, adresară la data de 12 iulie 1869 o petiție Astei (din Arad și Bucovina)³:

Prezidiul societății literare-sociale „România” conform dorinței generale a junimii române studioase din Viena își ia libertate a vă face următoarea înștiințare:

Junimea română studioasă din Viena recunoscând neapărata necesitate de o catedră pentru limba și literatura română la universitatea vieneză, ce este atât de frecventată de către români și anume din toate provinciile Daciei Traiane, a înaintat încă în anul trecut 1868 o suplică către înaltul minister de cult și instrucțiune, pentru ca dânsul, considerând marele număr al junimii studioase române, să binevoiască a încuviința catedra pentru limba și literatura română la universitatea de aici.

La această suplică a junimii studioase române, înalt ministerul de cult și instrucțiune a și binevoit încă în toamna aceluiași an a ne răspunde următoarele: „Ministerul de cult și instrucțiune nu poate crea o catedră de limbă și literatura română, căci o atare nu există nici pentru una din celelalte limbi, afară de cea germană, ci numai docenturi, și cu crearea unei atare docenturi pentru limba și literatura română înalt ministerul de cult și instrucțiune este totdeauna coînțeleș și totodată aplicat a destina pentru ea o remunerațiune corespunzătoare (adică 400-500 fl. v. a.)”.

Deci dorința noastră ar fi încătvă împlinită și acuma. După informările primite de la decanatul filosofic, care întreat fiind de către ministerul de cult și instrucțiune, „care e părerea sa în privința ocupării susnumitei docenturi?”, el a răspuns, că colegiul profesoral în unanimitate s-au exprimat contra denumirii uni învățător de limbă (sprach-meister⁴) și a arătat necesitatea unui bărbat instruit și adaptat cu literatura română. Așa n-a mai rămas nimica de făcut decât numai ca bărbatul competent, documentându-și calitățile cerute să se adreseze către decanatul filosofic al universității din Viena spre a fi în urma arbitriului colegiului profesoral, recomandat de către acesta înaltului ministru spre recunoaștere și întărire.

Însă pe acest bărbat ce va avea o chemare atât de mare și totodată atât de frumoasă de împlinit, adică de-a adăpa tinerimea română cu cunoștințele de patrie, literatură și istorie națională, de care, dintr-o fatalitate mare, până astăzi fu despuiată și predată până aici de cunoștințele cele mai necesare pentru viața unei națiuni, apoi, pe lângă altele, va avea și însemnata datorie de a înfrăți și a strânge mai aproape și mai tare legăturile frățești ale junilor români adunați aici de prin toate unghiurile românimii; după părerea noastră nimeni nu poate alege și recomanda pe acel bărbat decât asociațiune literară, adică transilvăneană, arădană și bucovineană care, înțelegându-se între sine cu acea seriozitatea și sanctitate, pe care o reclamă însemnătatea și sanctitatea cauzei însăși, ar fi mai de aproape chemate și mai în stare a aprecia acest act de mare importanță după valoarea-i meritată și de a năzui a-l duce întru îndeplinire.

Știind și comparând această împrejurare, prezidiul societății „România” vine în numele junimii române studioase și îndrăznește a se ruga ca să binevoiți a lua asupra rezolvarea acestei cauze atât de însemnate; și fiindcă acel bărbat nu va putea să existe în Viena nici într-un mod numai cu susnumita remunerațiune acordată de către înalt ministerul, îndrăznește se ruga:

1. *Ca să binevoiască a studia totodată și această împrejurare, adică cum s-ar putea mări re-*

---

¹ *Ibidem*, p. 83-84.

² *Ibidem*, p. 84.

³ *Ibidem*, p. 87.

⁴ Maestru de limbă.

Ioan Slavici și Artemiu Publiu Alexi - Demersuri și fapte care i-au unit -

---

munerațiunea aceasta până la suma cuvenită?

2. *Onoratele asociațiunii literare nu ar fi și ele în stare și aplicate a contribui anual după putință?*

3. *Că n-ar fi bine a se face o rugămintă către prea onoratul consistoriu greco-ortodox din Cernăuți ca să binevoiască și el a mijloci de la înaltul minister încuviințarea și sistemizarea unui salariu anual din fondul religios al Bucovinei?*

Sperând întru interesul ce-l poartă onoratele societăți literare pentru înaintarea culturii și instrucțiunii românești, suntem siguri de bunăvoința și seriozitatea lor în astfel de chestiuni ce trebuie să caracterizeze pe atari societăți¹.

Asociațiunea transilvană și-a ținut adunarea anuală din 1869 la Șomcuta Mare unde s-a discutat problema înființării catedrei de limba și literatura română, formându-se în acest scop o comisie care, în înțelegere cu celelalte două asociațiuni – cea bănățeană și cea bucovineană –, să doteze catedra cu toate cele necesare, lăsând în seama ministerului să găsească persoana potrivită pentru ocuparea postului respectiv².

În august 1870 s-au împlinit patru sute de ani de la sfințirea Mănăstirii Putna. Studenților români de la Viena li se iviră ocazia de a organiza o mare serbare la mormântul lui Ștefan cel Mare. Se pare că prima inițiativă a organizării unei asemenea serbări a avut-o Iraclie Porumbescu, tatăl lui Ciprian Porumbescu³.

S-a alcătuit în acest scop un Comitet provizoriu care a întocmit un *Proiect de program pentru serbarea națională la mormântul lui Ștefan cel Mare la 15/27 august 1870* și un *Apel* către universități și academii⁴. Serbarea de la Putna din anul 1870 nu a avut un mare răsunet, atenția opiniei publice fiind distrasă de războiul franco-german⁵.

La data de 18 martie 1871, la Viena, se formase un Comitet central pentru organizarea serbării de la Putna, a cărui componență era constituită din Nicolae Teclu – președinte, Ioan Slavici – secretar, și Valeriu Bologa – casier⁶. Serbarea s-a amânat și de această dată datorită situației internaționale⁷.

Eminescu, Slavici și alții cer convocarea adunării generale în ceea ce privește ținerea serbării de la Putna⁸. Adunarea a avut loc în 28 mai 1871 la ea participând un mare număr de studenți. comitetul pentru serbarea de la Putna s-a format din Nicolae Teclu – președinte, V. Bumbac – vicepreședinte și Ioan Slavici – secretar⁹.

În această perioadă s-au pus în mișcare și alte centre universitare frecventate de români. Un asemenea centru era Graz-ul unde îl vedem implicat pe studentul sângeorzean Artemiu Publiu Alexi care ține legătură cu Slavici prin câteva scrisori care dezbăteau problema ținerii serbării de la Putna. La data de 8 iulie 1871, Artemiu Publiu Alexi specifica într-o scrisoare adresată lui Slavici că:

Junimea română din Graz a salutat cu mare bucurie și satisfacțiune atât ideea unei festivități naționale la mormântul Marelui Ștefan la Putna, cât și modalitatea acelei serbări înscenate prin Junimea română din Viena și efectiv prin comitetul central.

Junimea română din Graz, în urma frățescului apel făcut din partea comitetului central, întrunindu-se în o conferință în 25 iunie, s-a constituit în un comitet-filială în numele căreia avem onoare a ne pune în corespondență cu Comitetul central.

Vă salutăm de acuma pentru energicii pași ce-i faceți întru realizarea acelei întruniri festive, care, credem că va avea o reușită favoritorie și va produce fructele de vițe în patria lui Ștefan și va genera peste tot pământul românesc și vă rugăm să primiți simpatiile încrederea noastră. Fraților! E

---

¹ *Transilvania*, Brașov, Anul II, 1869, nr. 23, p. 276-277.

² Dimitrie Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 88.

³ *Ibidem*, p. 103.

⁴ *Ibidem*, p. 104.

⁵ *Ibidem*, p. 106.

⁶ *Ibidem*, p. 107.

⁷ *Ibidem*, p. 108.

⁸ *Ibidem*, p. 109-110.

⁹ *Ibidem*, p. 110.

Alexandru DĂRĂBAN

timpul suprem de a integra mai mult ca oricând despre viitorul patriei și a națiunii și de a consulta despre dânsul. E timpul suprem de a ne consulta spre acest scop din toate unghiurile românești, a ne întruni sub flamura unității, a învăța a ne cunoaște unii cu alții, a ne cunoaște ideile și afecțiunile noastre române, a ne grupa sub drapelul Românismului, aceasta a-l susține cu toate puterile. Să nu uităm că viitorul națiunii zace pe umerii noștri¹.

Iată momentele ce fac pe Junimea română din Graz să salute cu bucurie și din inimă întrunirea de la Putna...

Nu numai ce împrăștiarea memoriei Marelui Ștefan și eternizarea lui prin cântare, monumentul său va urma să fie împreunate cu acea sărbătoare, ci mai mult, ridicarea unui monument viu, care nu numai va eterniza memoria aceluia brav erou, dar va pune fundamentul unei ere noi în viața națiunii române, va croi un drum larg spre care vom putea realiza mai ușor zărilor, marile... aspirațiuni ale lui Ștefan, renașterea, unirea și înflorirea neamului românesc.

Nu știi încât vom poate satisface la toate punctele din apel, cu deosebire la acele de a contribui și de a aduna contribuțiuni, asemenea de a putea fi reprezentați la acea măreață sărbătoare... Fiind numărul nostru mic și pe lângă aceea izolați cu totul de elementul românesc, nu avem de la care să colectăm; cei ce vom merge însă pe acasă își vor îndeplini datorința. Asemenea, nu vom putea transmite pe nimeni de reprezentant, lipsindu-ne mijloacele materiale (spesele), dar cei ce vom merge prin patrie, vom propaga ideea participării la acea serbare din toate puterile...

Ceea ce putem noi face astădată, este, pe lângă presiunea sentimentului nostru, opțiunile noastre modeste, relative, la aranjarea acelei festivități, precum și a obiectelor pertractate [...].

După decurgerea sărbătorii, după programă, a se ține o adunare generală în care ar fi a se retracta cam următoarele:

a) Constituirea unui comitet central permanent cu reședința în Viena, București sau Paris²;

b) Constituirea mai multor comitete-filiale permanente în toate părțile pe unde se află junime academică, de exemplu: Pesta, Graz, Cluj, Sibiu, Blaj, Gherla, Arad, Oradea, București, Iași, Paris, Berlin, etc., care comitete ar sta în componența directă cu comitetul central;

c) Activitatea acestor comitete ar fi:

1. Promovarea înfrățirii și unirii între junimea română, cultivarea și unificarea ideilor și aspirațiilor române, formarea unei ligi care să combată cosmopolitismul și indiferentismul, să satisfacă ideile Românismului spre acest scop, să aranjeze în tot anul și în diferite locuri ale Daciei întruniri festive naționale „a la Putna” și cu deosebire pe acolo unde e mai pernicită ginta romană.

2. A lucra pentru unirea și consolidarea ginteii latine. Spre acest scop, a propaga prin membrii săi, printre junimea academică spaniolă, franceză și italiană ideea unui congres latin pan-roman de la care atârnă valoarea și viitorul latinismului, cu aceasta și a românismului. Tot spre acest scop să se formeze prin Franța, Italia și Spania reuniuni mixte cu italieni, francezi, spanioli, în care să vedem în a ne cunoaște cauzele noastre ș.a.

3. Comitetul central va primi informații de la comitetele filialelor despre suferințele, asupririle și nedreptățile românilor din toate provinciile.

Daco-Romaniei accepte a le publica prin broșuri, jurnale... cu mai hotărâre, ca lumea să cunoască că la noi domnește nedreptatea, calomnia și minciuna. Articolele bune din zărele române să se traducă în cele străine etc.

Mijloacele materiale se vor câștiga prin centri bune, atât la comitetul central, cât și la cele filiale... Activitatea acestor comitete ar fi de a lucra din toate părțile și pe toate direcțiunile pentru victoria românismului realizarea aspirațiilor și satisfacerea datorințelor noastre românești, cel ce le va poate face numai dacă va face această ligă solidă și puternică...³.

Acestea ar fi aproximativ liniamentele celor ce ar fi a se dezbate, concluzia și realizările, după

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (SJANB-N), Fond Liceul „George Coșbuc” Năsăud, Dosar Corespondența dintre Artemiu Publiu Alexi și Ioan Slavici în legătură cu organizarea serbărilor de la Putna (1871), f. 1.

² Ibidem, f. 2.

³ Ibidem, f. 3.

Ioan Slavici și Artemiu Publiu Alexi - Demersuri și fapte care i-au unit -

---

părerea noastră, la Putna.

Și dacă unele puncte, acuma cu asta ocaziune și iară se poate dezbate din ceva considerațiuni politice, atunci cel puțin acele să se realizeze care se vor putea.

Celelalte puncte până la altă realizare, când fiind mai bine favoriți de împrejurare, s-ar putea realiza... în România liberă.

Actele comitetului și a festivităților se va trece în broșuri, să accepte – în care s-ar cuprinde și vorbirile festive precum și alte – să se împartă în toată Româניה.

În ținerea vorbirilor cu ocaziunea serbării am opina ca acele să fie libere de orice cenzură și control, să se practice deplina libertate a cuvântului, căci aceste serbări numai atunci vor fi la culmea informaticii sale...

Aceste ne sunt, fraților; părerile noastre, căci ne rugăm să le luați în considerațiune și după apreciere-ne să ne încredințați despre forța lor..

Din secvența comitetului filialei din Graz, pentru serbarea întru memoria lui Ștefan Marele de la Putna, ținută în 8 iulie la ora 18¹.

Ioan Slavici va răspunde în două rânduri celor scrise de Alexi, prima dată la 9 iulie 1871, iar a doua în 17 iulie 1871, amândouă din Viena.

În răspunsul dat în 8 iulie 1871 Slavici menționa că:

Ne-am bucurat la citirea răspunsului dumneavoastră. Cauza ne cheamă pe toți; noi nu suntem competenți a vă mulțumi pentru că i-ați urmat. Vă mulțumesc în numele cauzei.

Am văzut cu plăcere, cum că părerile dumneavoastră față cu serbarea nu e forțată, ci e o trebuință comună. Încât pentru câteva observări care le-ați făcut oarecum contra pașilor făcuți de noi, am observat cu bucurie cum că aceasta nu purcede decât din necesitatea expresiunilor noastre. Anume cenzurarea cuvântărilor e unul din punctele admise.

Fraților! Noi nu avem nici dreptul și puterea de a face aceasta; și dacă le-am avea, am fi în contradicere cu principiile care le profesăm, dacă am năzui la dezvoltarea liberă a cugetelor fără a proiecta că exprimarea lor va fi liberă. Noi suntem români, voim mișcare liberă, ci nimic nu ne va împiedica de la aceasta. Cenzurarea nu poate fi dară față una cu una cuvântare; cuvântarea festivă care se va ține după deschidere... Pentru elaborarea acestei cuvântări s-a scris concurs: care va fi mai bună dintre cuvântările scrise, aceea se va rosti de la tribuna festivă. Spre acest scop s-a ales Comisiunea de etică. La banchet și în congres va vorbi fiecare după cum o va primi de cuviință. Suntem maturi voim a crea : va ști fiecare ce are a zice și ce a reface. Într-atât, în echipă, se vor ține conferințe secrete în care își va putea ușura fiecare sufletul.

Vă facem, însă, în schița proiectului, planul de serbare... Definitiv nu le vom putea hotărî, decât după ce am auzit părerile tuturor. Vă rugăm, dară și pe dumneavoastră: exprimați-vă din nou.

Se face un portic festiv, un pedestal de marmură pentru urnă, se îngrijesc gazdele care contractară un bucătar, se cere concesiune de la guvern, cu un cuvânt Comitetul, care se propune în 1 august la Putna, pregătește serbarea și îi invită după aceea cu cel puțin 15 zile înainte de serbare publicul la participare. Corporațiunile și persoanele mai de frunte se vor invita „ad personam”.

1. În noaptea spre 27 august a.c. la ora 12 se anunță prin salve sosirea zilei de serbare.

2. La ora 8 se adună oaspeții în portic. Comitetul se adună în corpore, oaspeții, și deschide serbarea. Patru juri din patru zări aduc urna, o pun învelită pe un pedestal provizoriu, 8-12 aprozi, în costumele de pe timpul lui Ștefan, pășesc călare înainte, patru rămân până la mormânt.

3. Sfânta Liturghie.

4. Parastas.

5. Sfințirea, apoi, a urnei și a flamurilor primite de la juri înaintea porticului.

6. Cuvântarea festivă (după deschidere).

7. Conducerea festivă (reprezentanții celor 9 provincii duc urne).

8. Urna se pune pe mormânt (corul intonează imnul festiv compus de Alecsandri Flechtenmacher).

---

¹ Ibidem, f. 4.

Alexandru DĂRĂBAN

La ora 2 banchetul festiv în portic, serata muzicală.

În 28 conferințe. În 29, dimineața, congresul¹.

Ordinea zilei (proiect)

1. Președintele deschide ședința și provoacă Congresul și Consiliul.

2. Se verifică membrii (vă întrebăm: cine are acest vot? numai acei dornici?...)

3. Se aleg funcționarii.

4. Se porcede la discutarea următoarelor chestiuni:

I. În ce mod s-ar putea dezvolta întreaga Junime română academică omogen?

II. Prin ce ar putea contribui generațiile noi la generalizarea culturii?

III. În care direcție trebuie să porceadă Junimea română spre a putea câștiga condițiile unei dezvoltări sigure și permanente?

IV. Care ram al dezvoltării trebuie să atragă mai cu deosebire chestiunea noastră?

V. Când și unde să fie viitorul congres?

5. Propuneri eventuale.

6. Ședințele și congresul se încheie (după verificarea protocolului).

Noi am dori răspunsurile:

La I. Prin o organizațiune care face cu puțință ca toți junii români academici să se știe în neștrămutată atingere spirituală. Spre acest scop propunem:

1. Societăți academice pe la toate academiile vizitate de români.

2. Un organ literar-științific al Junilor români la care să conlucre toți.

3. Congrese mai adeseori.

La II. Prin o organizațiune care să facă cu puțință că deosebitele clase sociale ale națiunii să se atingă spiritul. Spre acest scop propunem:

1. Junii români inteligenți să formeze pretutindeni Comitete provinciale.

2. În baza provinciilor române să se înființeze câte un comitet central.

3. Închegarea întru sine și cu societățile academice care au centrul lor în redacțiunea organului.

La III. Combătând cosmopolitismul în direcția naționalismului, bineînțeles. Propunem:

1. studierea cugetării, închinăciunilor, datinilor, trebuințelor, etc. ale poporului român în genere și în special².

2. Să ne năzuim a fi conduși de trebuințele, convingerile și situațiunile generale, în loc de a conduce prin convingerile noastre speciale.

3. Să deșteptăm în popor conștiința, trebuințele sale latente, arătându-i calea spre a le îndeplini.

4. Să ne cunoaștem cugetarea originală română de la popor în loc de a generaliza cugetarea străină.

La IV. Dezvoltarea economică. Propunem: Atât comitetele cât și societățile academice să introducă sistemul de prelegeri publice, lucrându-se cu păreri unite pentru crearea claselor pozitive (meseria, industrie, comerțul, etc.).

La V. În Transilvania, în 1874, august, 19. Propunem:

1. Să se ridice o capelă modestă la locul unde s-a ucis Mihai Viteazul.

2. În 19 august 1874 să se sfințească biserica și să se aranjeze o serbare de amintire.

3. Congresul la care să fie toate comitetele provinciilor reprezentate.

Acesta este proiectul. Vă rugăm, din nou, de prezența dumneavoastră. Cele de până aici se vor lua la stabilirea definitivă în considerațiune.

Nu credem cum că nu veți lua parte la serbare. Zelul naționalismului și însuflețirea dumneavoastră pare a fi cu mult mai mare decât să-mi permită aceasta. Serbarea este o manifestațiune care numai prin prezentare numeroasă va putea atrage atenția Europei. Și asta e ce

¹ *Ibidem*, f. 4.

² *Ibidem*, f. 5.

Ioan Slavici și Artemiu Publiu Alexi - Demersuri și fapte care i-au unit -

---

mai voim.

Așteptăm răspunsurile dumneavoastră!

*Salutările frățești ale noastre*¹.

Între timp, pregătirile pentru serbare atraseră atenția autorităților austriece, Eminescu și Slavici fiind chemați la poliția din Viena pentru a da explicațiile necesare. Li se făcuse promisiunea că guvernul nu se va amesteca. Dar, totuși, guvernul a dat ordine autorităților administrative din Bucovina să țină sub supraveghere manifestația studențimii române².

Înțelegând cum stau lucrurile, Comitetul central au luat hotărârea de a pleca la Putna, dându-și seama că dacă nu se grăbesc autoritățile locale s-ar putea să împiedice ținerea serbării. În 16 iulie 1871 Comitetul a înștiințat publicul că în următoarele zile își vor muta sediul în Bucovina, în vederea întocmirii planului de desfășurare a serbării³. Probabil, datorită acestor mișcări, Slavici îi va da un al doilea răspuns lui Alexi în data de 17 iulie 1871.

Comitetul a primit cu cea mai bună bucurie știrea cum că vă veți reprezenta în congresul și respectiv la serbare.

*Încât pentru părerea dumneavoastră comitetul e cu totul în acord cu dumneavoastră. Dorințele care le exprimați în acea propunere, sunt dorințele românilor în genere: o asociațiune a elementului latin e garanția sociale a acestor elemente; nu o poate dori decât fiecare român*⁴.

Noi, Comitetul central, avem dorința de a duce la cunoștința congresului toate dorințele care s-au exprimat față cu noi, din o parte ori din alta: asta e funcțiunea noastră organică.

Cu atât mai bucuros vom împlini însă în acest caz special această dorință încât a nu pretinde de la noi decât ce azi ne dorim.

*Transmițând însă dumneavoastră un reprezentant, e mai consult atât formal cât și în privința practică, ca să-i dați acestuia oarecare instrucțiuni în astă privință, că așa noi și domnul să fim în acord complet*⁵.

Din partea mea vă asigurăm, în special, cum că fără de a fi membrul Comitetului Central m-aș lupta pentru acestei idei. Cu atât mai mult între împrejurările de azi. Încât pentru realizarea-i lipsesc condițiile. Sper însă cum că Congresul va preschimba ideea și se va năzui a câștiga condițiunile realizării.

Un lucru nu poate fi fără de a fi fost odată început. Noi nu avem de a apăra cu direcțiuni existente; noi trebuie să le încercăm, să le creăm oarecum și dacă vom afla odată direcțiunea nimerită, vom lucra cu păreri unite.

Comitetele se găsesc a da cale.

*Până în 1 august a.c. primește corespondența în Viena (Bumbacu, Universitate)*⁶.

Serbarea de la Putna a avut loc, aceasta încadrându-se între acele manifestări ale naționalităților din Imperiu, cătându-și să-și afirme existența ca popor, cu drepturi egale în viața statului. Au avut loc dezbateri în presă, s-au publicat articole, descriindu-se manifestările de la Putna, iar participarea românilor din toate provinciile vestind parcă, nu peste mult timp, prăbușirea granițelor⁷.

În anul 1873 s-a organizat la Viena o mare expoziție, România fiind admisă ca țară agricolă. În acest fel și-a putut expune produsele sale din acest domeniu. Nefiind în comitetul care reprezenta țara, Carol Davila plecase la Viena pe propria-i cheltuială, desfășurând o activitate susținută. S-au putut afla informații despre aceste lucruri din corespondența purtată cu soția sa, care devenise, îndată după expoziția de la Viena, directoarea Azilului Elena Doamna. Instituția Azilul Elena Doamna a cunoscut o

---

¹ *Ibidem*, f. 6.

² Dimitrie Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 111-112..

³ *Ibidem*, p. 112.

⁴ SJANB-N, Fond Liceul „George Coșbuc” Năsăud, Dosar *Correspondența dintre Artemiu Publiu Alexi și Ioan Slavici în legătură cu organizarea serbărilor de la Putna (1871)*, f. 7.

⁵ *Ibidem*, f. 8.

⁶ *Ibidem*, f. 9.

⁷ Dimitrie Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 120.

Alexandru DĂRĂBAN

intensă dezvoltare, chiar scoțând și o publicație intitulată „Educatorul” care a căutat să fie un organ pedagogic pentru toți românii. În atenția foii stăteau și adunările Astei și cele învățătoarești de peste munți¹. Printre cele publicate a fost și reproducerea dizertației, foarte importantă, Însemnătatea științelor naturale și reformele ce le reclamă studiul lor în școlile noastre, susținută de Artemiu Publiu Alexi la Prundu Bârgăului (Năsăud) la o reuniune a învățătorilor².

Congresul studențesc de la Putna, din august 1871, a pus în discuție înființarea unui cotidian românesc dincolo de Carpați. Românii ardeleni aveau puține ziare, și care erau aveau o apariție de două-trei ori pe săptămână. S-a ajuns, după multe frământări și dispute, ca la 14/26 aprilie 1884 să-și înceapă apariția „Tribuna”, Ioan Slavici primind însărcinarea de director³. În jurul acesteia s-a declanșat o puternică mișcare literară, pe lângă cea politică.

Odată cu apariția „Tribunei”, existau în Transilvania multe probleme controversate, dar parcă cea mai iritantă a fost cea a limbii. Tribuniștii au procedat cu multă diplomație, nepermițând publicarea în coloanele ziarului materiale care să declanșeze dispute în problema limbii. O singură dată au permis publicarea unui articol despre ortografie⁴ intitulat *Încă ceva despre conferința de la Blaj și despre ortografia scrierii românești*, semnat de Artemiu Publiu Alexi⁵. Acesta era atunci profesor la Năsăud, declarându-se pentru fonetism, împreună cu ceilalți membri ai delegației năsăudene. Artemiu Publiu Alexi arăta că „Toată lumea lucră pentru simplificarea ortografiei și, deosebit în școală, pentru că numai așa se poate ușura înaintarea popoarelor în cultură. Ortografia nu este un scop, ci numai mijloc. Scopul este cultura și răspândirea acesteia în masele poporului, iar ortografia este mijlocul. Numai acea ortografie este corespunzătoare și bună care poate să înlesnească mai bine răspândirea culturii în masele poporului”⁶. Această părere a avut reacții în „Foaia scolastică”, publicație a Reuniunii învățătorilor din Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș⁷. Artemiu Publiu Alexi a mai publicat în „Tribuna” o *Correspondență din Năsăud – 21 februarie 1889*⁸ și mai multe episoade dedicate *Fondurilor grănicerești năsăudene*⁹.

Atât în perioada studenției, a lui Ioan Slavici la Viena și a lui Artemiu Publiu Alexi la Graz, cât și după terminarea studiilor superioare întorși acasă, îi găsim pe cei doi implicați în lupta națională, prin implicarea în diferite acțiuni, în cazul de față în cadrul serbării de la Putna, precum și în colaborări a lui Alexi în publicațiile conduse de Slavici, în special „Tribuna”.

Prin participarea celor doi la evenimente politice, îi putem considera și ca oameni politici, acest fapt fiind întărit prin activitatea lor publicistică care a urmărit statornic țeluri politice puse în slujba luptei de emancipare a poporului român.

¹ *Ibidem*, p. 250-254.

² *Educatorul*, București, Anul II, 1884, nr. 12 și următoarele.

³ Dimitrie Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 277.

⁴ *Ibidem*, p. 350.

⁵ *Tribuna*, Sibiu, Anul II, 1885, nr. 124, p. 495; nr. 125, p. 499; nr. 126, p. 503; nr. 127, p. 507; nr. 128, p. 511; nr. 19, p. 515 și nr. 130, p. 519.

⁶ Dimitrie Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 350-351; *Tribuna*, Sibiu, Anul II, 1885, nr. 125.

⁷ *Foaia scolastică*, Blaj, 1885, nr. 14.

⁸ *Tribuna*, Sibiu, Anul VI, 1889, nr. 35, p. 138.

⁹ *Idem*, nr. 61, p. 241; nr. 62, p. 245; nr. 63, p. 249; nr. 64, p. 253-254; nr. 71, p. 282; nr. 72, p. 286; nr. 112, p. 436; nr. 113, p. 450; nr. 114, p. 453-454; nr. 115, p. 458; nr. 116, p. 462; nr. 117, p. 466; nr. 118, p. 470; nr. 120, p. 478; nr. 121, p. 481-482; nr. 122, p. 483-484.

ASPECTE ECONOMICE LA SÂNGEORZ-BĂI ÎN PERIOADA REGIMENTULUI II ROMÂNESC DE GRANIȚĂ DE LA NĂSĂUD

Dr. Dorin DOLOGA

Pentru a-și consolida stăpânirea asupra teritoriilor noi intrate sub stăpânirea sa și pentru a pregăti viitoarele expansiuni, Imperiul Habsburgic a creat regimentele de graniță. Printre acestea s-a aflat și Regimentul II românesc de graniță de la Năsăud, înființat în anul 1762. Extinderea Imperiului Habsburgic nu s-a oprit odată cu atingerea Munților Carpați. În anul 1775 a fost ocupată Bucovina.

Prin înființarea Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud, comunele din zona năsăudeană, printre care se afla și comuna Sângeorz-Băi, au fost militarizate. Înființarea comunelor grănicerești a avut un efect considerabil în ceea ce privește revigorarea vieții economice în această zonă. Creșterea suprafețelor agricole, a efectivelor de animale, a avut efecte deosebite în ceea ce privește creșterea sensibilă a calității vieții. Interesul Imperiului Habsburgic era ca din această zonă să se recruteze ostași sănătoși și puternici. Un om mai bine hrănit poate suporta mai bine solicitările impuse de efectuarea serviciului militar și se îmbolnăvea mai greu. În 1763-1764 la Sângeorz-Băi existau 412 capi de familie. Dintre aceștia 356 erau țărani, 29 erau văduve, 18 erau nou căsătoriți, 3 erau necăsătoriți, 2 erau țigani, iar 4 erau preoți. În ceea ce privește structura grănicerească, 198 erau grăniceri în serviciu (din care 151 infanteriști și 47 cavaleriști), 2 erau scutiți, 151 erau neapți invalizi, 21 aveau situația nespecificată, iar 11 emigraseră¹. Din câte se poate observa numărul celor inapți de serviciul militar era destul de mare. Pe lângă cei 198 de grăniceri în serviciu existau 151 inapți de serviciul militar. Circa 40 % din bărbații din Sângeorz-Băi erau inapți de prestarea serviciului militar.

Preocuparea conducerii Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud a fost să dezvolte calitatea vieții în comunele grănicerești. Crescând calitatea vieții creștea și numărul de copii. Comunele grănicerești au beneficiat de cunoștințele unor ofițeri austrieci calificați în înființarea și conducerea activităților economice, în special agricole. Ofițerii din administrație erau pregătiți în ceea ce privește organizarea economiei. Acești ofițeri cu bogate cunoștințe economice se străduiau să ridice nivelul vieții economice din zonă. Marele avantaj al îmbunătățirii vieții economice a comunelor grănicerești l-a reprezentat introducerea de către ofițeri a unor metode și semințe agricole.

Măsurile cu caracter economic luate de conducerea Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud erau cu atât mai remarcabile cu cât constituiau un lucru nou. În întreaga perioadă anterioară militarizării, magistratul orașului Bistrița, sub a cărui administrare se afla și zona năsăudeană, nu a manifestat nici un interes în ceea ce privește dezvoltarea vieții economice din această regiune. Aceste preocupări ale conducerii Regimentului aveau o relevanță deosebită în ansamblul nu numai al Transilvaniei, ci și al spațiului românesc. Țările Române nu au avut o adevărată instituție a statului. Ele au suferit permanent o puternică presiune străină, otomană și apoi rusă. A existat o puternică apăsare financiară, sub forma obligativității achitării birului și a diferitelor sarcini materiale. În aceste condiții în Țările Române nu se puteau promova măsuri de dezvoltare a activității economice.

Pe lângă măsurile cu caracter economic luate de ofițerii Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud, trebuie menționat faptul că în timpul campaniilor militare din Europa la care au luat parte, grănicerii au intrat în contact cu modele superioare de activitate economică, iar la întoarcerea loc acasă ei au putut aplica ceea ce au văzut în țările cu un nivel de dezvoltare economică mai ridicat. Din păcate acest fenomen nu a fost unul generalizat, ci s-a petrecut doar pe alocuri.

În ceea ce privește activitatea economică, importante erau cultivarea plantelor și creșterea animalelor, pentru că alte activități economice nu existau în zona năsăudeană. Activitățile industriale

¹ Pompei Boca, *Cu privire la Conscripția grănicerilor năsăudeni din 1763-1764 II*, în „Arhiva Someșană. Studii și comunicări”, vol. III, Năsăud, 1975, p. 188, 191.

Dr. Dorin DOLOGA

---

erau aproape inexistente, iar cele comerciale erau slab reprezentate.

Cultivarea plantelor a cunoscut în perioada existenței Regimentului o dezvoltare deosebită, atât în ceea ce privește suprafețele arabile, cât și plantele cultivate. Terenurile erau destule, astfel că a putut avea loc o dezvoltare extensivă a agriculturii. Astfel, la Sângeorz-Băi suprafețele arabile au crescut de la o suprafață cu o capacitate de 1.200 de găleți (circa 600 de iugăre) în 1763-1764¹ la 2.804 iugăre și 1.153 stânjieni pătrați în anul 1870². Suprafețele arabile au cunoscut o creștere considerabilă, de peste 4,5 ori. Creșterea suprafețelor arabile s-a făcut pe seama pășunilor și fânețelor, care au fost arate.

Marele avantaj al îmbunătățirii activității economice a comunelor grănicerești l-a constituit introducerea de către ofițeri a unor metode perfecționate și semințe agricole noi. O ordonanță din anul 1770 a dispus să se acorde atenție îmbunătățirii agriculturii în regimentele grănicerești, prescriind în special extinderea culturii cartofului și îmbunătățirea culturii inului în vederea perfecționării meșteșugului casnic al torsului și a ridicării calității pânzeturilor. În anul 1814 Regimentul II românesc de graniță de la Năsăud îi îndruma pe grăniceri să se ocupe mai intens de cultivarea cartofului. În această perioadă s-a extins cultivarea porumbului și a plantelor textile³.

Cartoful și porumbul erau plante care se pretau mai bine condițiilor de relief și climă din zona năsăudeană. Extinderea cultivării acestor plante însemna că populația dispunea de resurse mai bogate de hrană. Cultura inului era de asemenea importantă, deoarece din aceasta se confecționa îmbrăcămintea țărănească. Un om mai bine hrănit și mai bine îmbrăcat avea condiții mai bune de trai și se îmbolnăvea mai greu.

Prin acțiunea de lăzuire au crescut și suprafața pășunilor și fânețelor. Astfel, fânețele au crescut la Sângeorz-Băi de la o suprafață de 970 de care de fân (circa 485 de iugăre) în anul 1750, la 4.710 iugăre și 1.560 stânjieni pătrați în anul 1870⁴. În această perioadă suprafața fânețelor a crescut de aproape zece ori. Faptul că a crescut suprafața fânețelor și a celor arabile cultivate cu orz și ovăz a avut drept consecință creșterea numărului de animale mari, boi și cai, fără de care nu se puteau efectua lucrările agricole. De asemenea, creșterea efectivelor de vaci și oi a dus la creșterea cantității de produse animaliere și deci a calității vieții.

Ca urmare a creșterii suprafețelor arabile a crescut activitatea morăritului. În anul 1810 s-a permis vânzarea morilor erariale (de stat) către grăniceri⁵. Această măsură a fost luată pentru că grănicerii care luptaseră în războaiele împotriva Franței trebuiau cumva recompensați. Mai mult, această măsură nu presupunea cheltuieli financiare deosebite din partea Imperiului Habsburgic. În anul 1817 împăratul a vizitat zona năsăudeană. El venea aureolat de victoria împotriva Franței lui Napoleon Bonaparte. Astfel de vizite, atent regizate, au avut ca efect perpetuarea în zona năsăudeană a mitului „bunului împărat” până la Primul Război Mondial.

În urma măsurilor luate de conducerea Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud, care a avut drept efect creșterea calității vieții, numărul populației a crescut, în ciuda pierderilor umane suferite în timpul numeroaselor campanii militare. Astfel, dacă la Sângeorz-Băi trăiau în 1784-1786 un număr de 2.050 de locuitori, în anul 1850 aici locuiau 2.129 de locuitori⁶.

Azi românii nu cunosc și nu aplică mecanismele economice în activitatea lor și nu înțeleg consecințele economice ale activității lor. Și astăzi preocuparea principală a autorităților locale ar trebui să fie canalizată spre sectorul economic, în principal spre sectorul agricol, activitatea industrială fiind slab reprezentată.

---

¹ *Ibidem*, p. 189

² Adrian Onofreiu, *Districul Năsăud (1861-1876)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2010, p. 403.

³ Valeriu Șotropa, *Districul grăniceresc năsăudean*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, p. 165.

⁴ Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 403.

⁵ Valeriu Șotropa, *op. cit.*, p. 176.

⁶ Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *Istoria Județului Bistrița-Năsăud în documente și texte (epocile modernă și contemporană)*, Bistrița, Editura Răsunetul, 2001, p. 21.

SOLOMON HALIȚĂ

Ion DAFIN

Un munte de om, chipeș la înfățișare, tipul adevăratului român de la munte, născut și crescut în toată splendoarea plaiului răzeșesc din Ardeal. când mergea părea că toată lumea e cuprinsă în privirile sale și toți ochii, parcă, se îndreptau spre dânsul. Se impunea și prin figura lui marțială, dar, mai cu seamă, prin cuvântul său care era totdeauna bine plasat, cu rost și plin de înțeles înțeleptesc. Om al ordinii și al datoriei, pentru el nu era mulțumire sufletească mai mare decât atunci când vedea că munca sa dă roadele folositoare din care să se poată împărtăși cu toții. Din acest punct de vedere, el stă în rândul celor care au contribuit la dezvoltarea culturii noastre naționale, căci întreaga lui viață ș-o închinase binelui general. Marele om al școlii, Spiru Haret, i-a fost călăuză și a colaborat alături de el, în mare măsură, la reforma învățământului primar și normal. Având o experiență îndelungată, înzestrat cu bun simț, cu o deosebită tactică și ajutat apoi de o inteligență sănătoasă și de o cultură pedagogică și literară de primul ordin, a dat îndrumări hotărâtoare învățământului fără, însă, să-și facă din aceasta o reclamă ori o situație privilegiată. Haret a fost cel dintâi care i-a recunoscut puterea de concepție, l-a înțeles și l-a apropiat, făcând din el cel mai util mădular al reformelor școlare.

Într-un raport pe care l-a făcut fostului Rege Carol cu privire la reforma școlară, neuitatul ministru al Instrucțiunii, nu uită de a cita de mai multe ori și numele colaboratorului său. acest fapt ajunge pentru a-și face oricine idee de câtă autoritate se bucura fostul inspector școlar.

Numele său e adânc săpat pe lespede care servește la monumentul cultural al neamului românesc, ca să arate generațiilor viitoare opera școlară înfăptuită cu atâta soliditate.

Pe lângă marile lui calități de organizator școlar, care l-au făcut să fie apreciat în toate păturile învățământului și chiar de aceia care nu-i împărtășeau ideile sale politice, - era un bigot discipol al Partidului Național-Liberal, - se mai bucura încă de o calitate, aceea de a fi un patriot îndărătnic, pentru care nici un sacrificiu nu i se părea greu. Ardelean de origine, de prin părțile Sângeorgiului-Băi din Bistrița-Năsăud, după ce-și face studiile secundare și superioare la universitățile austro-ungare, trece în România, de tânăr încă, intrând în învățământ. Credea dânsul că va aduce mai multe foloase poporului român dincoace de Carpați și, într-adevăr, așa a fost, că prin însușirile sale, de om superior, a contribuit atât de mult la organizarea învățământului care, astăzi, după întregirea neamului, se răsfrânge asupra tuturor provinciilor alipite la țara mamă.

Am spus că era un fanatic patriot, șovinist dacă voiți, dar patriotismul său avea un caracter sănătos, urând aventurile și căutând numai să îndeplinească o misiune din care să rezulte cu adevărat realizarea idealului național. De aceea dojenea ori de câte ori avea ocazia pe toți aceia care căutau să-și facă din patriotism un sport. Și prin înalta lui autoritate, prin sfaturile sale cumpănite și pline de adevăr și înțelepciune, reușea foarte adesea să-i întoarcă din calea rătăcită, aducând astfel imense servicii cauzei românești.

Adept sincer și convins al principiilor Partidului Național-Liberal, a fost în toată viața sa un devotat soldat în care disciplina, pentru dânsul, era o a doua natură.

Nu de multe ori a fost însărcinat, de marii bărbați de stat cu răspundere din Vechiul Regat, cu diferite misiuni secrete de interes național în Transilvania. În timpul războiului pentru întregirea neamului, dânsul a avut un rol de-o importanță covârșitoare, fără însă să apară în public decât ca un modest cetățean.

Tot atunci i s-a încredințat Prefectura județului Iași, iar iar în ultima guvernare a Partidului Național-Liberal e numit prefect al județului Bistrița-Năsăud, locul său de naștere, unde s-a strămutat definitiv.

„Multe sunt acuma de făcut peste munți”, spunea el nu demult, „păcat că nu mai sunt tânăr”.

Și, într-adevăr, în scurtul timp cât a trăit în urmă în Ardeal, și-a dat toată puterea de muncă ce-i

---

Ion DAFIN

---

mai rămăsese, - după o activitate strălucită de mai bine de 40 de ani în Vechiul Regat, - pentru normalizarea și romanizarea așezămintelor culturale și administrative ce-i erau încredințate spre conducere.

Cu dânsul a dispărut un mare muncitor, un bun român, un adevărat apostol al naționalismului neșovinist, cumpătat în toate fără, însă, să caute ca să apară un factor determinant în activitatea lui de toate zilele, deși cuvântul său era hotărâtor în orice chestiune în care era solicitat să-și deie părerea¹.

---

¹ Ion Dafin, *Figuri ieșene I*, Iași, „Viața Românească” SA, 1927, p. 68-71.

Marea mișcare a institutorilor pentru îmbunătățirea stării lor materiale și morale

Solomon HALIȚĂ

Președintele cercului didactic din Iași

Hotărârea luată de cercul didactic din Iași, de a convoca un congres didactic, în care să se discute mijloacele cele mai potrivite pentru îmbunătățirea stării materiale a institutorilor, a fost îmbrățișată și aprobată de toată dascălimea din țară. Zilnic sosesc scrisori și telegrame de adeziune din toate unghiurile țării, la cercul didactic. Lovitura materială și morală ce li s-a dat institutorilor prin desconsiderarea autorității școlare, e destul de serioasă.

Pe măsura îmbunătățirii situațiunii tezaurului public, s-au sporit treptat salariile tuturor funcționarilor și tuturor membrilor corpului didactic.

Pentru ce această desconsiderare pentru institutori? Iată ce se întreabă toți membrii corpului didactic primar urban.

Apeluri la luptă, pentru revendicarea dreptului lor, s-au trimis și din Bârlad, Botoșani, odată cu acele din Iași.

Într-un gând și într-o simțire s-au urnit cu toții, institutorii din țară, să se lămurească odată pentru totdeauna, ce vrea statul să facă din corpul didactic primar urban? La ce grad de înjosire vrea să-l aducă după o prigonire de 50 ani?

Iată și textul circularilor trimise institutorilor din întreaga țară de către cercul din Iași:

Institutorii sunt singurii membri ai corpului didactic care au rămas la leafa fixată prin legea din 1883; mai mult decât atâta: ei sunt cei din urmă funcționari care, după reducerile făcute din cauza crizei financiare a anilor 1899-1900, au fost reduși la vechile salarii.

Pe măsura îmbunătățirii tezaurului public, s-au sporit treptat salariile tuturor funcționarilor și a tuturor membrilor corpului didactic de toate gradele. Toate sporurile au fost, cu drept cuvânt, motivate de scumpirea neobișnuită a traiului. Institutorii care, după modesta noastră părere, aveau dreptul să fie tratați la fel cu ceilalți slujbași ai statului, sunt trecuți cu vederea și în proiectul de buget al exercițiului viitor.

Lovitura, și morală și materială, ce li se dă prin această desconsiderare, e destul de serioasă.

Credem, deci, că e momentul suprem să ne gândim la măsurile legale pe care trebuie să le luăm, pentru ca dreapta noastră cauză să fie satisfăcută.

Cercul didactic de la Iași, din care fac parte membri ai învățământului de toate gradele, a discutat, între alte chestiuni relativ la învățământ, și starea precară materială a institutorilor și a hotărât convocarea la Iași a unui congres al institutorilor din întreaga țară, în care să ne sfătuim și să avizăm la mijloacele cele mai potrivite, pentru ca să ni se facă dreptate.

Vă rugăm dar, cu insistență, să luați parte și d-voastră împreună cu colegii de la școala ce conduceți la acest congres, care se va ține în zilele de 12 și 13 februarie a. c.

Comitetul cercului didactic Iași a intervenit pentru acordarea reducerii de transport pe căile ferate.

Adeziunile, vă rog, să le adresați d-lui Solomon Haliță, președintele corpului didactic din Iași, spre a vi se putea trimite din timp cărțile de membru.

Un comitet de colegi va îngriji de primire și găzduire¹.

¹ *Opinia*, Iași, Anul IX, 1912, nr. 1507, p. 2.

PROTOPOPUL GRIGORE PLETOSU, PROFESORUL LUI GEORGE COȘBUC DE LA LICEUL DIN NĂSĂUD

Viorel THIRA

Motto: *Pe oaia cea pierdută o voi întoarce la staul, pe cea rănită o voi lega,
pe cea bolnavă o voi întări și voi păstori cu dreptate.*

Ezechiel, 31:16

Prin aceste cuvinte profetul Ezechiel stabilește datoriile pastorației ideale. Ținutul Bistriței și Năsăudului, în scurgerea vremii, a dat bisericii ortodoxe trei mitropoliți: Iacob Stamati (1749-1803), Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746-1821) și Nicolae Bălan (1882-1895), iar alții, precum Patriarhul Regent Miron Cristea, Episcopul Nichita Duma și Arhiepiscopul-vicar Emilian Antal, au urmat liceul la Năsăud.

Din această falangă de clerici năsăudeni a făcut parte și protopopul ortodox al Bistriței, Grigore Pletosu. El s-a născut în anul 1848, din părinți țărani, în satul Chintelnic, din județul Bistrița-Năsăud.

A făcut școala primară în sat, Liceul Grăniceresc la Năsăud (1865-1871), Teologia la Sibiu (1871-1874) după care, cu sprijinul generos al Mitropolitului Șaguna, între anii 1874-1878, a urmat filosofia la universitățile din Leipzig și Budapesta, după care, având diplomă de absolvire, a fost ales ca profesor de Limba română, Filosofie și Religie la Liceul Grăniceresc din Năsăud unde, din dragoste față de elevi și credincioși, a predat gratuit Cântarea bisericească și laică.

Întrucât, în acel moment, ortodocșii din Năsăud nu aveau preot și nici biserică, Mitropolitul Miron Românul l-a hirotonit pe Grigore Pletosu ca preot în parohia Năsăud, iar el și-a aranjat o modestă capelă în propria locuință pentru necesitățile elevilor și ale credincioșilor ortodocși.

Deși liceul din Năsăud era greco-catolic, erau acolo și elevi ortodocși. Nu erau niciodată între ei dispute confesionale, toți aveau un singur scop: să facă carte pentru a fi de folos națiunii române!

Elevii mergeau împreună la aceeași biserică. „Preotul ortodox Grigore Pletosu citea în Biserica Unită Apostolul, Tatăl Nostru și Crezul și nu s-a surpat nici o biserică, nici cea ortodoxă, nici cea unită!” – după cum mărturisește în amintirile sale profesorul Iuliu Moisil¹.

În anul școlar 1870 s-a înființat Societatea de lectură „Virtus Romana Rediviva” care a avut ca drept scop cultivarea limbii și culturii românești, de care s-au ocupat cu mare grijă profesorii acestui liceu.

În anul 1890 Guvernul din Budapesta nu a mai permis ca Societatea să poarte nume, ci numai „Societate de lectură”. Societatea avea bibliotecă proprie, înzestrată cu multe cărți, aduse prin „Vama Cucului”² din Țara Românească și Moldova.

Pentru a le ușura munca și pentru a se cunoaște la concret ce și cum învață elevii, profesorii liceului năsăudean s-au străduit, care mai de care, să alcătuiască manuale școlare, fiecare pentru specialitatea lui.

Grigore Pletosu a alcătuit trei manuale școlare, două de unul singur: „Propedeutica filosofică” (Năsăud, 1899) și „Dogmatica Ortodoxă” (Sibiu, 1899), iar împreună cu Ioan Gheție „Retorica și carte de cetire” (Bistrița, 1896).

Manualele Liceului Grăniceresc din Năsăud sunt oglinzi curate în care se reflectă starea culturală și profesională a fiecărui profesor în parte. Toate sunt foarte bine alcătuite și atractive pentru

¹ Iuliu Moisil, *Amintiri din viața de liceu*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, 1939, nr. 26, p. 11.

² Pentru românii din Ardeal era cât se poate de prielnică pribegiei în Țara Românească această trecere prin Pasul Turnu Roșu, nepermisă de autorități, rămânând în folclorul nostru ca Vama Cucului.

Viorel THIRA

---

elevi.

Manualul „Retorica și carte de cetire” are trei secțiuni: empirică, Filosofică și Oratorică. Fiecare secțiune, pe lângă aspectele de strictă specialitate, conține și o antologie de texte pe teme cuprinse în manual, extrem de utile, alese din cei mai reprezentativi autori.

Manualul de „Dogmatică” se vede limpede că este alcătuit de un om care a studiat filosofia la mari universități străine și a studiat cu stăruință Teologia, răsfoind în permanență Sfintele Scripturi. Limbajul este adecvat, iar ideile sunt clare, în sensul că cele mai adânci taine ale lui Dumnezeu sunt aduse la puterea de înțelegere a discipolilor. Acesta este tactul și măiestria dascălului!

În prefața manualului de „Dogmatică”, Grigore Pletosu precizează: „Adevărul dogmelor fiind susținut de dovezi din sfintele Scripturi și din scrierile Sfinților Părinți ai bisericii, citatele biblice sunt făcute după Biblia normală în Mitropolia noastră ortodoxă, tipărită în Sibiu între anii 1856-1858” (Prefață, p. 1). Tot în prefață se arată că lucrarea a fost verificată și aprobată de Consistoriul Mitropolitan.

„Propedeutica filosofică” este un manual de filosofie pentru liceu, conținând cele mai importante noțiuni din domeniu.

Pe lângă aceste trei manuale, Grigore Pletosu a alcătuit o altă lucrare, intitulată „Educațiunea și instrucțiunea în gimnaziu”, una de pură specialitate, apărută în 4 numere ale „Anuarului Gimnaziului din Năsăud”, dintre anii 1881-1896.

În cele cinci licee din Transilvania – Brașov, Blaj, Beiuș, Brad și Năsăud – s-a format o clasă intelectuală de elită care a pregătit, alături de alte personalități, înfăptuirea Marii Uniri.

Grigore Pletosu a avut ca elevi la Năsăud pe unii dintre cei care vor deveni reprezentativi învățați ardeleni: Patriarhul Regent Miron Cristea, Mitropolitul Nicolae Bălan, Episcopul Nichita Duma, poetul George Coșbuc, profesorii universitari Nicolae Drăgan – lingvist, Vasile Meruțiu – cartograf, Simion Mândrescu – profesor de limba germană și folclorist, Victor Onișor – profesor de drept și folclorist, Constantin Moisil – numismat, Victor Motogna – istoric, Iulian marțian – istoric, Iuliu Moisil – profesor și mulți alții. Dar, cel mai strălucit dintre toți a devenit George Coșbuc, căruia Grigore Pletosu i-a intuit talentul și l-a încurajat, cerându-i mereu „strădanie și diligență”, după ce i-a ascultat lectura poeziei „Mângâierea poetului”. Poetul năsăudean Lucian Valea, care a studiat cu mare atenție opera lui George Coșbuc, îl socotește pe Grigore Pletosu primul critic literar al lui Coșbuc.

Redăm câteva versuri din „Mângâierea poetului”:

„Și dacă nimeni la mormântu-mi
După mine nu va plânge
Florile în loc de lacrimi
Vor vărsa rouă de sânge
Vor vărsa rouă de sânge (sic!)
Și cu ea mă vor stropi
Și pe mine m-or jeli...”

Scopul suprem al prestigiosului liceu năsăudean era să formeze oameni și caractere, capabile să conducă destinele României de mâine!

Iată ce spune despre lecțiile lui Grigore Pletosu fostul prefect Leon Scridon: „Prelegerile profesorului Pletosu nu erau lecții de învățatură, erau lecții de recreație sufletească! Zi de zi a picurat în sufletele elevilor ce e binele, adevărul, frumosul, dragostea de neam și lege”.

Grigore Pletosu a desfășurat o bogată activitate în cadrul ASTREI și în presa din Transilvania. A publicat numeroase articole în „Telegraful Român”, „Transilvania”, „Biserica Ortodoxă”, „Gazeta Bistriței” și altele.

La 7 februarie 1875, Comitetul ASTREI din Sibiu a hotărât alcătuirea unei „Enciclopedii Românești”. Cu coordonarea lucrării a fost însărcinat învățatul bănățean Dr. C. Diaconovich. În acest scop s-a făcut apel către intelectualii din toată țara, către toți cei ce pot contribui cu idei și materiale la înfăptuirea acestei mărețe opere. S-au găsit peste 200 de ofertanți, dintre care au fost selectați 172, fiindu-le numele consemnat la finele fiecărui volum. Cu redactarea problemelor filosofice ale fiecărui volum a fost însărcinat Grigore Pletosu. Enciclopedia cuprinde în totalitate 3.155 de pagini, fiind edi-

Protopopul Grigore Pletosu, profesorul lui George Coșbuc de la liceul din Năsăud

tată la Sibiu în anii 1898, 1900 și 1904. Lucrarea este, prin excelență, o capodoperă a lexicografiei românești, o glorie a Transilvaniei. Este uimitor cum, în acele vremuri grele și sub stăpânire străină, au reușit să adune atâta material și să-l redacteze impecabil. Lucrarea este, și sub aspect tipografic, o realizare de mâna întâi!

În vremurile de altă dată, această monumentală și prestigioasă lucrare colectivă a stat la mare cinste, alături de Biblie, pe masa din casele românilor ardeleni!

De ce să n-o spunem? Lucrarea a stat la temelia tuturor enciclopediilor apărute ulterior în spațiul românesc: dicționarul lui Lazăr Șăineanu (edițiile de după anul 1906, inclusiv cea de la „Minerva”, Cluj, 1929), Dicționarul lui Adamescu-Candrea, 1931 și „Cugetarea” lui L. Predescu din 1940 și altele, fără să amintim de cele apărute, ulterior, în era comunistă.

După ce s-a pensionat de la catedră, în 1909, Grigore Pletosu a fost ales Protopop ortodox al Bistriței, unde va funcționa, neîntrerupt, până la decesul survenit în anul 1934, la vârsta de 86 de ani.

În anul 1928, la împlinirea vârstei de 80 de ani, Grigore Pletosu a fost sărbătorit cu mare fast de către toată suflarea românească, îndeosebi din Ardeal, de către foștii săi elevi. Telegramele zburau spre Bistrița ca frunzele bătute de vânt! La festivitate au fost reprezentate cele mai însemnate instituții din țară, precum și numeroși intelectuali și foști elevi, iar presa a publicat numeroase articole, evidențiind meritele sărbătoritului. Din nenumăratele telegrame, reținem două cu totul reprezentative:

- „Cu recunoștință pentru prețioasele cunoștințe primite, mai ales pe terenul bisericesc și național, îți doresc bătrânețe lungi cu sănătate! Fostul elev Miron Cristea, Patriarh Regent”.

- „Din prilejul împlinirii a 80 de ani patriarhali și jumătate de secol de activitate publică închinată Domnului și neamului, primește caldele mele felicitări și bunele urări! Episcop Dr. Iuliu Hossu”.

Iar Ministrul cultelor, Alexandru Lapedatu, i-a comunicat că Regele și Guvernul i-au acordat „Ordinul Coroana României în Grad de Comandor”.

Trebuie să amintesc aici că în iunie 1926 a avut loc la Năsăud festivitatea dezvelirii statuii poetului George Coșbuc, în fața liceului. S-au rostit multe cuvântări și s-au derulat fericite întâlniri între foștii absolvenți de peste o jumătate de secol. La întâlnire a participat și doamna Elena Coșbuc, soția poetului care, având inima „plină de Ardeal” (scrie Pavel Dan), a petrecut verile în familia preoțească de la Bistrița Bârgăului, până la 30 august 1940 când, cu ultimul tren, după cedarea Ardealului de Nord prin odiosul Tratat de la Viena, Doamna Elena s-a reîntors la București.

În anul 1890, la chemarea lui Titu Maiorescu, George Coșbuc a părăsit Sibiu și redacția revistei „Tribuna”, plecând la București, unde se va dedica literaturii și ziaristicii. Aici își va tipări toate cărțile, aici se va căsători cu tânăra Elena, sora editorului și tipografului Constantin Sfetea.

Întrucât nu s-a supus la încorporarea în armată în Imperiul Habsburgic, George Coșbuc nu putea reveni în Ardeal, fără a fi în pericol de a fi arestat, până după prescrierea faptului. În schimb a ținut legătura cu Ardealul prin corespondență și prin întâlnirile frecvente de la „Carul cu bere” cu ardelenii care treceau prin București.

În anul 1909 George Coșbuc a revenit la Bistrița împreună cu băiatul lor Alexandru. S-a reîntâlnit cu foștii colegi George Linul – jurist și cu tipograful și editorul George Mateiu. Bucuroși de întâlnire, s-au hotărât să meargă împreună la restaurantul „Paulini”. Privind pe geam, au văzut trecând pe acolo pe iubitul lor profesor Grigore Pletosu. Emoționat, George Coșbuc a luat imediat un bilet de pe masă și a scris următoarea chemare adresată profesorului:

*Noi rugăm pe protopopul
Să-și pună degrabă clopul
Și să vie către noi,
Să petrecem ca vecinii!
Noi suntem la „Paulini”
La vin vechiu și chelneri noi!
Coșbuc și Linul*

Misiva, în versuri, au dat-o unui piccolo să o ducă degrabă protopopului. Acesta, citind biletul, și-a pus pe dată clopul și a plecat la „Paulini”. Nu se poate spune cât a fost cât a fost de emoționantă

Viorel THIRA

întâlnirea, câte îmbrățișări, câte lacrimi nu s-au vărsat și câte amintiri nu s-au depănat. Cine le-ar putea spune?!

Cine se putea gândi atunci că Alexandru, fiul lui Coșbuc, nu va mai reveni niciodată în patria părintelui său! Cine-și putea închipui atunci că prin inima poetului va trece sabie care va sângea mereu! Din această pricină, George Coșbuc a rămas în veci nemângâiat, poate de aceea a plecat așa de timpuriu din această lume!

Marele meu prieten din București, vestitul anticar Radu Sterescu, cel care i-a luat un interviu doamnei Elena Coșbuc pentru „Universul Literar”, mi-a relatat că, atât timp cât au trăit cei doi soți, nimeni n-a mișcat nimic în camera lui Alexandru, doar se ștergea praful. Până și cojocul pe care șezuse jos, adesea, Alexandru cu Badea Cârțan, era nemișcat. De aceea, se spune că durerile mari se suportă în tăcere! Eu cred că inima omenească are duritate mai mare ca diamantul, altfel nu ar putea suporta atâtea dureri!

George Coșbuc și Alexandru Vlahuță, și încă câțiva, care au îndurat asemenea cumplite încercări, au devenit sfinți! Altfel cum ar ține Dumnezeu Lumea și Pământul!

Elena Coșbuc, deși era regățeancă, a avut „inima plină de Ardeal”, după expresia lui Pavel Dan, scriitorul câmpiei ardelenene, stins și el atât de timpuriu.

După Marea Unire din 1918, Elena Coșbuc a acceptat invitația nepoatei sale Valeria, soția preotului Pantelimon Zagrai din Bistrița Bârgăului, de a-și petrece verile la ei. Și, astfel, din anul 1922 până la finele lui august 1940, la impunerea Dictatului de la Viena, Elena Coșbuc a petrecut timp de trei luni, vara, pe Valea Bârgăului. Zdrobită de durere și lăsând în urmă multă amărăciune, condusă de unul dintre nepoții săi, a urcat, în gară la Apahida, în ultimul tren care pleca spre România cu refugiații. Nu va mai reveni niciodată în Ardeal, întrucât în anul 1943 a trecut și ea în veșnicie¹.

Preotul Mihail Georgiu din Galații Bistriței (tatăl poetului minerilor din România, Lucian Georgiu), fost prieten apropiat cu protopopul Grigore Pletosu, mergând odată la el, a găsit-o acolo pe Elena Coșbuc care își depăna, împreună cu el, amărăciunile și durerea. Elena Coșbuc pentru băiat și soț, iar Grigore Pletosu pentru fiica sa, Lucia, mare talent în pictură, prăpădită în America, unde se duse pentru perfecționare. În concluzie, Grigore Pletosu a spus: „nimeni nu știe unde îi este crăpat pământul și, ca atare, să ne obișnuim cu această idee”!

Grigore Pletosu a fost ca om, fizic și intelectual, o capodoperă, iar ca preot, un sfânt! În temeiul acestor calități, era îndrăgit de toată lumea²!

---

¹ George Vasile Rațiu, *Elena Coșbuc – oaspete pe Valea Bârgăului*, Bistrița, 1998.

² Viorel Thira, *Crâmpoie din viața preoțimii noastre*, Cluj-Napoca, Casa de Editură Dokia, 2016, p. 267-274.

PREOȚIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX – TRĂIRI PANDEMICE

Vlad Maxim SITĂRIȚI

Istoria de cele mai multe ori ne pune față în față cu realitatea ce se pare a fi în nenumărate cazuri incertă. Un proverb latin spunea *Tempora mutantur et nos mutamur in illis* care înseamnă *Timpurile se schimbă, și noi în ele*¹. Clipele de criză sanitare pe care le-am trăit noi oamenii contemporani, nu sunt străine de alte clipe ce au trecut în urmă cu puțin timp. Omul fiind structură ontologică, trăiește în timp și se schimbă odată cu acesta dar niciodată nu avem certitudinea că istoria, fie ea de sorginte negativă sau pozitivă, se poate repeta. Făcând o retrospectivă istorică, ne putem da seama cu ușurință de faptul că în trecutul apropiat sau îndepărtat au existat diverse epidemii sau pandemii care au afectat omenirea de-a lungul timpului. Putem vorbi cu ușurință despre aceste fapte, exemplificându-le pe fiecare în parte, voind să fac o simplă incursiune în sensul etimologic al cuvintelor, exemplificând totuși una dintre multele epidemii ce au existat de-a lungul istoriei, poposind asupra unei tragice boli care a avut repercusiuni în toate aspectele vieții, în special în viața spirituală a interbelicului român, cercetând ca studiu de caz, localitatea Sângeorz-Băi din județul Bistrița-Năsăud.

Cuvântul *epidemie* vine din latinescul *epidemia* care înseamnă extinderea unei boli contagioase pe un segment de teritoriu sau într-o regiune². În marea majoritate a cazurilor, epidemiile s-au răspândit treptat și repede, devenind astfel **pandemii**. În sensul lui etimologic, cuvântul *pandemie* își ia originile din limba greacă de la cuvintele *πᾶν* care înseamnă *tot* și *δῆμος* care înseamnă *popor*, făcând referire la o boală care se extinde pe un teritoriu foarte mare, într-o țară, pe un continent, la un întreg popor sau chiar în toată lumea³. De-a lungul istoriei au existat diferite boli infecțioase care au dobândit numirea de epidemii sau pandemii, boli precum: variola, ciurma, moartea neagră, pojarul, sifilisul, holera sau gripa spaniolă⁴. Așadar, vreau să vorbesc puțin de ceea ce a însemnat „*Gripa spaniolă*” și perioada de la izbucnirea acesteia și până la dispariția oarecum definitivă de pe țăramul românesc, făcând o conexiune cu viața bisericească din Transilvania în acea perioadă de grea de criză sanitară, oferind și câteva comparații cu situația nu de mult trecută.

Gripa spaniolă nu este altceva decât o boală asemănătoare gripei aviare, care s-a manifestat în rândul oamenilor destul de sever. Datele istorice susțin că deși gripa își ia denumire *gripa spaniolă* pe motive politice, aceasta avea să apară între Asia de Est, Europa și statul american Kansas⁵. Acesta s-a răspândit rapid între soldații aflați pe câmpul primei conflagrații mondiale, mediu propice ca nemilosul virus să-și desfășoare activitatea sa ucigașă în cele mai desăvârșite moduri. După cum bine știm, România în primii doi ani se declară neutră în fața monstruoasei disensiuni, iar la data de 27 august 1916 intră în războiul acerb alături de Antanta și duce lupte grele atât în țară cât și în afara ei⁶. Soldații, în urma încheierii Primului Război Mondial la data de 11 noiembrie 1918, s-au întors la casele lor,

¹ Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX), Ediție Online, <https://dexonline.ro/definitie/tempora>, accesat la data de 27 octombrie 2021.

² DEX, Online, <https://dexonline.ro/definitie/epidemie>, accesat la data de 28 octombrie 2021.

³ DEX Online, <https://dexonline.ro/definitie/pandemie>, accesat la data de 28 octombrie 2021.

⁴ Miquel Porta ed. Dictionary of Epidemiology. Oxford University Press, p.10-288, accesat la data de 02 noiembrie 2021.

⁵ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/zece-mituri-despre-ultima-marepandemie-gripa-spaniola>, accesat la data de 08 noiembrie 2021.

⁶ Lucian Boia, *Primul Război Mondial controversat, paradoxuri, reinterpretări*, București, Editura Humanitas, 2016, p. 7-10.

Vlad Maxim SITĂRIȚI

purtând nemilosul virus care a fost răspândit în comunitățile din care făceau parte¹.

Datorită răspândirii imediate a virusului mortal, întreaga lume s-a sesizat, însă a fost prea târziu. Virusul deja se răspândise generos, făcându-și loc prin umanitate, creând vicisitudini dureroase ce au avut un ultimatum: moartea. Existau ca și în ziua de astăzi anumite măsuri de protecție sanitară doar că nu erau atât de dezvoltate precum sunt cele contemporane. Pe lângă toate aspectele vieții cotidiene de atunci, toate celelalte ramuri ale traiului erau afectate din toate punctele de vedere. Biserica reprezentată de către cler a simțit duhul răspândirii acestui virus, făcând din slujirea preoțească o misiune din ce în ce mai grea. În marea majoritate a cazurilor, preoții în parohiile unde aceștia săvârșeau serviciul divin, nu făceau față mulțimii cererilor de îngropare cauzate de moartea în urma infectării cu nemiloasa gripă, deoarece numărul celor care mureau infectați cu acest virus trebuiau îngropați imediat, ca acesta să nu fie răspândit și la ceilalți. Într-o monografie a orașului Sângeorz-Băi localitatea mea natală, se povestește cu exactitate despre greutatea la care încercau să facă față preoții de atunci: *Zilnic carele trase de boi duceau morții la cimitir, iar preoții Aurel Chintăuan și Aurel Șorobetea nu mai făceau față să însoțească morții, căroră din motive de precauție li se săvârșeau doar scurte rugăciuni de îngropăciune*². Văzând acest aspect foarte asemănător cu cel nu de mult trecut, celor care au murit de SarsCOV2, s-a săvârșit potrivit îndrumărilor oferite de către Patriarhia Română, doar slujba de înmormântare la marginea gropii, aceștia fiind înhumați în nădejdea Învierii. Nu doar acum ne confruntăm cu această dureroasă realitate. Chiar și părinții, dacă nu bunicii noștri au cunoscut clipe grele. Aspectele contemporane nu ne duc departe de timpurile în care evenimentele s-au petrecut, ci cu precădere ne pun față în față cu realitatea.

Exista de altfel mărturii despre carantina ce și-o impuneau oamenii singuri, fără a fi obligați de către stat. În lucrare se consemnează: *Pe drum și pe ulițe nu era țipenie de om, ici și colo la casele celor morți, gardurile erau albe, vopsite cu var, ca semn că de acolo a mai plecat o jertfă*³. Puterea virusului era de nedescris, tocmai de aceea se încerca pe cât posibil auto-impunerea unor măsuri de protecție tocmai ca să fie îndepărtată această boală molipsitoare. Vedem vopsirea gardurilor cu var ca semn distinctiv, acesta fiind modul prin care cei bolnavi la casele lor erau separați de comunitate, iar cei ce vedeau gardurile vopsite cu var identificau faptul că la acea casă se află unul sau mai mulți oameni contaminați cu nemilosul virus și nu se apropiau. Într-un registru de înmormântări al parohiei sângeorzene, sunt consemnate în anul 1918 nu mai puțin de 123 de decese toate având ca mențiune *gripă spaniolă*⁴. Cu siguranță a fost o perioadă grea pentru oamenii de atunci. Se pare că nu este departe de ceea ce s-a întâmplat în zilele noastre. Asemenea și atunci durerea provocată de cei care au plecat pe calea veșniciei nu se poate odihni decât în nădejdea Învierii lui Hristos.

Preotul era văzut în societatea de la începutul secolului al XX-lea ca fiind imaginea comunității euharistice. Preotul era cel care menținea dialogul între credință, medicină, politică viață socială sau spirituală. El era inima comunității, cel în care activitatea pastorală rămânea neobosită fiind *centrul vieții colective al satului*⁵. Era greu în asemenea perioadă să trăiești, după cum ne putem imagina. Medicina nu avea standardele atât de ridicate precum vedem astăzi. Medicamentele erau foarte greu de găsit și tratamentele aproape inexistente. Morala oamenilor era la pământ, iar singurul bastion rămas în picioare era credința și implicit spiritul naționalist. Aceștia se refugiau tinda bisericii la necaz și greutate, trecând împreună peste greutățile vremii găsindu-și alinare și mângâiere, având totodată încrederea dezvoltată la superlativ în Biserică și în preotul comunității. Tocmai de aceea el trebuia să fie pregătit ca să înfrunte suprasolicitățile primei jumătăți a secolului XX, încercând să men-

¹ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/gripa-spaniola-asiinul-ascuns-din-1918>, accesat la data de 08 noiembrie 2021.

² Mircea Vlădică, *Sângeorz-Băi veche vatră de credință și cultură românească*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2003, p. 30.

³ Mircea Vlădică, *op. cit.*, p. 30.

⁴ Arhiva Parohiei Ortodoxe „Sf. Ierarh Nicolae” Sângeorz-Băi, *Protocolul Matriculei Morților 1899-1918*, p. 85-96.

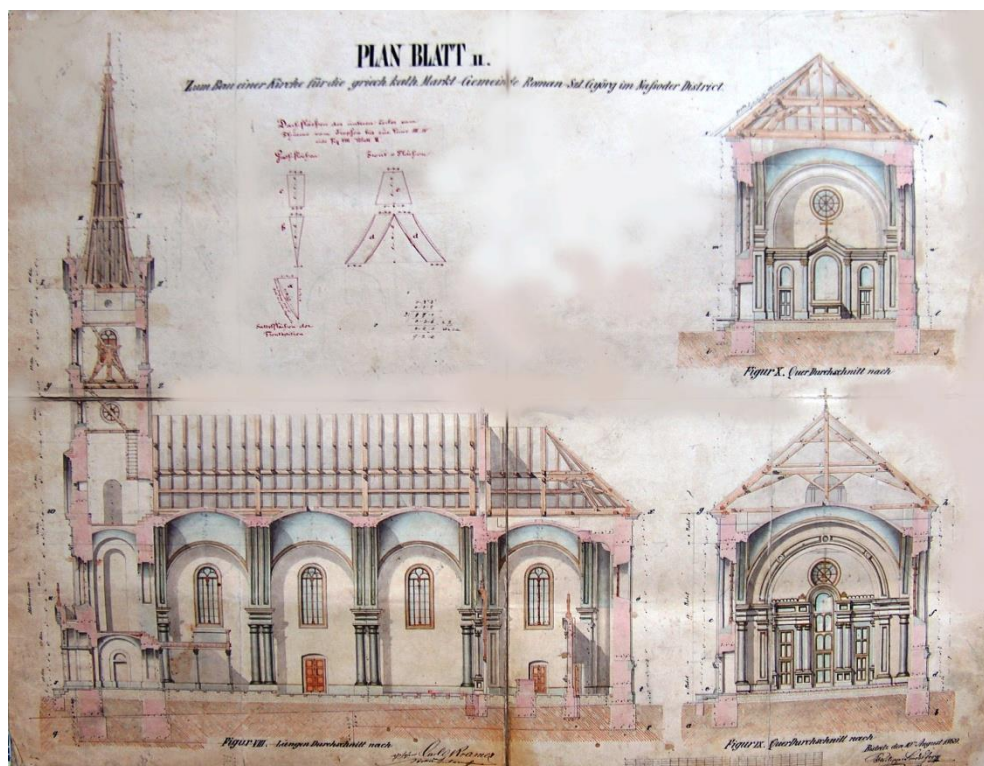
⁵ Dacian Dumitru Șanta, *Biserici Ortodoxe Românești (Ortodoxe și Greco-Catolice) din Țara Lăpușului între anii 1850-1918*, Cluj-Napoca, Editura Studia, 2020, p. 260.

Preoția la începutul secolului XX – trăiri pandemice

țină un echilibru între viața tulburată din acele timpuri și credința creștină. Din aceste cauze rezultă greutatea păstoririi unor comunități greu încercate, îndoliate pentru pierderea pe front a celor dragi, urmată de plecarea în eternitate a celor răpuși de gripa spaniolă. Militant al nădejzii în puterea lui Dumnezeu, Cel ce pe toate le împlinește în credință, preotul trebuia astfel să țină stindardul speranței cât se poate de sus și cât se poate de vizibil, astfel încât poporul să nu-și piardă încrederea în Dumnezeu, toate fiind îngăduite de El.

La cumpăna celor 100 de ani, privind retrospectiv viața omului, nu putem decât să îi mulțumim lui Dumnezeu pentru toate câte sunt și câte au fost. Am spus 100 de ani, deoarece pandemia de **gripă spaniolă** s-a extins pe fronturile celui de-Al Doilea Război Mondial, ajungând în țara noastră precum am văzut în anul 1918, având o durată de câțiva ani de zile până aceasta a dispărut într-o oarecare măsură, încadrând astfel și anul 1919. Iată că la timp de un deceniu o situație similară s-a aflat printre noi. Ne aducem aminte cu tristețe de cei care au plecat în veșnicie din pricina acestui nemilos virus, iar celor care s-au îmbolnăvit, le doresc multă putere și sănătate ca să-și ducă traiul în nădejdea providenței Divine.

Imaginea vremii de atunci poate să fie oglindită și în zilele noastre, însă secularizarea, tot mai prezentă, se simte din ce în ce mai adânc, dureros fiind faptul că oamenii nu conștientizează cât de departe suntem de Dumnezeu, în special acum când trăim aceste vremuri de restriște, galopante spre un alt război dureros care vine în urma unei boli. Să ne aducem aminte cât de aproape erau oamenii de Dumnezeu la începutul secolului al XX-lea, deoarece într-o pandemie care copleșea întreaga lume și în special întreaga Europă, se făcea Marea Unire de la 1 decembrie 1918 și marea unitate de credință în Hristos, care nu i-a ținut pe români dezbinați, ci mai cu seamă uniți în credință, mereu împreună. Trebuie să conștientizăm fiecare faptul că doar cu Dumnezeu, în Biserica Sa, putem trece peste orice încercare, așa cum și părinții noștri au făcut-o atunci când în bucurii, în necazuri, în împresurări sau în greutăți au fost în Biserică iar Dumnezeu le-a fost alături, nu i-a lăsat, la vremuri de *distanțare socială*. El i-a chemat, unindu-i sub numele de România Mare.

BĂILE „HEBE” SÂNGEORZ-BĂI (NĂSĂUD)

Stațiunea balneo-climaterică Sângeorz-Băi, din județul Năsăud, însemnată prin apele sale minerale bogate în radioactivitate, se află pe romantica vale a Someșului Mare, la 30 km. de Năsăud și 40 km. de Bistrița, în înfundătura unei văi a Carpaților, Valea Borcutului, înconjurată de munți și păduri de brad și molid, cu o vegetație variată, bogată în ozon și emanații de radium. Sângeorz-Băi este comună de munte curat românească, cu 5.000 locuitori, două biserici frumoase, școală primară, școală de meserii, farmacie, circumscripție sanitară, gară oficiu poștal.

Altitudinea este de 500 m. peste nivelul mării, clima subalpină dulce și temperată, cu orientare sudică, scutură de praf și vânturi, având influență benefică asupra întregului organism, cu raporturi excepțional de avantajoase pentru tratament în plin aer și pentru helioterapie. Apele minerale „Hebe” cloruro-sodice, numite „Karlsbadul” rece, conținând mari cantități de radium, sunt renumite ca medicament în bolile cronice de stomac și intestine, vindecând radical ulcerul stomacal, hiperaciditate, atonie, dispepsie nervoasă, catare, în colicele hepatice ale căilor biliare (piatra), congestiunile ficatului, în afecțiunile căilor urinare (litiata, cistita, prostatita cronică), etc. Sunt renumite izvoarele de apă minerală nr. 4 și 5. Ca stațiune climaterică și băi, beneficiază mult copiii anemici, clorotici, limfatici, convalescenții și cei cu diateză scrofuloasă. Sezonul băilor este de la 15 mai la 15 septembrie. Comunicația se face prin linia ferată Cluj – Rodna Veche și prin autobuze Bistrița – Năsăud – Sângeorz. Direcțiunea a redus toate taxele (comunală, muzică, cură), etc., cu 30% față de anul trecut. Printre vizitatori:

București: locot. Nicolescu, d-ra M. Nicolescu, d-na și d-l Vasile Nicolescu, Marin Nicolescu, Dumitru Ioan, Vasilescu Elena, Bazacopol Aristia, Corgeanchi Maria, Conciu Maria, Munteanu Mihail, Ecaterina Zamfir, Toth Iosif, Rădulescu Alexandru, Ungureanu Vasile, Nicolae Aurel, d-na și d-l George Ioan, d-na Anghel Ana, d-na și d-l Ionescu Ioan, d-na și d-l Mităchescu.

Timișoara: d-na Liuba Adam, d-l Link Oscar, Frida Marcovici.

Iași: d-na Danciuc Maria, Tuchilă Ana, Danuța Gheorghe.

Focșani: d-na dr. Atanasiu.

Tecuci: d-l Nicolae Șerban.

Oradea: dr. Horvath Alexandru, Fridman Andrei, Fridman Henrich.

Arad: Anderko A. Emeric, dr. Corneliu Zimveliu.

Satu Mare: Iluș Iacob, Rostaș Rozalia.

Simeria: Bocoș G., Poenaru P.

Suceava: Ilaria Beraru, Puiu Gheorghe.

Târgu Mureș: Eliza Bomfîniuc, Holender Herman, Al. Gruber.

Chișinău: Căciulescu P., Jablonovschi G., Sedlacec I., Covalenco Ion.

Turda: d-na col. Jeana Fodoreanu, d-na dr. Nelly Ciobanu.

Cluj: dr. Ioan Corbul, dr. Victor Corbul, Letiția prof. Ghidionescu, dr. Leibschutz Rudolf, Teufer Ludwig – inspector CFR, Jozsa George, Colta Iulia, Vlador Rozalia, Cerchizan D., Negoie Maria, Stala Cornelia, Mircea haliță, d-na Zina C. Moroianu, familia prof. Anton Domide.

Bistrița: Veronica Comen, dr. Aleman Ion, Emilia Milata, Emma muller, Tudor Vartic, maior Bălan Grigore, fam. dr. Leon Scridon, fam. dr. Ionel Scridon.

Năsăud: fam. prof. Alexandru haliță, fam. prof. Emil Mărcușiu, fam. prof. Aurel Șorobetea, fam. prim-pretor Vasile Moisil.

Cernăuți: fam. dr. Zopa, Cuparenco Nicolae.

Budapesta: dr. Balint Karacsionyi – procuror, Zank Gergelyne.

Debrețin: fam. dr. Kovacs G. – prim medic veterinar județean.

Bratislava: Matilda Preissova.

Chicago: Blut Ida.

New-York: Avram Manis¹.

¹ *Universul*, București, Anul XLIX, 1931, nr. 183, p. 10.

RESTITUIRI

Maria Antoinette

- Schiță biografică-istorică -

Maxim POP¹

În cercurile revoluționare se făcu acum planul ca cu pumnul în mână să se mântuie de regină. Se aștepta numai ocazia și aceea s-a și dat. o sărbătoare dată în onoarea unui regiment de gardă du-Corps, la care a participat regele și regina, a fost destul motiv de a păși la realizarea planului lor. Poporul, ațâțat prin minciuni și scornituri și prin o scumpire măiestrită a pâinii în Paris, în ziua de 5 octombrie 1789, când nu a ajuns pâinea, a început a striga după pâine. O ceată mare de cofărițe² și locuitori din Faubourg, cu alți oameni de tot soiul, porni spre Versailles. După amiază, în aceeași zi, regina merse în Trianon la preumblare. Dânsa ședea singură în grotă, singură numai cu întristarea sa când, deodată, veni Saint Priest și o conjură să vină la Versailles. „Parisul năvălește la Versailles”, zise el. regina părăsi iute Trianonul. A fost ultima oară când l-a văzut. Și când ajunse în Versailles, ce afla? Frică. Garda fără porunci, servitori înspăimântați, deputați rătăcind încoace și încolo, miniștri consultându-se cu regele, care așteptau pe regină. Dânsa se puse în ușa chiliei unde se consultau miniștrii și asculta. Ea, însăși, stăruia să se statorească un plan, să se ia o rezoluțiune, să se mântuie ori să moară cu onoare. Consilierii regești plâsmuiau numai planuri de fugă, însă regele și aici se arăta nerezoluit³ și așa nu se executa nici un plan. Acum se auziră pocnituri de puști pe străzile din Versailles,

---

¹ Maxim Pop s-a născut la 10 august 1838 în comuna Sângeorgiul-românesc, din părinți economi, însă oameni de frunte și cu stare. La sfatul vicarului de atunci, Anchidim Pop, care descoperise în tânărul copil un talent mare, părinții săi l-au dat șa școala trivială grănicerească din Sângeorgiu, unde absolvi toate clasele cu testimoniu pur eminent.

De aici fu trimis șa școala normală din Năsăud unde dovedi aceeași diligență și o absolvi cu același rezultat îmbucurător.

De aici a mers „per pedes apostolorum”¹ la Blaj unde absolvi gimnaziul clasă de clasă cu rezultat asemenea eminent, iar la examenul de maturitate obținu clasificarea „eximio modo”¹.

Absolvind gimnaziul, la dorința expresă a unchiului său Macedon Pop, prepozit capitular, intra ca alumn în Seminarul greco-catolic din Gherla de unde, după un an de studiu, fu trimis în Seminarul central „Santa Barbara” din Viena unde absolvi studiile teologice în anul 1865 „per eminentiam”¹, obținând din diligența privată și absolutoriul de la cursul catehético-pedagogic la Școala normală cesaro regească.

Tot atunci absolvi la universitatea centrală de acolo și cursul profesoral din secțiunea istorică. Îndată după absolvirea cursului, fu denumit ca profesor la Gimnaziul greco-catolic din Năsăud, iar la 1871 fu denumit, totodată, și catehet și exortator¹ greco-catolic la același gimnaziu și întărit de profesor ordinar. Schimbându-se însă împrejurările, deși avea toate testimoniile și absolutoriile „pur eminent”, se năzui a-și câștiga censura de la vreo universitate din patrie. Se puse deci pe studiu și deși nu poseda limba maghiară, se pregăti cu sârguință exemplară și însinuându-se la examen la universitatea centrală din Budapesta, obținu la anul 1874, cu succes bun, censura de profesor.

Încă în decursul aceluia an fu întărit de profesor definitiv pentru catedra de istorie și geografie. Nu peste mult timp episcopul de Gherla, Ioan Szabo, îl denumi de vice-protopop onorar și asesor consistorial.

În 17 mai 1892, copleșit de un morb greu, căzu la pat și în 23 iulie a aceluiași an, muri, în etate de abia 54 ani, lăsând în urmă-i o văduvă și patru copii (*Memorialul „Reuniunii învățătoarești greco-catolice Mariana din Năsăud”, Perioada I, 1876-1901, Năsăud, 1901, pp. 55-57*).

² Precupeță.

³ Nehotărât, nedecis.

Maxim POP

caii gardiștilor căzuți de pe ei alergau în galop peste piață, la capătul promenadei din Paris se vedea norul și se auzea zgomotul care premergea mulțimii ce se rostogolea către palatul regesc. Curând, după aceea, bătu poporul în gratiile porții, iar garda națională veni ca în triumf sub conducerea lui Lafayette. Zgomotul crescă, îndată se văzură lănci, cofărițele insultau pe regina, iar prăpădiții din popor, cu mânecile sufaluate¹, strigau: „După mațele reginei”. În palat era cea mai mare confuzie și frică. Și în aceste momente critice, singură regina își păstra curajul. Pe când năvăli poporul în adunarea națională și cofărițele insultau pe regină, pe când în cârciumi și la porțile castelului pândeau ucigași cu pumnalele ascunse sub mantale, pe atunci regina își păstra liniștea, tăria, demnitatea, prezența de spirit și precauția. Ea primi în cabinetul său pe toți aceia care i se prezentară, vorbea cu fiecare, îndemna pe cei curajoși și își deschise înaintea tuturor marea sa inimă.

„Știu”, zise ea, „că vin de la Paris să ceară capul meu, însă eu am învățat de la mama mea să nu mă tem de moarte și o voi aștepta cu tărie”.

Lafayette stătea bun pentru armata sa, regele trimise garda la Ramboulet, lăsând numai câți erau de lipsă pentru santinele. După ce se ocupară pozițiile mai însemnate cu militari din garda națională, Lafayette se duse să se culce la ora două noapte. Însă slugile, năimite de ducele de Orleans, folosiră ocazia, jefuiră cazarma gărzii și încercară să străbată în castel.

Către ora 6 dimineața, aflară o intrare laterală, intrară în coridoare, uciseră gardiștii și le tăiară capul. Cu un urlat sălbatic înaintară apoi pe trepte în sus către chiliile reginei. Auzindu-se zgomotul și zbieratul celor ce se ucideau, o damă alergă și deștepta pe regină. Alta merse, după ce auzi zgomotul, și deschise ușa anticamerei care ducea la sala gărzii.

„Madame! Mântuie pe regina”, zise un gardist, care ținea ușa întărită cu pușca sa și înlătura lăncile cu corpul său, iar fața îi era plină de sânge. Dama închise îndată ușa și o încuia, alergă apoi la chilia reginei.

„Scoală-te, madame, nu te îmbrăca, mântuiește-te în chilia regelui”, zise dama. Regina sări din pat, damele îi aruncară pe trup o rochie și fugiră toate prin balcon până la ușa care ducea în chilia de toaletă a reginei. Ușa, de regulă, se închidea peste noapte dinlăuntru și acum încă era închisă și nu se putea deschide, pe când pericolul se apropia. Gardistul care apăra ușa a fost ucis. În deșert băteau la ușă. cinci minute nu le auzi nimeni până când, în fine, le deschise un servitor al regelui. Regina intra în chilia regelui. Acesta nu era aici pentru mersese să vadă de soarta reginei. Pruncii reginei însă erau aici și se aruncară în brațele mamei lor.

Într-aceea veni și regele și cu el sora sa, madame Elisabeta. Ce lacrimi de bucurie în această familie care se afla iarăși laolaltă. Curând năvăliră toți cei spăimântați și cei credincioși în această chilie a regelui, în jurul căreia răsuna zgomot și strigăt, sunete de arme și zbieratul poporului. Damele plângeau, miniștrii ascultau, Necker, ascuns în un ungher, deplângea popularitatea sa. Deputații nobilimii cereau de la regele ordonanțe, regele tăcea. Regina însă încuraja și mângâia pe bărbații palizi. Sub ferestre se înmulțeau strigătele „la Paris! La Paris!”.

În urmă veni Lafayette, cu o parte din garda națională și alungă plebea din castel. Planul ducelui de Orleans a căzut în apă. În piață, înaintea castelului, striga mulțimea: „Jos cu regina. Regele la Paris”. Regele, în fine, se învoi să meargă la Paris. El se arăta pe balcon cu cocardă tricoloră pe pălărie. Mulțimea striga: „Să trăiască regele”. După aceea pretinseră să vină regina pe balcon. Aceasta, la început, se îndoia că oare să se arate ori nu. Lafayette o încuraja. Dânsa își lua ambii prunci de mână și ieși pe balcon. Nici un prunc. Regina trimise pruncii îndărăt. Lafayette, care petrecuse pe regina, se plecă și-i sărută mâna. Atunci poporul se arătă voios și striga: „Să trăiască generalul, trăiască regina!”.

XI

Câteva ore după această scenă porni familia regească spre Paris. Conductul era îngrețosător. Două capete ale gardiștilor uciși puse în lănci se duceau înainte. Carul era înconjurat de popor și ostași. cântece de batjocură și insulte se auzeau din gura poporului.

„Aici aducem pe brutar (pitar), brutăreasă și pe calfa de brutar”, strigau muierile nerușinate.

¹ Îndoite sau răsucite în sus.

Maria Antoinette - Schiță biografică-istorică -

Chiar și în car a fost insultată familia regească în mod nerușinat de către actorul Beaulieu. Regina sta amuțită, desconsiderând insultele. Micul principe de coroană, pe care regina îl ținea pe genunchi, zise: „Mi-e foame”. Atunci plânse regina. Inima de mamă pentru aceasta nu mai avu tărie. Șapte ore țină călătoria zdruncinătoare pentru familia regească.

La ora 7 ajunsese conductul la Paris. Bailly saluta pe regele în numele consiliului comunal și în vorbire repeta cuvintele regelui, care le zise la intrarea sa în Paris: „Totdeauna cu plăcere și încredere mă aflu în mijlocul cetățenilor bunului meu oraș Paris”. Bailly omise cuvântul încredere. Regina observând, zise cu prezența de spirit a unui rege: repetă „cu încredere”. Ca reședință se desemna palatul Tuileries. Însă cum era acest palat? De trei generații n-a locuit nimeni în el. Nu erau mobile, nu era nici o întocmire pentru primirea familiei regești. DAMELE reginei dormiră în noaptea dintâi pe scaune. Principele și prințesa pe paturi militare.

În ziua următoare se scuza regina către cei care îi făcuseră vizita, zicând: „D-voastră știți că eu nu am așteptat să vii aici”. Mai târziu veniră mobilele de la Versailles și se aranjă palatul.

În primele zile după venirea în Paris, regina a fost învinsă de durere, energia ei a fost frântă prin umilirea care a suferit-o demnitatea regească. Când a primit corpul diplomatic, nu a fost în stare să vorbească, suspinul i-a înădușit vorbele. Nici o carte, nici o lectură nu a putut să delătore spaima care o cuprinsese în primele zile ale lui octombrie. Și-a luat refugiul la lucrul de mână. Însă nici acesta nu i-a distras cugetele.

„D-voastră îmi vorbiți de curaj. Mai puțin avui lipsă de el ca să înving momentele înfiorătoare în care m-am aflat, decât a suferi în toată ziua starea noastră: durerea pentru mine, pentru amici și pentru toți câți ne înconjoară. Această sarcină e prea grea și dacă inima mea nu ar fi legată cu legături tari de soțul, pruncii și amicii mei, mi-aș dori moartea. Însă, d-voastră, să-mi stați în ajutor”... așa scrie regina d-nei de Polignac. Și, în fine, numai amicii, soțul și pruncii au fost aceia care i-au recâștigat curajul. Însă, de aici încolo, regina nu se mai arăta în public, nu ieșea din palat și trăia singură și numai pentru pruncii săi. În această stare de retragere, dânsa a fost învățătoarea și crescătorea pruncilor, ea supraveghea instrucția și-i instruia însăși. Prințul era prea tânăr pentru de a învăța, însă dânsa l-a dat să fie amical și afabil, ca așa la timp să poată fi fală mamei sale și a Franței. Acest prunc nevinovat era cea mai mare mângâiere în întristarea ei, zâmbetul lui delătura orice grijă pentru viitor. Toate mișcărilor, toate jucăriile lui erau o bucurie și plăcere pentru mama sa. Ce mișcare pentru inima întristată a mamei când pruncul, cu o ocazie, se smulse din mâinile mamei sale, merse înaintea lui Bailly, care venea cu regele, și zise: „D-le Bailly, ce voiești să faci cu tata și cu mama, toți aici plâng”.

În noaptea din 13 aprilie 1790, pe când prezisesse Lafayette că va fi atacat castelul, auzind două detunături de pușcă, alerga în chilia reginei, însă nu o afla. Merse în chilia principelui de coroană. Aici regina îl ținea în brațe. Regele, văzându-o, zise: „Madame, v-am căutat și am fost îngrijorat pentru d-voastră”.

„Domnule, am fost la postul meu”, răspunse regina. De aici înainte regina nu s-a mai despărțit de copiii săi.

Maria Antoinette nu era însă numai mamă, ci și regină. Ca atare, încă avea datorințele sale.

Soarta a legat-o de un rege debil. Ea trebuia să fie la toate de față, să-și jertfească toate puterile, să-l sfătuiască în tot momentul și să-i procure o voință. Ea trebuia să fie de față în consiliul ministerial, să cumpănească planurile, să examineze sperările. Dânsa citea rapoartele royalistilor, judeca asupra părerilor și proiectelor lor și refera regelui, spunând dacă sunt bune sau periculoase. Ea trata cu diplomații despre binele regelui și al statului, ea a știut înfrâna pasiunile unora și a trece peste închipuirile altora și, în fine, ea a tratat cu toată Europa. Dânsa a trebuit să aducă pe regele la hotărârea de a lucra sau a se retrage în un loc sigur.

Peste vară, șederea în Tuileries a fost mai imposibilă și de aceea familia regească obținu concesiunea de a se muta în St. Cloud. Cu aceea se părea a se face și oarecare schimbare în modul de viață monoton al reginei de până aici, dar nici aici nu era salonul de oarecând cu bucuriile sale. Însă cel puțin era oarecare libertate, aer, grădini fără zgomot și fără popor. Aici putea regina să înduplece pe regele să fugă spre ceea ce și-a dat și cuvântul. Însă, după ce se împachetase în cufere, și-a retras cuvântul. Între atari împrejurări, curtea a fost silită a-și lua refugiul la contele Mirabeau, la acel conte

Maxim POP

despre care zise regina: „Sper că doară nu vom fi niciodată așa de nefericiți să ajungem în acea stare dureroasă, încât să ne luăm refugiul la Mirabeau!”. Și, totuși, soarta a adus cu sine, încât să înceapă a trata cu el. contele Mirabeau a fost unul dintre factorii principali ai revoluției, însă planul lui nu a fost ștergerea monarhiei și introducerea republicii, ci susținerea ei pe lângă o constituție ca cea din Anglia. Dintre capii revoluției de atunci, el a fost cel mai luminat și mai departe văzător.

Trimițând prima sa notă la curte și încercând după rezultatul ei, regina a declarat că regele era îndestulat cu ea. Întrebat de pretențiile sale, Mirabeau, prin contele de Marck, s-a exprimat, că pe lângă plățile datoriiilor, mai pretinde 100 louisori¹ la lună, pentru ca să oprească revoluția. Comunicându-se aceasta cu regina, dânsa zise: „Fiind regele absent, vă pot spune că datoriile contelui Mirabeau se vor plăti”. Regele a aprobat promisiunea reginei și i-a semnat încă 600 franci la lună, subscriind 4 bilete a 250.000 franci, care să-i capete după ce va fi făcut servicii bune. Regina se legăna între speranță și frică, un cuget după altul i se rostogolea în minte. Adeseori petrecea nopți fără de somn pentru grija de viitor. Contele de Mirabeau juca un rol dublu. Cumpărat de curte, voia să rămână om al revoluției. În fine, ajunse a fi primit chiar în audiență la regină și avu cu dânsa o convorbire secretă în grădinile regești (3 iulie 1790).

Dar ce moment! Ce convorbire! Înaintea reginei un om al revoluției de la care a cumpărat curtea monarhia, un om acoperit cu crime și glorie, un om care, oarecând, zise despre soția regelui cu dispreț: „acum poate trăi”, un om pe care regina îl numise monstru.. o spaimă cuprinse inima reginei la privirea lui, ea se împiedica vorbind și abia exprima laudăroasele cuvinte: „Când vorbesc către un Mirabeau...”.

Contele Mirabeau, care intra în legătură cu curtea, pentru că nu-și ajunsese scopul ce-l avuse înainte de aceea, să fie ministru, acum superb de triumful câștigat și de umilirea curții, promite Mariei Antoinette puterea geniului săi și îi jură că-i va recuceri viitorul. Dar ce a fost din totul? Vis și amăgire. Un laudăros care, pentru că a îndreptat torentul încotro vrea el să curgă, credea că îl va putea opri! Evenimentele nu mai erau în mâinile oamenilor și acest fantast mizerabil, care promise reginei Franței un tron, era pe dungă de moarte. Familia regească s-a reîntors de la St. Cloud în Paris (decembrie 1790). Revoluția era în curs deplin, regina întâmpina numai insulte și comploturi chiar și în Tuileries, trădare și spioni în chiliile proprii. Astfel trecu iarna. Mirabeau muri și duse cu sine în mormânt promisiunile sale și speranțele reginei².

XII

Starea familiei regești în Paris a fost tristă. Regelui îi era iertată o preumblare călare în beroul³ de la Boulogne, la care îl putea însoți și regina. Lipsa de mișcare îi cauză morb. Regina îl sfătui să se mute iarăși la St. Cloud. Familia regească se pregăti de cale, însă când voi să urce în care, garda națională închise gratia din jurul castelului și insulta pe regina. Astfel familia regească a fost necesită a rămâne prizonieră în Tuileries și de aici încolo regina își puse toate cugetele într-aceea ca să mântuie pe regele din această situație.

s-a făcut planul să fugă spre granița Belgiei. S-a fost recercat Leopold II, ca să pună acolo 10.000 ostași pentru apărarea familiei regești. El nu a aprobat planul de frica urmărilor pentru cazul de nereușită. Regina nu a fost de părerea fratelui ei și motivele lui n-au putut-o convinge și a rămas statornică la propus. S-au făcut pregătirile de lipsă. Dispozițiile însă au fost necorecte, de aici confuzie și în urmă nereușită. După plan, generalul Bouillé avea să posteze la fiecare stațiune câte un despărțământ de cavalerie. Însă, schimbându-se termenul pornirii, s-a născut confuzie. Regina, ca să poată scăpa din Paris, a îmbrăcat pe principele de coroană în veșminte de prințesă și după ce pruncii au fost îmbrăcați, i-a dus prin locuința ducelui de Vellier și în curte i-a pus în car, după o oră veni madame Elisabeta, către ora 11 regele și în urmă regina, care trebui să se lipească de muri⁴ ca să treacă

¹ Ludovici (monedă franceză a epocii).

² *Tribuna*, Sibiu, Anul VII, 1890, nr. 215, p. 859-860.

³ Dumbravă, huceag, pădurice.

⁴ Ziduri, pereți.

Maria Antoinette - Schiță biografică-istorică -

carul lui Lafayette. Calea avea să fie peste Chalons, St. Menhould, Clermont, Varennes, la Montenedy. Familia regească a călătorit cu un pas sunător pe numele baronesei rusești de Korff, așa se numea regina, iar regele era servitorul său. Carul de călătorie era foarte mare și deveni suspicios. Până la St. Menhould ajunse neconturbată familia. Aici produse suspiciune un despărțământ de dragoni către carul regesc. Regele comise o greșală, ca multe altele, el ridica fereastra de la car și până a schimbat caii, a conversat cu ofițerul. Magistrul poștal Drouet, stând carul înaintea casei sale, a avut ocazia de a se informa despre călători și cunoscute pe regele.

Neputând împiedica călătoria, merse călare pe altă cale la Varennes, unde sosi înaintea trăsurii regești. Aici deștepta pe primarul Sausset, care era precupeț și luminar de profesie, și-i comunică lucrul. Se chema comandantul gărzii naționale și alte câteva persoane ca să se facă planul de procedură. Prin orașul Varennes curge râul Aise, care împarte cetatea în două părți. Pe podul, care era peste râu, s-a răsturnat în car, ca să nu poată trece trăsura regească. La ora 11 noaptea ajunse trăsura regească în Varennes. Însă aici nu era nici o cavalerie, nici cai să se prindă la trăsura. Numai mai târziu s-a aflat că generalul Bouillé a uitat să relaționeze, că caii sunt de partea cealaltă și așteptau de dimineață în curtea hotelului „Grand Monarque”. Se mâna într-acolo, însă pe pod nu putură trece de car. Cavalerii se coborâră jos și voriră să delătorească, însă Drouet, care sta aici cu oameni înarmați, declara că nu este iertat să meargă carele mai departe. Sausset provoca pe călători să meargă la locuința sa pentru a se vizita pașapoartele. Într-aceea, în Varennes și jur, s-au tras clopotele de alarmă și prin cursori s-a convocat garda națională. În câteva ore s-au adunat mii de oameni înarmați, care nu ascultau de rege, ci de Drouet, care aparținea de clubul Iacobinilor. Familia regească, cu toată suita, era strâmtorată în o singură odaie a lui Sausset. Acesta, întorcându-se spre rege, îi arătă o icoană de pe perete și zise: „Sire! Acesta este portretul vostru”.

„Da, amice”, răspunse dânsul, „eu sunt regele”.

După aceea îmbrățișa pe Sausset și-l ruga să nu-l împiedice în călătoria mai departe, deoarece el a părăsit Parisul nu ca să-și răzbune, ci ca să-și mântuie viața. La ora 12 și jumătate noaptea veni ducele de Choiseul cu 40 de husari și doi ofițeri și intra în odaie. Regina, care vorbea cu Sausset și câțiva consilieri comunali, la intrarea lui Choiseul îi întinse mâna și a început a respira mai liber. Ofițerii relaționară că poporul e revoltat și unele despărțăminte de trupă au trecut de partea lor. Choiseul, întrebat că ce e de făcut, răspunse: „Să te mântui, Sire! Am aici 40 de husari, șapte se vor coborî de pe cai, pe unul vă suiți Maiestatea Voastră cu principele de coroană în brațe, pe ceilalți regina, prințesa Elisabeta și damele din suită. Noi vă vom lua în mijlocul celor 33 husari călări, cu spada în mână vom face cale. Vă vom trece peste râu, însă nu de pierdut nici un moment, pentru că într-o oră soldații mei vor fi câștigați de către popor”. Regele întreba: „Stai d-ta bun, că într-o luptă de stradă alor 30 contra 800 nu va nimeri un glonț pe regina, pe fiica mea, pe fiul meu ori pe sora mea”? atare garanție nu i-a putut da. Regele nu s-a putut decide; el voi să rămână până dimineață în Varennes, să aștepte sosirea lui Bouillé. Choiseul a trimis un ofițer spre Montmedy să înștiințeze pe Bouillé despre starea regelui. La ora 4 veni căpitanul Dulon cu 100 de husari, pe care îi lăsa înaintea podului baricadat, merse la rege și ceru ordin, fiind prizonier, iar Bouillé să facă ce va putea. Căpitanul aștepta după Bouillé, poporul pe stradă se înmulți și se auziră strigăte: „Să trăiască națiunea, la Paris, la Paris”. Regina, șezând între două lăzi cu lumini și cu săpun, se ruga de d-na Sausset să înduplece pe bărbatul ei ca să lase familia regească să călătorească. Aceasta, însă de frică, nu făcu nimic. Între ora 5 și 6 se auziră duruite de care. Un car stătea înaintea casei lui Sausset, un domn se coborî din el și intra mai întâi în chilie. Era dl. de Baillon, trimisul consiliului comunal din Paris. De iritat, abia putu să zică vorbele: „Sire, știi că tot Parisul se ucide împrumutat, muierile și pruncii noștri sunt poate deja uciși, nu călători mai departe! În interesul statului, al muierilor și al pruncilor noștri”. La aceste vorbe ridica regina mâna și arăta pe principele de coroană și pe prințesă, care adormiseră pe patul lui Sausset, și zise: „Nu sunt eu mamă?” „Bine”, zise acuma regele, „dar ce voiți”? „Sire, un decret al adunării naționale”, răspunse Baillon.

„Unde-i”, întreba regele.

„La consoțul meu”. Atunci intră înăuntru dl. de Romeuf, adjutantul lui Lafayette. Acesta, încă din octombrie 1789, a fost comandat de către Lafayette în serviciul reginei și avea să o însoțească ori-

Maxim POP

unde va merge”.

Văzându-l regina, zise:

„D-ta ești, dl. meu? Aceasta n-aș fi crezut niciodată. De cumva voiești să te faci renumit, ți-ai ales un mijloc deosebit și urâcios”.

Vorbind despre Lafayette, zise regina:

„O Lafayette! El nu are în cap decât republica americană. Va vedea el ce e republica. O nerușinații”!

Regele primi decretul adunării naționale în care se ordona tuturor oficiilor civile și militare să se opună depărtării regelui și să-l aducă în Paris. După ce l-a citit, zise:

„În Franța nu mai este rege”! Regina lua scrisoarea în mână, o citi fugitiv. Iar o lua regele și o mai citi o dată, apoi o puse pe patul în care dormeau ambii prunci. Regina o apuca iute și o aruncă jos, zicând:

„Nu voiesc ca pruncii mei să se maculeze cu aceasta”.

Se ridică un murmur general, căci aceasta făcu rea impresie. Choiseul, observând aceasta, ridică scrisoarea și o puse pe masă.

Într-aceea se adunară în Varennes la 10.000 de oameni, între care mulți din garda națională. Romeuf stăruia să pornească, regele întârzia așteptând pe Bouillé. La ora 8 porniră. Regele a fost disperat despre venirea generalului. La ora 9 sosi generalul în Varennes cu regimentul său de cavalerie, însă a fost imposibil a ajunge la familia regească, deoarece venise în fugă 9 ore și acum aveau lipsă de odihnă. Generalul se întoarse îndărăt și se decise să părăsească teritoriul francez. Familia regească și suita a fost pusă în două trăsură. Aproape de Epernay întâmpinară familia regească (23 iunie) trei comisari denumiți de adunarea națională și anume: Latour-Mauburg, consoț de al lui Lafayette, Barnave, care voia a păși pe urmele lui Mirabeau și Petion, care juca pe republicanul afectat. Spre ajutor și spre a face dispozițiile militare li s-a dat generalul Mathieu Dumas. Barnave și Petion șezură în trăsură regească, Latour-Mauburg și Dumas în a doua. În trăsură regească a fost strâmt și principele de coroană trebuia să fie ținut în brațe, când de unul, când de altul. Barnave s-a purtat fin și cu respect, Petion, din contră, dur și fără nici o considerație. El și-a exprimat convingerea că peste monarhie au trecut și poporul francez este martir pentru republică.

La 15 a fost intrarea în Paris. Și cum a fost acea intrare? Asemenea unui conduct funebral. Unii dintre revoluționarii cei mai sălbatici aveau de gând să atace în masă familia regească cu ocazia intrării și să o ucidă. Garda națională a ieșit afară și, la intrarea familiei în Paris, a făcut spalier până la palatul Tuileries. În presă era parola zilei: Regele să se primească în cea mai mare tăcere. Cine își va lua pălăria înaintea regelui, va fi bătut, cine îl va vătăma, va fi spânzurat. Aproape de Tuileries sta o ceată de oameni poftitori de ucidere care voiau să rupă șirul gârzii și să se repeadă asupra familiei regești, chiar când s-a coborât regina, care intra mai în urmă în palat, însă au fost împiedicați de gardă și mulți nobili, care alergară aici și au sărit în ajutorul reginei. Călătoria de la Varennes până la Paris a fost o lovitură de moarte. Insulte, batjocurile și frica au făcut o impresie atât de dureroasă asupra reginei, încât dânsa a încărunțit și devenit albă la păr ca o muiere de 60 de ani. În această culoare lăsa regina să-i facă un portret pentru prințesa Lamballe. La marginea din jos a scris cu mâna proprie: „Suferințele ei au gălfezit-o¹”. Și în adevăr, din toate trei grațiile ei nu-i mai rămaseră decât lacrimile, ca să o facă frumoasă, întrucât mai este și aceasta cu puțință. Cine o vedea, nu o mai cunoștea. Dureroasă a fost scena când domnișoara Dubuquoy, văzând pe regină și privindu-i fața smolită, lua basmau și-și acoperi fața.

„Domnișoară”, zise Maria Antoinette, „nu te acoperi, lacrimile mele curg în ascuns de doi ani și sunt silită să le înădușesc”.

Viața reginei era acum numai o tortură. Dânsa era pusă sub pază. La dânsa nu putea intra nimeni fără concesiune specială. Cu regele putea conveni și vorbi numai în treacăt. Ușa de la chilia de dormit trebuia să fie deschisă ziua și noaptea. Chiar și când dormea regina, era păzită. Un ofițer trebuia să șadă pe un fotoliu și să observe pe regina. Abia căpăta atâta grație, ca să se închidă ușa dinăuntru până se îmbracă și se dezbracă.

¹ Gălfezit = palid.

Maria Antoinette - Schiță biografică-istorică -

Între atari împrejurări, cugeta regina din nou să fugă. Însă, mai moderându-se paza riguroasă și spiritele înspăimântate, văzându-le a se întoarce iarăși în calea legii, se liniști și regina își întrelăsa încercarea de fugă, ducând iar viața monotonă de mai înainte. La amiază asculta Sfânta Liturghie, la doi și jumătate prânza, după aceea petrecea singură. La nouă și jumătate seara cina și, după prânz ca și după cină, juca câte o partidă de biliard cu regele, ca să-l atragă a face mișcare, de care avea lipsă. La ora 11 se culcau toți în castel. Reginei i se dete sfatul să caute iarăși popularitatea de mai înainte, să caute teatrele, să se arate mulțimii. Încercarea avu urmări neplăcute. Ea întâmpina numai insulte. I se sfătuia mai departe să-și ia la curte dame din clasa civilă. Însă aceasta era pentru dânsa un lucru la care nu se putea decide.

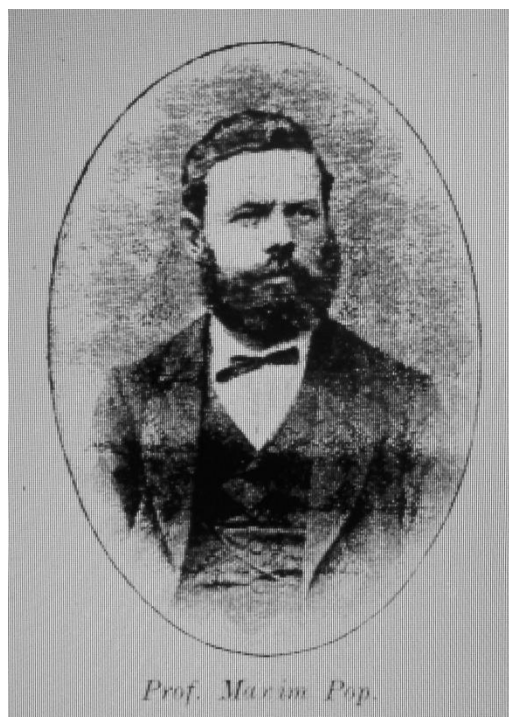
În starea sa izolată, lipsită de unii, despărțită de alții, afla mângâiere în o singură amică, care împărți cu ea durerile și suferințele. Aceasta a fost prințesa Lamballe. Însă împrejurările pretindeau să fie lipsită și de această unică mângâiere. Ea a fost trimisă în Anglia să stăruiască pe lângă ministrul Pit, ca să facă pași mai energici și să nu se restrângă numai la promisiuni de a susține monarhia. Lamballe se depărta de regină, însă relațiile de amicitie dintre dânsa totuși nu încetară. Regina descoperi prințesei toate mișcărilor, toate temerile și toată starea ei sufletească.

Pe când era regina ființa cea mai urgisită și-și afla mângâiere singură în familie și amicitia Lamballei, pe atunci se țeseau comploturi care avea ca scop uciderea reginei care, la revoluționari, era piatra scandalului sau cătușa regelui, inamica libertății poporului francez. Într-aceea se pregăti o nouă constituție. Spiritele erau foarte iritate și regina, pentru un moment, s-a fost decis să cheme pe Lamballe. După aceea își schimbă părerea și, nevoind ca Lamballe să împartă durerile cu dânsa, în 1 septembrie 1791 îi scris:

„Nu veni la un moment așa critic. Ai trebui să plângi prea mult pentru noi. Cât de bună și ce amică adevărată ești, simt eu, te asigur, însă te opresc, cu toată amicitia mea, a veni aici. Așteaptă efectul primirii constituției”.

Lamballe, totuși, se reîntoarse mai târziu în Franța¹.

(va urma)

¹ *Tribuna*, Sibiu, Anul VII, 1890, nr. 216, p. 863-864.

ÎNSEMNĂTATEA ȘTIINTELOR NATURALE ȘI REFORMELE CE LE RECLAMĂ STUDIUL LOR ÎN ȘCOLILE NOASTRE

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

*Fiecare popor cult a dispărut, dacă prin convențiuni sociale,
contrarii naturii, i s-au nimicit puterile de dezvoltare
(Dr. P. Schramm, <Grundgedanken und Verschlage
zu einen deutschen Schulgesetz>)*

I. Introducere

Domnilor!

Tema ce mi-am ales pentru a o trata astădată înaintea d-voastră este grea, dar cred, cum că este atât de importantă sub orice punct de vedere. De aceea mă îndoiesc cum că voi reuși să o pot dezvolta și dezlega într-un mod satisfăcător așteptărilor d-voastră; mă îndoiesc și mă tem cu atât mai vârtos că nu voi reuși, cu cât timpul acordat de a trata o materie atât de însemnată într-o disertație de o oră este foarte scurt ca să o pot lămuri pe deplin. Spre a dezvolta o temă de o atare natură în toată întinderea ei s-ar cere un ciclu întreg de prelegeri sub o carte voluminoasă.

De aceea mă văd silit a vă cere bunăvoința d-voastră și a vă ruga să considerați această disertație ca un conducător rapsodic, mai mult ca un îndemn pentru alții dintre d-voastră și mai mult ca un material brut asupra căruia vă rog să meditați și să-l studiați cu toată seriozitatea, pentru că, într-adevăr, merită a fi studiat și timpul spre aceasta a sosit încă de mult.

II. Scopul școlii și definiția ei. Misiunea școlii

Mai înainte de a intra în materie, permiteți-mi să-mi pun o întrebare: *Care este adevăratul scop al școlii?* Vă rog, însă, să nu fiu rău înțeles, dacă eu pun această întrebare. Sunt încredințat cum că mulți dintre d-voastră o știu aceasta foarte bine, de altă parte știu însă, cum că mulți, nu numai dintre diletanți, dar chiar și din așa numiții pedagogi sau educatori de profesie, nu știu și nu cunosc cu destulă claritate adevăratul scop al școlii.

Numai după ce am lămurit bine noțiunea despre adevăratul scop al școlii, putem urmări realizarea ei pe căi adevărate, pe căi bune și corespunzătoare. De aceea, cred că este bine ca la orice ocazie binevenită să ventilăm această întrebare.

Orice organizare a școlii, orice reformă și orice dispoziții ce privesc împărțirea studiilor, a timpului și a materiei încep de la scopul școlii. Acesta trebuie, mai înainte de toate, bine definit. Și când vorbesc aici de școală, nu înțeleg școlile speciale, precum școlile de comerț, de industrii, de silvicultură, de agricultură, de inginerie, etc., ci înțeleg școlile elementare sau sătești ale căror destine vă sunt încredințate d-voastră.

Adevăratul scop al școlilor sătești este creșterea copiilor sub toate raporturile; pe do parte pregătirea copiilor pentru a deveni membri onești și folositori ai societății omenești, iar pe de altă parte a-i pregăti pentru școlile mai înalte.

Două sunt cărările pe care școala poate să ajungă la acest scop: *educația și instrucția.*

Educația are să învețe pe copil adevăratele principii morale și a-l deprinde la fapte conforme cu aceste principii înalte spre a deveni bărbăți onești, bărbăți de caracter și de onoare.

Instrucția are să se îngrijească de toate acele mijloace, de toate acele arme de care are mai mare trebuință în lupta pentru existență, care luptă, astăzi, este atât de grea și cere foarte multă muncă.

DR. Artemiu Publiu ALEXI

Cu cât un individ este mai instruit, mai bine înzestrat cu toate cunoștințele trebuincioase în viață, cu atâta va suferi bărbătește și va reuși mai ușor în lupta vieții.

De când s-au întemeiat cele dintâi școli publice, totdeauna organizarea lor s-a făcut luându-se în considerare împrejurările sociale și trebuințele timpului. Nu mai rămâne nici o îndoială cum că tot asemenea are să se facă și cu școlile noastre. Dacă se cer reforme în școlile noastre și despre acestea, precum cred, nimenea nu se îndoiește, acestea trebuiesc făcute, așa cât să se țină seamă riguroasă de toate trebuințele vieții noastre, de mediul social în care trăim, de lupta pentru existență, în care ne aflăm, și în care au să intre, fără îndoială, toți acei ieșiți din școlile noastre. Spre acest scop dâșii trebuie bine pregătiți, bine instruiți și bine înarmați cu toate armele trebuincioase. Numai printr-o bună pregătire după toate cerințele vieții noastre vor putea înfrunta lupta și vor putea câștiga izbândi, îndeplinindu-și misiunea de adevărați cetățeni, de oameni liberi și bravi.

Spre a lămuri mai bine această chestiune, cred că va trebui, mai înainte de toate, să fac o scurtă analiză despre condițiile vieții noastre, despre toate acele împrejurări cu care avem să ne luptăm și cu care, de bună seamă, vor avea să se lupte și generațiile ce vor ieși din școlile noastre. Vă rog a-mi permite să fac aceasta, pentru că eu sunt convins cum că numai după ce vom cunoaște trebuințele noastre cele mai urgente, ne vom putea face o idee clară în privința reformelor ce trebuiesc introduse; numai așa vom vedea erorile ce sunt a se repara în instrucție; numai așa vom cunoaște importanța acelor împrejurări, ce se neglijează sau se consideră prea puțin și, în cele din urmă, vom pricepe dizertația, în care au să se facă reformele școlilor noastre din toate punctele de vedere¹.

III. Economia politică recomandă popoarelor, ce vor să progreseze, câștigarea de averi. Acestea se pot câștiga mai ușor cu ajutorul școlii

O nouă știință a secolului nostru ne învață că adevăratul progres și adevărata cultură numai acolo poate prospera, cu destul succes, unde munca este destul prețuită, unde munca este considerată și stimată ca cea mai de frunte virtute cetățenească și cu un capital foarte productiv, unde puterile fizice sunt întrebuințate cu socotință și, în sfârșit, unde averile câștigate se păstrează cu îngrijire și se consumă cu înțelepciune.

Aceste axiome, ce ne învață *Economia politică*, au început a se pune în aplicare de către toate popoarele cele mai înaintate în instrucție și rezultatul este, la toate aceste popoare, surprinzător, adică rezultatul este că acele popoare înaintate cu pași repezi în toate direcțiile culturii și civilizației. Singură Anglia are astăzi peste 4.000 de școli în care învață toate elementele economiei politice. Roscher, celebrul economist, explică de aici acea minune cum că Anglia, neatacată și neschimbată, și n-a suferit nimic prin puternicele zguduirii ale anului 1848 și cum că Anglia este singura care a rămas în pace în toate zguduirile sociale.

Când vorbesc aici despre popoare culte, trebuie să explic cum că cultura unui popor, în înțelesul meu, are o mulțime de atribute. Acela nu este un popor cult în adevăratul înțeles al cuvântului care numără, spre exemplu, un număr de bărbați de înaltă educație și cu înaltă știință; nu este acela un popor cult care numără talente poetice, în muzică sau în pictură; nu este acela, după mine, un popor cult care se bucură de o întinsă industrie, de o agricultură producătoare și un comerț întins, nu este acela un popor cult care posedă pe diplomații cei mai rafinați sau pe cei mai mari generali... Dară acela și numai acela are dreptul a-și atribui titlul de adevărat popor cult care întrunește într-un mod fericit deodată toate aceste condiții, adică are bărbați învățați, literați distinși, poeți și tot felul de artiști, comercianți, agricultori, industriași, diplomați și generali mari.

Și dacă vom continua analiza, dacă vom cerceta toate aceste condiții, sub care un popor poate ajunge să-și câștige toate aceste bunuri, ce arătarăm mai sus, și astfel să înainteze deodată, cu succes și în toate aceste direcții, atunci vom descoperi cum că fundamentul adevărat la toate acestea, cum că suprema condiție mai presus de toate condițiile, este de o natură foarte prozaică, însă, fără îndoială *conditio sine qua non*, adică averea.

---

¹ *Educatorul*, București, Anul I, 1883, nr. 14, p. 109-110.

Însemnătatea științelor naturale și reformele ce le reclamă studiul lor în școlile noastre

Este constatat cum că un om fără avere nu poate nimic sau foarte puțin, nu poate satisface cerințelor timpului și nu poate înainta întru nimic.

Tot astfel stau împrejurările și cu un popor.

Chiar și bunătatea morală a unui popor stă foarte mult sub influența averii. Multe fapte imorale și periculoase societății se comit sub presiunea sărăciei, a lipsei de avere.

De aceea au foarte mare dreptate economiștii când recomandă popoarelor, care voiesc să progreseze, ca să lucreze din toate puterile pentru câștigarea de averi li această chestiune au făcut-o de primul ordin pentru fiecare popor. Cea mai mare parte din luptele diplomaților moderni se restrâng la câștigarea de averi. Convențiile comerciale ce le încheie diversele state, certurile pentru drepturi de navigație pe râuri și pe mare, nu sunt alta decât tot atâtea probe despre luptele diplomatice pe aceste teren. Fiecare diplomat își bate capul cum să asigure mai bine veniturile statului sau pe contul statelor contrahente¹, cum să asigure mijloacele de câștig, cum să exploateze dreptul de navigație pe râuri și pe mări, tarifele de vamă, etc.².

IV. Școlile de lucru; școlile Frobeliane. Scopul școlii de a învăța pe copiii iubirea și deprinderea pentru muncă. Necesitatea introducerii științelor naturale în școlile noastre.

Cu cât popoarele ajung la conștiința de sine, cu atât lucrează cu mai multă stăruință la înmulțirea averii naționale pe toate căile, între care cea dintâi este calea instrucției, a școlii.

La mulți poate le va părea curios rezultatul analizei mele, la care am ajuns. Cum? Școala să aibă misiunea de a câștiga averi? Da! Răspund eu; școala este cea mai competentă de a lucra pentru câștigarea bogățiilor.

Dar, mai înainte de a vă expune părerile mele despre modul cum trebuia să facă aceasta, vă rog să nu fiu rău înțeles. Să nu interpretați părerea mea ca și când eu aș pretinde de la d-voastră, ca să vă învățați școlarii așa încât când aceștia vor ieși din școală, să fie totodată și proprietari cu căminul lor sau cum să facă pe cămătarul sau să caute comori, săpând în noaptea Sfântului George după căldări de bani.

Părerea mea este că în școlile noastre să se pună mai mare valoare pe studiul acelor științe, prin aplicarea cărora în viața de toate zilele să se poată ușura traiul și să se poată căpăta averi cu mai puțină muncă. Și aceste științe și studii, cred că vă veți uni cu mine în a recunoaște cum că, sunt fără îndoială: științele naturale, care sunt cele dintâi menite a procura școlarilor, pe lângă o cultură intelectuală și morală, totodată și armele spre a putea să persiste în lupta pentru existență.

Înavuțirea școlarilor cu tot felul de cunoștințe naturale este o cale bună spre a putea ajunge la scopul propus. Însă cu atâta nu este de ajuns. Dacă voim ca instrucția și educația să aibă un bun rezultat, trebuie să se pună în armonie știința cu putința, teoria cu practica, școala cu viața.

Nu este bine a cere de la școlar, precum nici de la școală, mai multă știință, nici a-l îndopa cu mai multă știință decât poate, decât îl ajută capacitatea și puterile lui intelectuale.

Nu este bine a trata în școală lucruri și teorii pe care școlarul de sine nu ar ști cum să le aplice în practică. Ar fi rău, de exemplu, a învăța la școală cum să secere, cum să sape, cum să cosească și așa mai departe, pe când bietul școlar nu știe cum să țină secera, sapa și coasa. Teoriile trebuiesc împreunate totdeauna cu practica, pentru că, nu fără temeii, zice proverbul latin *Theoria sine praxi, sicut rota sine axi*³.

Apoi este rău când școala nu ține socoteală de lipsurile vieții, de trebuințele societății, pentru care are să se crească și să se pregătească școlarii. Școala are să fie prototipul vieții. ea are să se acomodeze în toate și totdeauna cu reformele ce se fac în viața practică. Tot ce se propune în școală, e bine a se face cu privire la practica vieții și să fie folositor pentru viață.

¹ Contractante.

² O dovadă eclatantă despre aceasta a fost conferința de la Londra în cauza Dunării de Jos.

³ Teoria fără practică e ca roata fără ax.

DR. Artemiu Publiu ALEXI

Tendința de a pune în armonie știința cu putința, teoria cu practica și școala cu viața, o aflăm încă din timpurile cele mai depărtate la toți filosofii și pedagogii. Leibnitz făcea dese imputări pentru că se neglijează atât de mult științele reale și se dă prea multă importanță studiului antichității. niște asemenea imputări grave și juste le făceau și pedagogii renumiți ai timpului, precum Ratich și Comenius; pe lângă aceștia chiar și filologii care se ocupau cu clasicitatea, precum Gesner și alții.

Cu o energie și o hotărâre și mai mare au stăruit filosofii Locke și Rousseau spre a introduce în instrucție și educație un echilibru între corp și spirit, adică să se primească în sistemul instrucției și ocupațiile mecanice. Acestor fericite tendințe trebuie să mulțumim înființarea de școli speciale de industrie și comerț și altele.

Ideile filosofilor englezi și francezi ca școlarii să se ocupe și cu lucruri practice (mecanice) au fost îmbrățișate și în țările de la nord, apoi în Elveția. Pedagogul Pestalozzi încearcă cu multă stăruință de a pune în practică ideea înființării școlilor așa numite de industrie practică. Aceea ce propagă Pestalozzi în teorie, realiza în practică Fellenberg, un contemporan al lui Pestalozzi. Acesta înființă o școală de economie rurală unde se predau pe fiecare zi numai 3 ore lecții teoretice, iar celelalte ore le întrebunța numai la lucruri mecanice, și cu toate acestea elevii săi nu rămâneau întru nimic înapoia elevilor de la celelalte școli.

De aici se nascu așa cunoscutul sistem de școli numite Wehrli, adică școli de industrie și de lucru. Jacob Wehrli a fost renumitul succesori al lui Fellenberg. Acest sistem s-a introdus în Franța, în Belgia și în alte țări.

De aici se vede cum că silințele lui Pestalozzi și succesoriilor lui erau de a introduce reforme în școală, reforme în direcția de a deprinde și a crește pe școlari, obișnuindu-i de mici cu lucrul manual și cu munca, și în acest mod a-i face mai folositori pentru societatea omenească. Tot în acest înțeles a lucrat și un alt succesori al lui Pestalozzi, Frederic Fröbel, care a introdus o nouă instituție pe terenul pedagogic și social, așa numitele „grădini de copii” cunoscute și sub numele de școli Fröbeliane. În aceste școli se introduce munca în paralel cu instrucție. Și ce este mai caracteristic, această direcție începe cu prunci de la 3-4 ani, adică din cea mai fragedă etate a copiilor, și aceasta cu scopul de a deprinde pe copil cu lucrul de mână încă din primele faze ale dezvoltării lor și a le sădi încă de la început iubirea de muncă. Firește, că aici sub muncă nu se poate înțelege încordarea puterilor fizice, care abia se află în embrion, ci o muncă, dacă o putem numi așa, corespunzătoare etății copiilor. De [la] sine urmează că munca introdusă la copii din școlile lui Fröbel se reduce la niște mici lucruri, oarecum jucării, la care, precum știm cu toții, copiii au o mare aplicare din natura lor, cu singura excepție, că jucăriile acestea sunt alese și întocmite anume, ca să dea și foloase reale. Jucăriile, ca și însăși grădinile lui Fröbel, sunt destul de cunoscute; ele sunt răspândite în lumea întreagă. Nu există în statele culte, un orașel cât de mic, în care să nu se afle cel puțin o școală sau grădină de copii de a lui Fröbel. Și, în adevăr, o mare binefacere sunt aceste școli pentru omenire.

Ideea de a da tinerimii o creștere adevărată și corespunzătoare, mai ales în școlile rurale (poporane), adică o creștere spre a-i deprinde la lucrul de mână și la muncă, a stat mult timp neintrodusă în practică. Abia în deceniul din urmă din secolul nostru a început a se ventile din nou această idee. Inițiativa s-a făcut în Scandinavia. Motorul a fost îngrijirea, ca poporul de prin sate să se ocupe și în timpul iernilor celor lungi cu lucrări folositoare și, astfel, să-l dezvețe de trândăvie, de beție și de alte vicii rele ce urmează din acestea.

Inițiatorul acestei direcții a fost un ofițer trecut la pensie, anume Clauson Kaas care, ca om practic ce era și fiind silit a-și crește singur pe copiii săi, începu, pe lângă instrucția necesară, să-i deprindă și cu tot felul de lucrări mecanice. Această direcție fu încoronată cu un succes strălucit, în urma căruia, după îndemnul amicilor săi, înființă mai târziu o școală în Copenhaga, care școală era foarte frecventată.

Pentru ca acest sistem atât de folositor să se propage cu mai mare înlesnire, s-au înființat societăți și reuniuni; însuși guvernul le veni în ajutor, dând spre realizarea acestui scop subvenții însemnate.

Ideea înființării de școli pentru mica industrie și pentru lucru de mână se ventilează și se recomandă astăzi de presa întreagă pedagogică și se îmbrățișează de toți oamenii ce doresc prosperita-

Însemnătatea științelor naturale și reformele ce le reclamă studiul lor în școlile noastre

tea și bunăstarea popoarelor sărace și, în fine, de toată lumea cultă.

Fericit ar fi ceasul când s-ar face și la români schimbarea sistemului de până acum a școlilor și în locul lor s-ar introduce școlile amintite mai sus, școli în care să se pună mai mult preț pe însuflarea dragostei pentru lucru, pentru muncă.

Dacă pedagogii Scandinaviei au introdus aceste reforme în instrucția poporului lor din îndemnul ca să-l abată de la trândăvie, de la beție și de la alte fapte rele, cu atât mai vârtos ar trebui să facă aceasta la noi aceia care se ocupă cu școala; cu atât mai mult aveți d-voastră, d-lor învățători, datoria de a lucra pentru reformarea școlilor în acest înțeles, pentru că – cu durere trebuie s-o mărturisim, - poporul nostru de prin sate, de dincoace și de dincolo de Carpați, se află tot în asemenea condiții ca și cei din Scandinavia, de nu și în mai rele condiții. Nu trebuie să ne lăsăm amăgiți de vanitatea de a se ascunde scăderile poporului nostru, ci aceste scăderi, din contra, trebuie să le dăm pe față, să le constatăm și, cunoscându-le, să le vindecăm. Numai prin puteri unite le vom putea înlătura puțin câte puțin, dar cu succes. Apoi, ne este destul de cunoscut adevărul că poporul nostru de prin sate, cel puțin în majoritate, timpul iernii îl petrece în nelucrare și aceasta o face, cu deosebire, din lipsa de cunoștință [a] altor ocupații folositoare și potrivite cu timpul. Asemenea ne este cunoscut că această nelucrare aduce cu sine o mulțime de rele și vicii, între care cel mai mare este beția (alcoolismul). Datoria școlii ar fi, prin urmare în prima linie, ca cu timpul să stărpească aceste rele atât de vătămătoare pentru propășirea neamului nostru.

Se vor găsi și de aceia care, din dragostea prea mare către neamul românesc, nu vor voi să recunoască că în poporul nostru s-ar afla scăderile de care am amintit mai sus și vor cugeta cum că poporul nostru de prin sate se deșteaptă muncind și se deprinde cu munca din copilărie, de unde ar urma că sătenii nu ar avea trebuință de alte îndemnuri. La aceste observații se poate răspunde cum că în parte poate să aibă dreptate, dar și aici numai la acea parte care este lipsită de fericirea de a merge la școală. Nu tot astfel stă lucrul cu o mare parte din tinerimea care frecventează școala și de care sunt legate toate speranțele neamului nostru, pentru că această tinerime are să devie inima și fruntea poporului. O mulțime de experiențe m-au convins pe mine, dar cred că și pe d-voastră, despre o mare boală socială, care trebuie combătută prin școală și în școală.

Îndată ce copilul se vede îmbrăcat cu un gheroc¹, fie și din postav sau materie țesută de mumăsa, numai să aibă alt fason și anume fasonul modern de modă, își ridică nasul în sus, se socotește că este domnișor și, ca atare, se crede privilegiat de a nu mai munci ca mai înainte de a se fi scuturat praful școlii de pe dânsul: „Doară nu am învățat la școală ca să muncesc, să rânesc, să tai lemne, să secer, să cosesc” și altele asemenea auzi vorbind pe acești domnișori înmănușați. Și dacă căutăm rădăcina acestui rău, îl aflăm în defectul organizării școlilor noastre.

Dar, această rea deprindere, a început a se întinde ca o cangrenă și la sexul femeiesc. Îndată ce vreuna din femeile noastre a ajuns în stare de cucoană sau cuconiță, doamnă sau domnișoară, preferă să stea mai toată ziua cu coatele pe fereastră, fără să facă ceva, ci numai privind la lumea care trece pe stradă; dar ca aceste doamne sau domnișoare să lucreze în grădină sau la câmp, aceasta o țin dânsese ca un lucru înjositor și nedemn de poziția în care se află. Nu mai amintesc aici despre acei copii care, încă din familie au fost lipsiți de ocazia de a se deprinde din fragedă vârstă cu lucrări mecanice și care, dacă nici în școală nu li se dă ocazia să facă aceasta, apoi rămân neștiutori în lucrări de asemenea natură și bine le-ar prinde la mulți și acestea în viața practică.

A combate aceste rele deprinderi, acest rău social, ce din nenorocire se întinde atât de iute, este, după mine, domnilor, misiunea școlii în prima linie. Dacă școlarii se deprind din prima zi, când se duc la școală, cu munca fizică, dacă în această direcție li se va cultiva neconținut emulația, dânsii ar căpăta cu timpul, desigur, o mare plăcere și dragoste pentru muncă, vor învăța a respecta munca, ca aceea ce este în adevăr, ca cea mai înaltă virtute omenească și de cel mai folositor izvor al bunului trai.

Dar până vom avea fericirea să ajungem la acea zi în care să se introducă reforme în școlile

¹ Redingotă - haină bărbătească de ceremonie (de culoare neagră), cu poalele lungi până la genunchi, încheiată cu două rânduri de nasturi; mantou de damă rotunjit la talie.

DR. Artemiu Publiu ALEXI

---

noastre în direcția arătată mai sus, precum s-a întâmplat aceasta în alte state și la alte neamuri, ar fi bine ca cel puțin să se facă începutul, dând științelor naturale o întindere mai mare, acelor științe a căror cunoaștere și studiere este baza muncii mecanice și pentru mica industrie. Nu-mi pot închipui cum ar putea cineva să facă o cioplitură sau scobitură fină într-un lemn oarecare mai înainte de a cunoaște lemnul întrebuițat, precum și însușirile lui. Nu-mi pot închipui cum ar putea cineva să caute piatra de var sau siliciul (cuarțul) fără să cunoască aceste minerale, precum și semnele lor de deosebire între dânsle. În lipsă de o cunoștință exactă prea lesne, s-ar putea întâmpla ca cineva să pună în cuptorul de ardere bucăți de cuarț în loc de var, pentru că ele seamănă foarte mult între dânsle.

Așadar, dar chiar și până în acel timp, când vom avea bucuria să vedem introduse în școlile noastre reformele amintite mai sus și pentru care lucrează toată lumea cultă, cred că ar fi bine ca noi să lucrăm din răputeri, ba încă este o trebuință neapărată să lucrăm într-acea direcție ca științele naturale să aibă în viitor mai multă însemnătate și mai mare preț și influență în instrucția și educația tinerimii noastre¹.

---

¹ *Educatorul*, București, Anul I, 1883, nr. 15, p. 116-120.

DIN GRANIȚĂ

Instalarea ca preot titular greco-catolic a lui Gherasim Domide

Rodna Veche, 2 mai 1887

Aproape de izvoarele Someșului Mare, în Carpații Nordici ai Transilvaniei, ocolit de toate părțile de dealuri și de munți, zace opidul¹ Rodna Veche care, prin situația sa, reprezintă o miniatură o fidelă icoană a Transilvaniei.

Precum Ardealul e ocolit din toate părțile de dealuri și de munți, chiar așa și opidul nostru; precum Ardealul e locuit în majoritate de români, așa și opidul nostru; precum majoritatea populației Ardealului agricultorii și economii de vite, așa și opidul nostru; precum Ardealul a avut de pășuni grase, agri² fructiferi, ape bune dulci și ape minerale, arbori de tot soiul, așa și opidul nostru; precum Ardealul nutrește la sânul său pe lângă vechii moșneni³ care formează majoritatea populației, încă multe soiuri de oameni de neam eterogen, așa și opidul nostru; precum Ardealul ne arată la tot pasul ruinele locuințelor vechilor locuitori, așa și opidul nostru e acoperit de ruine care, expuse vremii, acoperite de azuriul cer, adesea se posomorăște și, necruțate de nemilosul dinte al timpului, care distruge toate, în mânia tuturor furtunilor, li-e jale să se bage în pământ și să dispară dinaintea ochilor celui ce le admiră.

Iată deci, de ce zisei că opidul nostru este un Ardeal în miniatură! Toate limbile ce se vorbesc în Ardeal se vorbesc și aici și, cine vrea poate trăi aici, trebuie să învețe românește, care e limba de conversație a acestui opid, precum e și a Ardealului. Dar în timpul din urmă, la toate oficiile de aici se folosește limba maghiară, atât la judecătoria de cerc, cât și la pretură, ba chiar și la primăria opidană, deși mulțimea nu știe decât românește, ba și din străini sunt care de ar uita ro0mâneasca, în graiul mamei lor nu s-ar putea înțelege.

Biserici sunt două, una română greco-catolică și alta pentru străini, romano-catolică; pe lângă acestea mai au jidanii⁴ o mică sinagogă în casa rabinului. Școli sunt două, una a românilor, care sunt în majoritate și aceasta are doi învățători; aici e limba de propunere cea română; statul încă își are o școală cu trei învățători și o învățătoare. Școala de stat e în edificiile de unde au scos acu-s vreo zece ani pe elevii de român cu învățător cu tot. Azi ar valora 20.000 fl. și valorează, dar nu mai sunt ale noastre, nu mai sunt [în] posesia celor ce purtară arma aproape o sută de ani spre a muri cu ea în mână apărând interesele patriei și ale tronului, nu, azi sunt [în] posesia altora. Românii din Rodna au edificiul școlii slăbuț și cu scumpetea asta mare cu greu cred că vor putea face altul mai corespunzător. Și sângeră inima bieților români binesimțitori trecând pe lângă școala de stat și văzându-o atât de pompoasă și în posesia altora cea școală care, numai cu câțiva ani mai înainte, era a lor, că cine știe, mâine-poimâine să fie scoși și din aceea! Văzându-le astea, vrând-nevrând, îți vin în minte vorbele poetului Eminescu:

Vai de biet român săracul
Că-napoi tot dă ca racul!
De la Nistru pân' la Tisa
Tot românul plânsu-mi-s-a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate!...

¹ Oraș (mic).

² În sensul de suprafețe de livezi cu pomi fructiferi.

³ Țărani liberi, posesori în devălmășie al unei proprietăți de pământ moștenite.

⁴ Termen popular folosit în acele vremuri pentru evrei.

Rodna Veche, 2 mai 1887

Ziua de 1 mai a fost pentru poporul din Rodna zi de bucurie; eroul acestei zile este părintele Gherasim Domide, tânărul nostru preot. Iată cum s-a întâmplat:

Noi, vechii locuitori ai acestui opid, am avut paroh pe fie iertatul Clemente Lupșai, un bătrân demn de toată stima; acela care, între alte multe bune și frumoase, introduse în acest ținut cultivarea cucuruzului, care pe aici dă nutremântul¹ principal și fu până la ultima respirație (17 ianuarie a. c. când repausă în etate de 79 ani, după ce păstori acest popor peste 50 de ani) și fu, zic până la ultima respirație, un păstor vrednic și un român declarat. După trecerea demnului paroh la cele eterne, poporul credincios se adună cu mic, cu mare și făcu o rugare către Prea Veneratul Ordinariat Episcopesc de Gherla, cerând să le dea de paroh pe tânărul preot Gherasim Domide, care funcționase deja 6 ani de zile ca cooperador pe lângă bătrânul paroh local. Iar acel Prea Venerat Ordinariat lua în dreaptă socotință cererea noastră și cu data de 2 aprilie binevoi a denumi pe părintele Gherasim Domide de următor al fie iertatului paroh. Poporul se bucura la sosirea acestei știri și de abia aștepta să vină timpul introducerii în noul oficiu a scumpului lor preot.

În ultima zi a lui aprilie, st. n., de către seară se auzi prin opid știrea că Reverendisimul domn Grigore Moisil, vicarul Rodnei, care își are reședința în Năsăud, a venit să îndeplinească ceremonia acestui act. Furnicau oamenii voioși pe străzi, încoace și încolo tot grupe-grupe, când colo către ora opt se face o unică grupă în piață înaintea primăriei opidane și de acolo plecă în ordinea cea mai bună, în frunte cu muzica din Bistrița, cu lămpioane și cu facle și înaintea după marșul „Trecerea Dunării” către casa parohială. Acolo se opresc, muzica mai cântă o arie, apoi un june român ține o frumoasă cuvântare iubitelui preot, la care acela-i răspunde în termenii cei mai aleși. După aceea, muzica mai intonează o cântare și convoiul plecă la ale sale, mângâiat că și-a putut descoperi stima și iubirea față de viitorul părinte sufletesc².

A doua zi, Duminică, la 1 mai st. n., fiind zi senină, vedeam venind de prin satele vecine preoții și onorații³, ici călări, colo-n trăsură, până după ora 9. Atunci intrarăm în biserică, care era îndesuită de popor. Nimeni nu voia în acea zi a absentă de la biserică, nici străinii. Era impunător a vedea la Sfântul Altar al Domnului pe venerabilul părinte Moisil, înalt, cărunt, ca un patriarh al Vechiului Testament, celebrând în mijlocul părinților preoți: Groze din Maieru, Balu din Ilva Mare, Filipoi din Rodna Nouă⁴, Sohorca din Sângeorgiu și viitorul nostru paroh. Toată inteligența de aici fu de față, împreună cu tot poporul, care nu absentează niciodată în Duminici și sărbători, necum de la slujbă, dar nici de la vecernie. De asemenea au fost de față doamnele și domnișoarele, fără deosebire de naționalitate.

După îndeplinirea serviciului divin, venerabilul părinte vicar predică despre chemarea preotului și încă atât de pătrunzător, încât putea să vadă oricine că din inimă sunt ieșite cele zise și numai din minte. După aceea introduse pe părintele Domide în noul post, îi dădu cheia și lăsa a se citi, prin părintele Sohorca, decretul episcopesc prin care părintele Domide e întărit în noul post.

În fine, îi mai împărsăta venerabilul părinte Moisil în memoria chemării preotului, apoi se ivi tânărul părinte în ușa împărătească a altarului și rosti o cuvântare care ar trebui să o învețe de-a rostul fiecare preot și după ea să-și conformeze conduita sa. Promis-a solemn părintele Domide în fața poporului și înaintea lui Dumnezeu că își va da năzuința să fie un păstor sufletesc și demn următor al fie iertatului său antecesor și a stors șiroaie de lacrimi cu această predică rostită din „visteria inimii celei bune”, lacrimi a stors părintele Domide nu numai de la femei, ci și de la bărbați și toți i-am admirat curajul cu care ni se dă totul nouă, abnegația cu care promite că va lupta pentru noi. Și noi îl credem, bucuroși, că va fi așa, după cum trebuie să fie, ba suntem convinși că va fi preotul adevărat și învățătorul nostru, cu noi va fi în bine și în rău, cu noi la bucurii și dureri, cu noi în luptă față cu declarați dușmani ai bisericii și națiunii, cu noi până la ultima respirație, fără de noi nicăieri, noi fără el nici în un loc! Și, iată, ce ne îndeamnă, să ne punem toată speranța, toată încrederea în dânsul, iată pentru ce față de dânsul suntem cu totul, fără rezervă.

¹ Mijloc de trai, cele necesare traiului.

² *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul L, 1887, nr. 100, p. 2-3.

³ Persoane importante, notabilități.

⁴ Azi comuna Șanț, județul Bistrița-Năsăud.

Rodna Veche, 2 mai 1887

E de aici din opidul nostru, e fratele, neamul și amicul nostru; a studiat la școlile noastre, la școlile românești în Năsăud, unde a fost tot primul, eminent. Așadar, el numai român bun poate fi, căci încă mai nici unul nu ne-a înșelat din cei ieșiți din aceste școli.

După facerea examenului de maturitate, și-a făcut la miliție anul de voluntar unde, dimpreună cu vărul și colegul său de studii Pamfilii Grapini, azi preot cooperator în Rodna Nouă, făcu examenul de ofițer pentru armata cezaro-regală prin ce documenta că nu fuge de muncă, că românul pe toate terenurile știe să fie om și, prin urmare, multă onoare a făcut neamului românesc. Împlinindu-și anul de voluntar, merse dimpreună cu vărul său Pamfilii la Teologie, după absolvirea căreia veni rămas la vetrele părintești, unul ca preot cooperator în Rodna Veche și altul în Rodna Nouă. În timpul cât a fost cooperator lângă părintele Lupșai a dat dovezile cele mai strălucite despre ceea ce poate și ce vrea să facă, prin ce moralmente ne-a silit, ne-a obligat să-l rugăm să rămână la noi pe vecie. Iată de ce am rugat așadar pe Venerabilul Ordinariat și ni-l deie, iată de ce avem speranță atât de neclintită în dânsul!

La orele 11 și jumătate se termină slujba, la care au luat parte vreo 700 de oameni. Inteligența, domni și doamne, întră în casa parohială spre a gratula d-lui Domide. Nu trecu însă o jumătate de oră și iată că tot poporul, ce fusese în biserică, veni înaintea casei parohiale, în frunte cu notarul Zaharie Pop care, în numele poporului, ura mulți și fericiți ani noului paroh, iar părintele Domide răspunse cu afabilitatea-i cunoscută și spre mângâierea tuturor. Când rosti vorbele: „al vostru sunt, căutați-mă ziua și noaptea, ușa mea nu va fi închisă înaintea nici unuia din voi, de necazurile voastre nu mă voi ascunde, de bucuriile voastre nu voi fugi, puneți-vă încrederea în mine, precum mi-om pun eu în voi, sinceri să ne fim unul altuia și să ne conducem cu bunăvoință...”, atunci nu ni se mai auzi glasul, poporul erupse în numeroase strigări de „Să trăiască”, apoi se duse la ale sale în ordinea cea mai bună.

Cu această ocazie părintele Domide ne invită la un prânz comun, prânz la care au participat peste 80 persoane, câte adică avură loc în cele trei odăi mari ale casei parohiale. Între alții, au fost de față domnii: Grigore Moisil – vicarul din Năsăud, distinsul botanist Florian cavaler de Porcius – vice-căpitan eminent și membru al Academiei Române, d-l Kovacsy – jude la judecătoria cercuală din loc, Solymosi – subjude tot aici, Isip – protojude la pretură, Kirschner – subjude la pretură, Dr. Artemiu Publiu Alexi – profesor în Năsăud, învățătorii de la școala de stat și de la școala română din loc, preoții care ajutară la serviciul divin, părintele Zapva – preot romano-catolic, părintele Grapini din Rodna Nouă, medicul din loc, apotecariul¹, etc.

După terminarea mesei, la care s-au rostit mai multe toaste, ne luarăm adio de la scumpul prieten și demnul paroh.

În fine, mai amintesc că d-l Domide a primit, cu ocazia introducerii sale în parohie, numeroase telegrame de felicitare, mai vârtos din Năsăud și alte părți, ceea ce e o dovadă că domnia-sa se bucură de simpatiile și încrederea tuturor.

Dea Dumnezeu ca toate comunele să aibă preoți cu carte și cu omenie, preoți cu învățătură și caracter. Iar scumpul nostru părinte Domide îi zicem și pe astă cale:

La mulți ani fericiți în mijlocul nostru! Fii demnul și iubitul nostru păstor și învățător, iar noi vom fi blânda ta turmă care nu te va părăsi nici un minut, convinși fiind că numai la pășunea cea bună ne vei conduce! Să trăiești, părintele nostru, omul nostru²!

---

¹ Farmacist.

² *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul L, 1887, nr. 101, p. 3 (articolul este semnat cu inițialele „i. p. r.” care nu poate fi altul decât Ion Pop-Reteganul, acesta funcționând un timp ca învățător în Rodna Veche între anii 1886-1892).

TABLOU NOMINAL

cu locuitorii români din comuna Susenii Bârgăului care au luat parte la Primul Război Mondial între anii 1914-1918 ca parte activă, ca soldați pe front și ca parte sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizat pe loc

Alexandru DĂRĂBAN

Număr curent	Numele și prenumele	Născut în comuna	Ocupațiunea civilă	Gradul avut la miliție	A fost decorat	A luat parte la mișcări impuse de război			
						Chemat fiind			A fost refugiat
						La partea activă, ca soldat pe front	La partea sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizat pe loc	Pentru a fi arestat sau internat	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Bălan Anton	Susenii Bg.	plugar	soldat	-	X	-	-	-
2	Bălan Simion	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
3	Bruj Vartolomei	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
4	Bruj Toader	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
5	Ghița Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
6	Bălan Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
7	Bălan Toader	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
8	Sălăgean Anton	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
9	Trăsneu Nicolae	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
10	Cornea Cornel	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
11	Cornea Leon	idem	idem	caporal	-	X	-	-	-
12	Sălăgean Dumitru	idem	idem	soldat	-	X	-	-	-
13	Cornea simion	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
14	Cornea Gheorghe I. I.	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
15	Cornea Leon	idem	idem	idem	-	X	-	-	-

Tabloul nominal cu locuitorii români din comuna Susenii Bârgăului care au luat parte la Primul Război Mondial între anii 1914-1918 ca parte activă, ca soldați pe front și ca parte sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizat pe loc

16	Beblea Ștefan	Susenii Bg.	plugar	soldat	-	X	-	-	-
17	Gârbovan Ioan	Sălișteea	idem	idem	-	X	-	-	-
18	Vasile Andreșel	Susenii Bg.	idem	idem	-	X	-	-	-
19	Pop Andron	idem	idem	caporal	-	X	-	-	-
20	Zaharie Niculae	idem	idem	soldat	-	X	-	-	-
21	Zaharie Pavel	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
22	Zaharie Dănilă	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
23	Zaharie Simion	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
24	Ioan Tăut	idem	idem	Plut. major	-	X	-	-	-
TOTAL PAGINA 1						24	-	-	-
25	Zaharie Flore	Susenii Bg.	plugar	soldat	-	X	-	-	-
26	Țiful Larion	idem	idem	Plut. major	-	X	-	-	-
27	Buta Toader	idem	idem	soldat	-	X	-	-	-
28	Buta Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
29	Berci Toader	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
30	Dan Crișan	idem	idem	sergent	-	X	-	-	-
31	Flămând Ștefan	idem	idem	caporal	-	X	-	-	-
32	Bruj Toader	idem	idem	soldat	-	X	-	-	-
33	Puțura Simion	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
34	Andreșel Ioan	idem	idem	caporal	-	X	-	-	-
35	Tanase Iosif	idem	idem	soldat	-	X	-	-	-
36	Puțura Gheorghe	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
37	Puțura Toader	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
38	Puțura Sârdea	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
39	Tănase Toader	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
40	Tanase Leon	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
41	Tanasă Gavril	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
42	Tanasă Avacom	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
43	Tanasă Tanasă	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
44	Axente Ștefan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
45	Axente Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
46	Axente Timofteiu I. P.	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
47	Tănase Leon	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
48	Tanase Zaharie	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
49	Trifan Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
50	Bondriș Lazar	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
51	Galben Valer	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
52	Dan Niculaiu	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
TOTAL PAGINA 1+2						52	-	-	-
53	Bălan Tanase	Susenii Bg.	plugar	soldat	-	X	-	-	-
54	Galben Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
55	Galben Avacom	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
56	Galben Valeru	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
57	Buf Costan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
58	Bâriac Niculae	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
59	Buleu Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
60	Vlase Ioan	idem	idem	caporal	-	X	-	-	-

Tabloul nominal cu locuitorii români din comuna Susenii Bârgăului care au luat parte la Primul Război Mondial între anii 1914-1918 ca parte activă, ca soldați pe front și ca parte sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizat pe loc

61	Beșa Trifan	Susenii Bg.	plugar	soldat	-	X	-	-	-
62	Axente Petre	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
63	Axente Costan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
64	Cot Petrea	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
65	Tanase Ștefan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
66	Cracana Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
67	Hăngan Dumitru	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
68	Cracana Vasile	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
69	Dodu Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
70	Morar Soni	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
71	Divricean Petre	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
72	Danca Larion	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
73	Colniță Petre	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
74	Danca Gavril	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
75	Danca Cornel	idem	idem	caporal	-	X	-	-	-
TOTAL PAGINA 2+3						75	-	-	-
76	Corca Ioan	Susenii Bg.	idem	soldat	-	X	-	-	-
77	Bota Mihai	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
78	Brij Vasile	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
79	Bondriș Gheorghe	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
80	Purcelian Dorofteiu	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
81	Axente Simion	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
82	Axente Trifan I. Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
83	Ciot Toma	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
84	Flămând Iulian	idem	învățător	caporal	-	X	-	-	-
85	Ușeriu Iuliu	idem	plugar	fruntaș	-	X	-	-	-
86	Bondriș Ioan	idem	idem	soldat	-	X	-	-	-
87	Ghița Iacob	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
88	Tomoroga Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
89	Pop Ilie	idem	idem	caporal	-	X	-	-	-
90	Axente Ioan I. Anton	idem	idem	soldat	-	X	-	-	-
91	Ssărățian Simion	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
92	Flămând Anchidim	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
93	Buf Nechita	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
94	Șold Mihăilă	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
95	Bruj Simion	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
96	Moldovan Toader	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
97	Cozac Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
98	Trandafir Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
99	Trandafir Vasile	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
100	Bălanca Timofteiu	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
101	Găsit Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
102	Tanase Ioan I. P.	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
103	Orban Leon	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
TOTAL PAGINA 3+4						103	-	-	-
104	Gorca Dumitru	Susenii Bg.	plugar	soldat	-	X	-	-	-
105	Ioan Puțura	idem	idem	idem	-	X	-	-	-

Tablou nominal cu locuitorii români din comuna Susenii Bârgăului care au luat parte la Primul Război Mondial între anii 1914-1918 ca parte activă, ca soldați pe front și ca parte sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizat pe loc

106	Andrieu Vrâncean	Susenii Bg.	plugar	caporal	-	X	-	-	-
107	Vrâncean Petre	idem	idem	soldat	-	X	-	-	-
108	Albu Simion	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
109	Bondriș Petre	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
110	Bondriș Iacob	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
111	Bălan Ioan I. Toader	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
112	Zaharie Vasile	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
113	Zaharie Toader	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
114	Flămând Vasile	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
115	Vânca Toader	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
116	Nap Vasile	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
117	Ghivan Gavril	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
118	Rus Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
119	Pop Simion I. George	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
120	Pop Gheorgică	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
121	Badiu Ioan I. Alex.	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
122	Danca Toader	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
123	Bălan Dumitru	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
124	Tonea Ioan	idem	idem	idem	-	X	-	-	-
TOTAL PAGINA 4+5						124	-	-	-

Susenii Bârgăului la 9 ianuarie 1922

Dănilă Turja - secretar cercual, preot Anhidim Flămând – primar comunal, Costan Orban – plugar¹.

¹ Arhivele Naționale Sibiu, *Fond Astra - Tablou nominal despre locuitorii români care au luat parte la războiul din anii 1914-1918, județul Năsăud, comuna Mijlocenii Bârgăului*, ff. 104-105 (f.-v.) și 106 (f.) Despre aceste documente din Fondul Astra au mai scris: Andreea Dăncilă Ineoan, *Investigând Primul Război Mondial din perspectiva unei anchete interbelice*, în „Astra Sabesiensis”, Sebeș, 2016, nr. 2, pp. 193-202; Ioan Popa, Laurențiu Toma, Tetiana Popa, *Românii din comitatele Sălaj, Sibiu și Solnoc-Dăbâca în Primul Război Mondial*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2019, 323 p.; Tetiana Popa, Laurențiu Toma, Victor Sibianu, Rafael Țichindeleanu (coordonator Ioan Popa), *Românii din comitatele Bistrița-Năsăud, Ciuc, Mureș-Turda, Odorhei, Târnava Mare, Târnava Mică, Trei Scaune și Turda Arieș*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2019, 566 p; Alexandru Bucur, Vasile Mărculeț, *Participarea românilor din fostul județ Timiș-Torontal la Primul Război Mondial*, în „Revista Bistriței”, ClujNapoca, Editura Accent, XXXIII/2019, pp. 101-123.

TABLOU NOMINAL

cu soarta locuitorilor români din comuna Susenii Bârgăului care au luat parte la Primul Război Mondial între anii 1914-1918 și urmările sale

Numărul curent	Numele și prenumele	Soarta îndurată în timpul războiului					În urma decesului sau dispărutului a rămas		
		Mort pe câmpul de luptă	Mort în temniță, prilegie, în spital în urma bolilor sau rănilor	S-a reîntors acasă			Dispărut	Văduvă	Numărul orfanilor
				Ca invalid	Rănit, bolnav, însă în prezent e sănătos	Deplin sănătos			
1	2	11	12	13	14	15	16	17	18
1	Bălan Anton	-	-	-	-	X	-	-	-
2	Bălan Simion	X	-	-	-	-	-	-	-
3	Bruj Vartolomei	-	-	-	-	X	-	-	-
4	Bruj Toader	-	-	-	-	X	-	-	-
5	Ghița Ioan	-	X	-	-	-	-	-	-
6	Bălan Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
7	Bălan Toader	X	-	-	-	-	-	-	-
8	Sălăgean Anton	-	-	-	-	X	-	-	-
9	Trăsne Niculae	-	-	-	-	X	-	-	-
10	Cornea Cornel	-	-	-	-	X	-	-	-
11	Cornea Leon	-	-	-	-	X	-	-	-
12	Sălăgean Dumitru	-	-	-	-	X	-	-	-
13	Cornea simion	-	-	-	-	X	-	-	-
14	Cornea Gheorghe I. I.	-	-	-	-	X	-	-	-
15	Cornea Leon	-	-	-	-	X	-	-	-
16	Beblea Ștefan	-	-	X	-	-	-	-	-

TABLOU NOMINAL

cu soarta locuitorilor români din comuna Susenii Bârgăului care au luat parte la Primul Război Mondial între anii 1914-1918 și urmările sale

17	Gârbovan Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
18	Vasile Andreșel	-	-	-	-	X	-	-	-
19	Pop Andron	-	-	-	-	X	-	-	-
20	Zaharie Niculae	-	-	-	-	X	-	-	-
21	Zaharie Pavel	-	-	-	-	-	X	1	1
22	Zaharie Dănilă	-	-	-	-	X	-	-	-
23	Zaharie Simion	-	-	-	-	X	-	-	-
24	Ioan Tăut	-	-	-	-	X	-	-	-
TOTAL PAGINA 1		2	1	1	-	19	1	1	1
25	Zaharie Flore	-	-	-	-	X	-	-	-
26	Țiful Larion	-	-	-	-	X	-	-	-
27	Buta Toader	-	-	-	-	X	-	-	-
28	Buta Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
29	Berci Toader	-	-	-	-	X	-	-	-
30	Dan Crișan	-	-	-	-	X	-	-	-
31	Flămâțnd Ștefan	-	-	-	-	X	-	-	-
32	Bruj Toader	-	-	-	-	X	-	-	-
33	Puțura Simion	-	-	-	-	X	-	-	-
34	Andreșel Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
35	Tanase Iosif	-	-	-	-	X	-	-	-
36	Puțura Gheorghe	-	-	-	-	X	-	-	-
37	Puțura Toader	-	-	-	-	X	-	-	-
38	Puțura Sârdea	-	-	-	-	X	-	-	-
39	Tănase Toader	-	-	-	-	X	-	-	-
40	Tanase Leon	-	-	-	-	X	-	-	-
41	Tanasă Gavril	-	-	-	-	X	-	-	-
42	Tanasă Avacom	-	-	-	-	X	-	-	-
43	Tanasă Tanasă	-	-	-	-	X	-	-	-
44	Axente Ștefan	-	-	-	-	X	-	-	-
45	Axente Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
46	Axente Timofteiu I. P.	-	-	-	-	X	-	-	-
47	Tănase Leon	-	-	-	-	X	-	-	-
48	Tanase Zaharie	-	-	-	-	X	-	-	-
49	Trifan Ioan	-	-	X	-	-	-	-	-
50	Bondriș Lazar	-	-	-	-	X	-	-	-
51	Galben Valer	-	-	-	-	X	-	-	-
52	Dan Niculaiu	-	-	-	-	X	-	-	-
TOTAL PAGINA 1+2		2	1	2	-	46	1	1	1
53	Bălan Tanase	-	-	-	-	X	-	-	-
54	Galben Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
55	Galben Avacom	-	-	-	-	X	-	-	-
56	Galben Valeru	-	-	-	-	X	-	-	-
57	Buf Costan	-	-	-	-	X	-	-	-
58	Bâriac Niculae	-	-	-	-	X	-	-	-
59	Buleu Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
60	Vlase Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
61	Beșa Trifan	-	-	-	-	X	-	-	-

TABLOU NOMINAL

cu soarta locuitorilor români din comuna Susenii Bârgăului care au luat parte la Primul Război Mondial între anii 1914-1918 și urmările sale

62	Axente Petre	-	-	-	-	X	-	-	-
63	Axente Costan	-	-	-	-	-	X	-	-
64	Cot Petrea	-	-	-	-	X	-	-	-
65	Tanase Ștefan	-	-	-	-	X	-	-	-
66	Cracana Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
67	Hăngan Dumitru	-	-	-	-	X	-	-	-
68	Cracana Vasile	X	-	-	-	-	-	-	-
69	Dodu Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
70	Morar Soni	-	-	-	-	X	-	-	-
71	Divricean Petre	-	-	-	-	X	-	-	-
72	Danca Larion	-	-	-	-	X	-	-	-
73	Colniță Petre	-	-	-	-	X	-	-	-
74	Danca Gavril	-	-	-	-	X	-	-	-
75	Danca Cornel	-	-	-	-	X	-	-	-
TOTAL PAGINA 2+3		3	1	2	-	67	2	1	1
76	Corca Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
77	Bota Mihai	-	-	X	-	-	-	-	-
78	Brij Vasile	-	-	-	-	X	-	-	-
79	Bondriș Gheorghe	-	-	-	-	X	-	-	-
80	Purcelian Dorofteiu	-	-	-	-	X	-	-	-
81	Axente Simion	-	-	-	-	X	-	-	-
82	Axente Trifan I. Ioan	X	-	-	-	-	-	-	-
83	Ciot Toma	-	-	-	-	X	-	-	-
84	Flămând Iulian	-	-	-	-	X	-	-	-
85	Ușeriu Iuliu	-	-	-	-	X	-	-	-
86	Bondriș Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
87	Ghița Iacob	-	-	X	-	-	-	-	-
88	Tomoroga Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
89	Pop Ilie	-	-	-	-	X	-	-	-
90	Axente Ioan I. Anton	X	-	-	-	-	-	-	-
91	Ssărățian Simion	-	-	-	-	X	-	-	-
92	Flămând Anchidim	-	-	-	-	X	-	-	-
93	Buf Nechita	-	-	-	-	X	-	-	-
94	Șold Mihăilă	-	-	-	-	X	-	-	-
95	Bruj Simion	X	-	-	-	-	-	-	-
96	Moldovan Toader	-	-	-	-	X	-	-	-
97	Cozac Ioan	X	-	-	-	-	-	1	5
98	Trandafir Ioan	X	-	-	-	-	-	-	-
99	Trandafir Vasile	-	-	-	-	X	-	-	-
100	Bălanca Timofteiu	-	-	-	-	X	-	-	-
101	Găsit Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-
102	Tanase Ioan I. P.	-	-	-	-	X	-	-	-
103	Orban Leon	-	-	-	-	X	-	-	-
TOTAL PAGINA 3+4		8	1	4	-	88	2	2	6
104	Gorca Dumitru	X	-	-	-	-	-	1	3
105	Ioan Puțura	X	-	-	-	-	-	1	1
106	Andreiu Vrâncean	-	-	-	-	X	-	-	-

TABLOU NOMINAL

cu soarta locuitorilor români din comuna Susenii Bârgăului care au luat parte la Primul Război Mondial între anii 1914-1918 și urmările sale

107	Vrâncean Petre	-	-	X	-	-	-	-	-	
108	Albu Simion	-	-	-	-	X	-	-	-	
109	Bondriș Petre	-	-	-	-	X	-	-	-	
110	Bondriș Iacob	X	-	-	-	-	-	-	-	
111	Bălan Ioan I. Toader	-	-	-	-	X	-	-	-	
112	Zaharie Vasile	-	-	-	-	X	-	-	-	
113	Zaharie Toader	-	-	-	-	X	-	-	-	
114	Flămând Vasile	-	-	-	-	X	-	-	-	
115	Vânca Toader	-	-	-	-	X	-	-	-	
116	Nap Vasile	X	-	-	-	-	-	1	4	
117	Ghivan Gavril	-	-	-	-	X	-	-	-	
118	Rus Ioan	X	-	-	-	-	-	-	-	
119	Pop Simion I. George	-	-	-	-	X	-	-	-	
120	Pop Gheorgică	-	-	-	-	X	-	-	-	
121	Badiu Ioan I. Alex.	X	-	-	-	-	-	-	-	
122	Danca Toader	X	-	-	-	-	-	-	-	
123	Bălan Dumitru	-	-	-	-	X	-	-	-	
124	Tonea Ioan	-	-	-	-	X	-	-	-	
TOTAL PAGINA 4+5		15	1	5	-	101	2	5	14	
TOTAL GENERAL		124					5	14		

Concluzii

Conform statisticii care a fost realizată de Societatea „ASTRA” din Sibiu la câțiva ani după terminarea războiului, Tabelul Nominal cu toți combatanții care au participat la Primul Război Mondial din localitatea Susenii Bârgăului a fost întocmit de către primarul comunal Anchidim Flămând (preot ortodox), secretarul cercual Dănilă Turja și plugarul Costan Orban la 9 ianuarie 1922. În anii Primului Război Mondial (1914-1918) au fost mobilizați în Armata austro-ungară 124 de bărbați din localitatea Mijlocenii Bârgăului. Nici un combatant din Susenii Bârgăului nu a fost decorat.

Combatanții au fost:

- 1 învățător
- 123 plugari;

Din totalul de 124 de bărbați:

- au murit pe câmpul de luptă: 15.
- morți în temniță, în pribegie, în spital, în urma bolilor și rănilor: 1.
- au fost dați dispăruți: 2.

În urma lor au rămas:

- 5 văduve
- 14 orfani.

S-au întors acasă:

- Deplin sănătoși: 101.
- Invalizi: 5.

Din punct de vedere al gradelor militare avem următoarea situație:

- Soldați: 110
- Fruntași: 2
- Caporali: 99
- Sergenți: 1
- Plutonier major: 2.

APEL DE SUBSCRIERE PENTRU ÎNFIINTAREA FIRMEI „STRUNIORUL” – SOCIETATE PENTRU EXPLOATAREA LEMNULUI

Subscrișii voim să înființăm în Bistrița, sub firma „Struniorul”, societate pe acții¹ pentru exploatarea de lemne, spre care scop vă rugăm de sprijin prin subscrierea de acții. prospectul e următorul:

1. Obiectul întreprinderii este: producerea, prelucrarea și valorizarea de lemne de brad, stejar și fag. Spre scopul acesta am și cumpărat o fabrică de ferestru cu două ferăstraie ajustată complet; am închiriat pe timp de 20 de ani de la comuna Susenii Bârgăului locul vis-a-vis de stațiunea trenului folosit de fosta armată austro-ungară, dimpreună cu toate supraedificatele și liniile ferate, ce au fost conduse pe acel teren, apoi am cumpărat circa 10.000 metri cubi de lemn de brad care este tăiat în trunchi și aproape jumătate transportat lângă șoseaua țării. Acest aranjament și material exploatat până în ziua de azi a costat 2.309.688 coroane. Valuta 1 iunie 1920 și pentru această sumă îl cedeză formândeii societății pe acții, deoarece suma au anticipat-o subscrișii fondatori.

2. Capitalul fundamental l-am stabilit în 4.000.000, adică patru milioane coroane împărțit în 4.000 acții anonime, acția în valoare de 1.000 coroane, adică una mie coroane.

3. Plătirea capitalului acțiilor subscrise se întâmplă astfel:

Cu ocazia subscrierii sunt de a se plăti 50% (cincizeci procente) a valorii a fiecărei acții, în total 500 coroane de fiecare acție până la 30 iunie 1920. 20%, adică 250 coroane de fiecare acție până la 10 iulie 1920. 25%, adică 250 coroane de fiecare acție dimpreună cu 50 coroane asemenea de fiecare acție, ca spese de timbre și organizare până la 20 iulie 1920.

4. Termenul ultim de subscris acții se fixează pe ziua de 30 iunie 1920 inclusiv.

5. Toți acei care au subscris acții și nu și-au plătit ratele la timpul indicat, vor avea să plătească după suma restantă 70% interese de întârziere și din contra aceia care au solvit mai înainte de termenul indicat, vor primi ca dezdăunare 5% din solvirile lor.

6. Durata întreprinderii e pe timp nedeterminat.

7. Adunarea de constituire a societății se fixează pe 31 iulie 1920 în localitățile „Băncii Centrale și Comerciale – societate acționară”, Bistrița, la orele 3 după amiază la care acționarii vor fi invitați și în scris.

8. Fondatorii își susțin dreptul, ca primă direcție să o denumească ei, pe un ciclu de trei ani, apoi că peste primirea ori neprimirea subscrierilor acțiilor să hotărască fără motivare, liber.

9. Subscrieri se pot face:

a) În Bistrița, la „Banca Centrală și Comercială – societate pe acții”;

b) În Năsăud, la banca „Mercur”;

c) În Cluj, la „Banca Centrală de Industrie și Comerț”;

d) În Prundu Bârgăului, la banca „Speranța”.

Bistrița, la 16 iunie 1920

Dr. Vasile Pahone, avocat, fostul prefect al județului Bistrița-Năsăud.

George Vârtic, primpretor Năsăud.

Dr. Victor Moldovan, avocat, deputat.

Dr. George Linul, primjurisconsult județean.

Dr. Dionisiu Login, avocat.

Eduard Rohrllich, fabricant.

Matei Șirlincan, director de bancă.

Albert Wachsmann, farmacist.

Dr. Teofil Moldovan, procuror.

---

¹ Acțiuni.

Apel de subscriere pentru înființarea firmei „Struniorul” – societate pentru exploatarea lemnului

---

Dr. Victor Manu, primpretor.
Alexandru Luncan, proprietar, Josenii Bârgăului.
Emil Dumitru, preot, Romuli.
Alexandru Haliță, vicar foraneu episcopesc, Năsăud.
Dr. Laurențiu Oanea, avocat, deputat.
Eliseu Dan, paroh, protopop Susenii Bârgăului.
Valeriu Vertic, căsar¹ la direcțiunea silvică.
Dr. Iulian Chitul, medic primar al județului Bistrița-Năsăud.
Ioan Petringel, paroh greco-catolic.
Banca Centrală și Comercială – societate pe acții Bistrița.
Mercur, societate acționară de împrumut și păstrare Năsăud.
Johann Laurentzi, comerciant.
Dr. Iosif Brecher, avocat.
Eugeniu Keresztes, director de bancă.
Keresztes Emil, comerciant.
Oswald Nechay, prim inginer silvic.
Sziberth Sandor, comerciant.
Dionisiu Vaida, protopop român greco-catolic.
Ioan Marica, maior farmacist, Cluj.
Traian Catul, căpitan farmacist, Cluj.
Constantin Flămând, preot Rusu Bârgăului.
Dr. Andrei Monda, medic.
Dr. Nicolae Hângănuț, medic, Prundu Bârgăului.
Dr. George Trif, avocat.
Dr. Titu Trif, avocat.
Dr. Cornel Iazăr, director financiar.
Ioan Șerban, prefectul județului Bistrița-Năsăud.
Grigore Pletosu, protopop greco-ortodox.
Emil Țișca, director de bancă Năsăud.
Alexandru Candale, inginer silvic.
Grigore Onoe, notar județean.
Dr. Dumitru Hodor, avocat Năsăud.
Iulian Marțian, proprietar de fabrică de bere și spirt Năsăud.
Pantelimon Zagrai, paroh Bistrița Bârgăului.
Richard Wagner, comerciant.
Fritz Orendl, comerciant.
Gustav Orendl, comerciant.
Ioan Dologa, protopop greco-catolic Tiha Bârgăului.
Ioan Luncan, măcelar, Prundu Bârgăului.
Ioan Teut, primar comunal, Susenii Bârgăului.
Iuliu Suceava, preot greco-ortodox Prundu Bârgăului.
Victor Wokalek, șef de poștă Prundu Bârgăului.
George Curtean, director de bancă, Bistrița.
Ilarion Țiful, proprietar Susenii Bârgăului².

Conform hotărârii adunării generale extraordinare din 20 martie 1921, capitalul acționar de la început stabilit la 200.000 lei, se întrecește prin emisiunea părții reținută până acuma de 500.000 lei.

Pe baza hotărârii mai sus amintite se pun în circulație 1.000 bucăți de acții sumatoare la nu-

---

¹ Casier.

² *Patria*, Cluj, Anul II, 1920, nr. 133, p. 4; nr. 134, p. 4 și nr. 135, p. 4.

Apel de subscriere pentru înființarea firmei „Struniorul” – societate pentru exploatarea lemnului

me în valoarea nominală de 500 lei, în total dară în valoarea de 500.000 lei cu următoarele condițiuni:

1. Cele 1.000 de acțiuni se oferă cu prețul de 525 lei fiecare bucată acțiunilor vechi. Acționarii vechi au dreptul ca să primească pentru fiecare 3 (trei) acțiuni vechi 1 (una) acțiune nouă. Dreptul acesta de opțiune îl pot exercita acționarii vechi pe baza titlurilor provizorii și pe lângă solvirea ratei prime la banca Centrală și Comercială din loc până la 20 aprilie 1921.

Plătirea capitalului acțiunilor subscribe, adică exercitarea dreptului de opțiune, se întâmplă astfel:

Cu ocazia subscrierii sunt de a se plăti 50% a valorii nominale a fiecărei acțiuni în total 250 lei (dousutecincizeci), 25%, adică 125 lei de fiecare acțiune până la 10 mai 1921, 25%, adică 125 lei de fiecare acțiune dimpreună cu 25 lei, asemenea de fiecare acțiune ca spese de organizare până la 25 mai 1921.

2. Dacă acționarii vechi nu vor opționa toate cele 1.000 de acțiuni, atunci restul acțiunilor nesemnate se va pune începând cu ziua de 20 aprilie 1921 la liberă subscriere cu prețul de 550 lei fiecare acțiune cu acea observare că acționarii vechi și la semnarea acestor acțiuni au dreptul la prioritate. Subscrierea acestor acțiuni se va face de la 20 aprilie până la 20 mai 1921, iar plătirea acțiunilor semnate se va întâmpla astfel:

Cu ocazia subscrierii sunt de a se plăti de fiecare acțiune 50% din valoarea nominală în total 250 lei; 25%, adică 125 lei de fiecare acțiune până la 31 mai 1921, 25%, adică 125 lei de fiecare acțiune dimpreună cu 50 lei asemenea de fiecare acțiune ca spese de organizare până la 20 iunie 1921.

3. Toți acei care nu și-au plătit ratele la timpul indicat vor avea să plătească 8% interese de întârziere, iar din contra aceia care au solvit înaintat de termenul indicat sau mai multe rate deodată, vor primi ca dezdăunare 6% după solvirile lor. Dacă solvirea acțiunilor semnate conform punctului 1 și punctului 2 nu se va face cel mult până la 25 mai, respectiv 20 iunie 1921, atunci acționarii respectivi pierd toate drepturile, semnarea lor se va declara ca nefăcută și sumele solvite până atunci pe acțiune, acestea vor trece la fondul de rezervă.

4. Peste primirea sau neprimirea acțiunilor semnate decide consiliul de administrație care își susține dreptul de a reduce subscrierile în caz de suprasemnarea capitalului acționar acum emis.

5. Toți acei care și-au solvit suma totală semnată la timpul indicat, vor participa ca părtaș de la 1 iulie 1921, adică pe a doua jumătate a anului 1921 la toate drepturile stabilite în statutele societății și vor primi până la 1 iulie 1921 ca dezdăunare 9% solvirile lor de la 25 mai, respectiv 20 iunie 1921.

6. Subscrierile se pot face:

- a) În Bistrița la „Banca Centrală și Comercială – societate pe acțiuni”;
- b) În Năsăud, la banca „Mercur”;
- c) În Cluj, la „Banca Centrală de Industrie și Comerț”;
- d) În Prundu Bârgăului, la banca „Speranța”.

Bistrița, la 20 martie 1921.

Consiliul de administrație¹.

¹ *Patria*, Cluj, Anul III, 1921, nr. 73, p. 2 și nr. 74, p. 4.

COMUNISM

ATTITUDINEA LIDERILOR CULTELOR RELIGIOASE DIN REGIUNEA RODNA FAȚĂ DE CONDAMNAREA UNOR LIDERIL AI BISERII ROMANO-CATOLICE

Alexandru DĂRĂBAN

La începutul anilor 1950 situația Bisericii Romano-Catolice era extrem de dificilă: era doar un cult tolerat de Republica Populară Română, nefuncționând după un Statut recunoscut de autorități. nici această biserică n-a fost ocolită de persecuții, mulți dintre prelați și alți slujitori ai ei au fost arestați sau li s-au stabilit domiciliu obligatoriu. Unora dintre clerici, ierarhi și monahi li s-au înscenat procese sinistre unde au fost învinuiți de *înaltă trădare și spionaj*¹.

Între 10-17 septembrie 1951 s-a desfășurat la Tribunalul Militar București unul dintre cele mai mediatizate procese din anii '50, procesul „spionilor Vaticanului din România”, șeful completului de judecată fiind general Alexandru Petrescu. Din complet au mai făcut parte locotenent-colonel magistrat Aurel Casandra, colonel Ion Petreanu, colonel Nicolae Grigore, colonel Lascăr Petrovici. Acuzarea era susținută de procurorul militar special colonel Aurel Ardeleanu și căpitanul magistrat O. Teodorescu. Apărarea a fost susținută de avocații Sevin Ladislau, Roman Nicolae, C. Dumitrescu, M. Hogaș, P. Solomon, Vasile Greciu, Eugen Ionescu, Victor Lăzărescu, C. Constantinescu și Mihail Mayo².

Cei zece acuzați (Augustin Pacha, episcop romano-catolic de Timișoara, Iosif Schubert, episcop clandestin, parohul Catedralei „Sfântul Iosif” din București, Adalbert Boros, episcop clandestin, rectorul Seminarului Teologic din Timișoara, Clement Gatti, preot la Biserica Italiană din București, Ioan Heber, secretarul Diecezei de Timișoara, Iosif Waltner, șeful Cancelariei Episcopale din Timișoara, Eraldo Pintori, funcționar al Legației Italiei la București, Lazăr Ștefănescu și Gheorghe Săndulescu, președintele, respectiv vicepreședintele Partidului Socialist Creștin, aflat în ilegalitate și medicul Petre Țopa, fost subsecretar de stat în perioada interbelică) erau învinuiți de trădare și complot, desfășurate „în slujba Vaticanului” și a „centrului de spionaj italian”.

Pedepele au fost „exemplare”, cinci dintre inculpați fiind condamnați la muncă silnică pe viață, iar ceilalți cinci la termene cuprinse între 10 și 18 ani³.

Despre această condamnare a continuat să scrie și oficiosul comunist al Regiunii Rodna, *Rodna Muncitoare*. Astfel, la data de 6 octombrie, s-a publicat articolul intitulat „Spionii și trădătorii de țară și-au primit pedeapsa binemeritată”, în care, spre sfârșit, își exprimau aprobarea cu această sentință și liderii locali ai cultelor din regiune recunoscute de lege (mai mult ca sigur că le-a fost impus acest fapt, s. n.). În cele ce urmează dăm curs conținutului acelui articol incriminator liderilor religioși romano-catolici:

„Cu satisfacție am luat la cunoștință că justiția poporului din Republica Populară Română i-a

¹ *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România: Raport final*, Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, București, Editura Humanitas, 2007, p.280.

² *Rodna Muncitoare*, Bistrița, Anul I, 1951, nr. 34, p. 1.

³ <https://www.memorialsighet.ro/10-17-septembrie-1951-procesul-pacha-procesul-spionilor-vaticanului-din-romania/>, 31.03.2023.

Alexandru DĂRĂBAN

condamnat, dându-le o pedeapsă meritată, lui Pacha Augustin și clicii lui, care s-au angajat în acțiunea de spionaj, sabotaj și trădare, în slujba politicii imperialiștilor americani și englezi și a Vaticanului, spre a lovi regimul nostru de democrație populară, folosind în acest scop calitatea lor de preoți.

Această acțiune de spionaj și trădare o considerăm ca cea mai josnică acțiune de subminare a păcii, o considerăm cu atât mai murdară cu cât, azi, sutele de milioane de oameni cinstiți din lume luptă hotărâți pentru menținerea unei păci trainice între popoare.

Noi, credincioșii diferitelor culte din regiunea Rodna, ne alăturăm sentinței drepte a Tribunalului Militar din București dată acestor josnici trădători care erau puși în slujba imperialiștilor americano-englezi, dușmani ai popoarelor și păcii popoarelor.

Cultul ortodox român:

- Bistrița: Zagrai Gheorghe.
- Beclean: Bulia Toma.
- Vișeu: Iacob Victor.
- Năsăud: Iacob Chitul.

Cultul mozaic: Spitz Mor.

Cultul reformat: Kocacs Ștefan.

Romano-catolic: Garabet Adeot și Leslyan Iosif .

Evanghelic: Mening Alfred.

Baptist: Ivan Simion.

Adventist de ziua a 7-a: Cionca Filip.

Penticostal: Gabor Gheorghe¹.

Din această scurtă prezentare se poate concluziona că Biserica Catolică a reprezentat pentru regimul comunist o problemă importantă, urmărind înlocuirea controlului de la Vatican cu cel de la București, concretizate fiind prin numeroasele condamnări de ani lungi de temniță, urmate de o atentă supraveghere a Securității.

Spionii și trădătorii de țară și-au primit pedeapsa bine meritată

Cu satisfacție am luat la cunoștință, că justiția poporului din Republica Populară Română i-a condamnat, dându-le o pedeapsă bine meritată, lui Pacha Augustin și clicii lui, care s-au angajat în acțiunea de spionaj, sabotaj și trădare, în slujba politicii imperialiștilor americani și englezi și a Vaticanului, spre a lovi regimul nostru de democrație populară, folosind în acest scop calitatea lor de preoți.

Această acțiune de spionaj

și trădare o considerăm ca cea mai josnică acțiune de subminare a păcii, o considerăm cu atât mai murdară cu cât azi sutele de milioane de oameni cinstiți din lume luptă hotărâți pentru menținerea unei păci trainice între popoare.

Cultul Ortodox¹ Român:

- Bistrița: Zagrai Gheorghe
- Beclean: Bulia Toma
- Vișeu: Iacob Victor
- Năsăud: Iacob Chitul

Cultul mozaic: Spitz Mor

Noi credincioșii diferitelor culte din regiunea Rodna ne alăturăm sentinței drepte a Tribunalului Militar din București, dată acestor josnici trădători care erau puși în slujba imperialiștilor americano-englezi dușmani ai libertății și păcii popoarelor.

Cultul reformat: Kovács Ștefan

**Rom.-cat.: Garabet Adeot
Leslyan Iosif**

Evanghelic: Mening Alfred

Baptist: Ivan Simion

**Adventist ziua 7-a: Cionca Filip
Penticostal: Gabor Gheorghe**

¹ Rodna Muncitoare, Bistrița, Anul I, 1951, nr. 37, p. 2.

VARIA

RECENZIE, Iuliu-Marius Morariu, *Părintele Savarion și alte năzdrăvăanii literare*, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2022, 132 p.

În urmă cu ceva zile a avut loc la Cluj-Napoca târgul de carte „Gaudeamus” unde am avut să fiu plăcut surprins de o nouă apariție editorială. Este vorba de un nou volum de proză scurtă, *Părintele Savarion și alte năzdrăvăanii literare*, al cărui autor este prietenul și sfătuitorul meu (de multe ori) Iuliu-Marius Morariu (părintele Maxim), volum care a văzut lumina tiparului în anul 2022 la Editura „Ecou Transilvan” din Cluj-Napoca.

A beneficiat de sprijinul Casei de Cultură a Studenților „Dimitru Fărcaș” Cluj-Napoca, al cărui director este domnul Flavius Milășan care semnează acel „Cuvânt înainte” intitulat „Despre devenire în și prin Cuvânt” în care spune, printre altele, că „tânărul autor ne readuce în fața noastră reminiscențe ale unui timp pierdut, haric, edenic, parcă mirosind a rai...” (p. 5). Își încheie „Cuvântul înainte” spunând că în „cele 15 proze scurte a reușit să clădească „un univers amplu în care spiritul uman pur ajunge să fie definitiv pentru timpul și spațiul mitic românesc, cu nuanțe de influențe ale unui Pământ întreg” (p. 6).

Prefața volumului este semnată de Dr. Victor Constantin Măruțoiu, membru al Uniunii Scriitorilor din România. Acesta spune că prin acest volum de proze scurte autorul a reușit „să readucă în fața noastră imaginea idilică a spațiului tradițional românesc...” și că „îmbină tradiționalismul românesc cu modernitatea ce poate renaște prin această simbioză a trecutului cu prezentul întru deschiderea frumoasă a viitorului” (p. 8).

Printre multele sale preocupări, de om de știință, dar și de a-și respecta canoanele vieții monahale, și-a găsit timp de tihnă de a așterne cu talent scriitoricesc în pagini (vreau să cred că vor fi nepieritoare) aspecte din viața unor comunități sătești, în centrul cărora se aflau, bineînțeles, slujitorii bisericii. Într-un mod subtil, din rândurile prozelor sale se poate vedea cum ies la iveală slăbiciunile, lăcomia, avariția, prefăcătoria membrilor comunităților rurale. A găsit cadrul natural pitoresc, prin numele care le poartă satele: Găureni, Brâncă, Mireș, Fundătura; apoi oamenii simpli, mărunți, obișnuiți cu numele de moșul Grigore, Ioana, Marghioala, Firoana, Trandafirel, Văsâi, badea Macidon, Lucreția Căsarului, Văsălie cocoșatul, precum și numele unor slujitori ai altarului, popa Timoftei, popa Maftai, părintele Vesalom, părintele Cristian, părintele cu numele provenit din tainele „cofetărilor” Savarion, popa Gafton, părintele Căliment care credeau cu moderație în existența lui Dumnezeu și cu neabătută tărie în existența Diavolului. În numele acestor personaje, în simpla lor înșiruire, adie mireasma de amvon și de tămâie.

Nu trebuie uitată nici scroafa Cocuța, apoi salturile pe care le făcea diacul Paftenie în rânduielile slujbelor bisericesti, fiind o sursă de umor permanentă prin ceea ce-i ieșea din potrivirile lui „și o făcut Dumnezeu pe Eva... și a uns-o pe fund cu smoală...” sau la citirea Psalmului 50 „stropi-mă-vei cu ipsos” (p. 28), făcând deliciul auditoriului. Parcă-i vedem pe aceștia conviețuind cu un diavol mediocru, neabătându-se din drumul lor către sfințenie, nefăcând un act formal de smerenie. Unele deficiențe le acceptă resemnați, cu seninătate, ca pe un beteșug oarecare, nu foarte grav. Îi vedem în raiul lor prin de slănini și cârnați, mâncând jântiță din fedeleș și trăgând țuica din coșarcă, căderea în ispite o priveau ca un fatalism vesel, cedările la acestea petrecându-se fără nici un zbucium interior.

**Iuliu-Marius Morariu, *Părintele Savarion și alte năzdrăvăanii literare*,
Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2022, 132 p.**

Ultimul text al acestui volum, *Scriitorul*, pare diferit de celelalte texte, prin aceea că ne prezintă umilințele prin care treceau copii de la țară, care proveneau din familii modeste. Câți n-am trecut prin asemenea momente din cauza „copiilor de domni comuniști”, fapt întreținut de prea multe ori și de „tovarășii dascăli”, poate și la presiunea „domnilor tovarăși” ai acelor vremuri.

Totodată trebuie menționată și ținuta aparte a volumului, felul cum a fost conceput, redactat și tehnoredactat de specialiștii editurii, acestora trebuindu-le aduse felicitările binemeritate.

Ceea ce este remarcabil la părintele Maxim, este că acest volum poate fi citit începând de la vârsta adolescenței, putând deprinde limbajul frumos, limpede, cumpătat, curios în nota lui de pitoresc și savoare datorită parodierii subtile a limbajului arhaic și bisericesc.

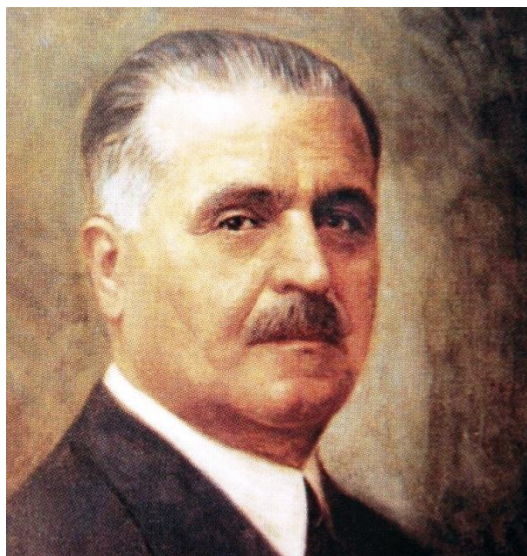
Prin acest volum de proză scurtă, Iuliu-Marius Morariu „deschide o cale a reîntoarcerii la tradițiile românești, ne duce la prezentarea vieții clericale și a raportărilor cler – mireni, într-o societate arhaică, tradițională” (p. 7), cum bine menționa prefațatorul acestui volum. Putem să considerăm că se menține în tradiția celor scrise de un Hogaș, dar în mod special Damian Stănoiu.

Alexandru Dărăban

FĂURITORII ROMÂNIEI MARI (I): ARĂDEANUL VASILE GOLDIȘ (1862-1934), O VIAȚĂ ÎN SLUJBA IDEALULUI NAȚIONAL

Prof. Dr. Mihai-Octavian GROZA
Liceul German Sebeș

Atunci când vorbim despre cele trei uniri ale anului 1918 (unirea Basarabiei cu România - 27 martie 1918, unirea Bucovinei cu România-28 noiembrie 1918 și unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România - 1 decembrie 1918) trebuie să fim conștienți de faptul că acestea au fost pregătite de generații și generații de intelectuali și oameni politici, adevărați bărbați ai neamului românesc, care nu au precupețit niciun efort pentru a vedea realizat idealul național: unirea tuturor românilor într-un singur stat. Având în vedere faptul că rolul jucat de aceștia în realizarea unității naționale a românilor nu a fost reliefat la adevărata sa dimensiune pe parcursul anilor în care am celebrat centenarul Marii Uniri, mi-am propus să realizez o mini-serie documentară așezată sub genericul „Făuritorii României Mari”. În cadrul acesteia, pe baza surselor documentare cercetate, voi încerca să ofer publicului cititor biografiile și modul în care eforturile depuse de aceste personalități au avut ca finalitate practică construirea României Mari.

De nenumărate ori, cercetările pe care le-am derulat în legătură cu Primul Război Mondial sau Marea Unire s-au oprit asupra acestor personalități, însă prea puțin am stăruit asupra figurii celui care a fost Vasile Goldiș, ideologul mișcării naționale din Transilvania și Banat în toamna și iarna anului 1918, cel care și-a transpus concepția politică în toate documentele programatice ale Consiliului Național Român Central și ale Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia. Din acest motiv, materialul care deschide mini-seria documentară „Făuritorii României Mari” este dedicat ilustrului profesor și om politic Vasile Goldiș, o personalitate ridicată de pe meleagurile Crișanei, din zona Aradului.

Vasile Goldiș s-a născut la 12 noiembrie 1862, în localitatea Mocirla (astăzi Vasile Goldiș, județul Arad), într-o familie cu adânci rădăcini în zona Bihorului, înrudită cu episcopul Iosif Goldiș al Aradului. Și-a început formația intelectuală la școlile primare din Cermei, Panatul Nou și Arad, continuată la Arad, în cadrul Gimnaziului Superior și desăvârșită la facultățile de litere și filosofie ale universităților din Budapesta și Viena. Bursier al Episcopiei Aradului, în intervalul 1881-1885 s-a regăsit implicat în activitățile desfășurate de Societatea „Petru Maior” a studenților români din Budapesta și de Societatea „România Jună” a studenților români din Viena, dovedind o înclinație aparte spre cercetarea istoriei, filosofiei istoriei, filosofiei religiei, filosofiei culturii, filosofiei dreptului, etc.

Absolvent al Universității din Budapesta, în intervalul mai-iunie 1886 și-a efectuat practica pedagogică la Liceul de Aplicație din Budapesta, la sfârșitul acestei perioade părăsind capitala Ungariei pentru a ocupa catedrele de istorie, limba română și limba maghiară ale Preparandiei din Caransebeș (instituție care se ocupa de pregătirea viitorilor învățători ai școlilor românești din zona Banatului și nu numai). În paralel, și-a început și activitatea politică, în calitate de secretar al generalului Traian Doda, care a deținut mai multe mandate de deputat al Parlamentului de la Budapesta. Din această perioadă a început colaborarea cu gazeta „Foaia Diecezană”, în paginile căreia a publicat o serie de materiale referitoare la situația învățământului românesc din Ungaria, la abuzurile și adversitatea oficialităților față de școala românească, criticând programele și planurile de învățământ și militând pentru modernizarea învățământului, prin introducerea unor noi obiecte de studiu.

După trei ani petrecuți la Preparandia din Caransebeș, prin concurs, a trecut la Gimnaziul Ortodox „Andrei Șaguna” din Brașov, unde a preluat catedrele de istorie, limba latină și limba română. Aici, alături de colegii săi, profesorii Andrei Bârseanu, Valeriu Braniște, Virgil Onițiu, Gheorghe Dima, Iosif Blaga, a reușit să formeze o nouă generație de scriitori, militanți politico-naționali, din care au făcut parte nume precum Octavian

Prof. Dr. Mihai-Octavian GROZA

Goga, Eugen Goga, Sebastian Stanca, Ioan Lupaș, Sextil Pușcariu, Ion Agârbiceanu, Alexandru Ciura etc., personalități care, la începutul secolului al XX-lea, au pus bazele așa-numitei grupări a „tinerilor oțeliți”, adversari ai liniei politice urmate de Partidul Național Român. Pe lângă aceasta, la Brașov, s-a făcut remarcat și prin elaborarea unor manuale școlare, dintre care amintim: *Istoria Ungariei*, publicată în anul 1890, *Istoria universală pentru clasele secundare*, în trei volume, publicată în intervalul 1892-1897, *Plan de învățământ pentru limba latină*, publicată în anul 1893, *Elemente de Constituția patriei sau drepturile și datoriile cetățenești pentru școlile populare române*, publicată în anul 1894, *Sintaxa limbii latine*, publicată în anul 1896, *Geografia pentru școlile populare*, publicată în anul 1900.

La 1 septembrie 1901, invocând motive medicale, și-a cerut „pensionarea”, în spatele acestui act stând dorința sa de a se muta la Arad, devenit un veritabil centru politic al românilor transilvăneni și bănățeni, în urma solicitărilor venite din partea unchiului său, episcopul Iosif Goldiș. La Arad, în intervalul 1901-1905 și-a continuat cariera didactică atât ca profesor, cât și ca director (neremunerat) al Școlii Superioare de Fete. Colaborator al episcopului Iosif Goldiș, mai apoi al succesorului acestuia, Ignatie Papp, Vasile Goldiș, încă din anul 1900, a fost cooptat în sinodul eparhial (comisiunea școlară), iar din anul 1901 a îndeplinit poziția de secretar consistorial al Episcopiei Aradului.

Încă din anul 1893 a devenit membru al Partidului Național Român, calitate din care a participat la Congresul Naționalităților, desfășurat în anul 1895 la Budapesta. În urma alegerilor din anul 1906, a obținut un mandat de deputat în Parlamentul Regatului Ungariei, poziție menținută până în anul 1910. În calitate de deputat a făcut parte din delegația care a purtat tratative cu partea maghiară în anul 1910, protestând împotriva adoptării legilor școlare propuse de Albert Apponyi și militând pentru menținerea sistemului de învățământ confesional românesc, precum și pentru înființarea unei universități românești, căci „[...] *O universitate românească în Imperiul Austro-Ungar, dacă ar fi susținută, ar fi un punct de atracție pentru studenții români, nemaifiind nevoie să studieze în țări străine*”.

După anul 1910, Vasile Goldiș a preluat conducerea ziarului „Românul” din Arad, calitate din care a promovat o serie de tineri elevi și studenți, precum Lucian Blaga (care și-a făcut debutul în paginile „Românului”) sau Ioan Grămadă (adus în redacția „Românului” de Vasile Goldiș). În paralel, din anul 1911, a preluat și conducerea tipografiei „Concordia” din Arad.

Arădeanul Puiu Emilian Valea, bazându-se pe o „Medalie de asiduitate”, extrem de rară, care a aparținut lui Vasile Goldiș, a lansat ipoteza apartenenței acestuia la Loja Masonică „Concordia” încă din momentul înființării acesteia, în anul 1888, o structură care în preajma Marii Uniri număra circa 150 de membri. În lipsa altor dovezi documentare referitoare la calitatea lui Vasile Goldiș de membru al acestei loji masonice, îmi permit să-mi exprim rezerva față de afirmațiile cercetătorului arădean amintit.

În anii Primului Război Mondial, în contextul retragerii ajutorului de stat acordat multor școli românești, Vasile Goldiș, prin numeroase scrisori și memorii, adresate Ministerului de Culte și Instrucție Publică, a încercat împiedicarea închiderii acestora. În toamna anului 1914, a făcut parte din delegația românilor transilvăneni care au participat la funeraliile regelui Carol I, după acest moment, în paginile ziarului „Românul” publicând un articol dedicat noului rege, Ferdinand I, pe care l-a descris ca fiind „[...] *regele tuturor românilor în viața culturală*”. De asemenea, în contextul intrării Regatului României în război, de partea Antantei, s-a numărat printre cei care au refuzat să semneze declarația de fidelitate față de monarhie, fapt ce a atras suspendarea activității „Românului”.

Pe fondul prăbușirii monarhiei austro-ungare, în toamna și iarna anului 1918, Vasile Goldiș a desfășurat o activitate neobosită în slujba idealului național, fiind unul dintre artizanii întâlnirii de la Oradea și autorul declarației de autodeterminare a românilor transilvăneni și bănățeni (cunoscută în literatura de specialitate drept „Declarația de la Oradea”), citită în Parlamentul de la Budapesta de către Alexandru Vaida-Voevod, precum și unul dintre cei șase reprezentanți ai Partidului Național Român care au pus bazele Consiliului Național Român Central. Cu scopul susținerii activității acestui organism, la 8 noiembrie 1918, din inițiativa lui Vasile Goldiș, ziarul „Românul” și-a reluat activitatea, găzduind în paginile sale nenumărate protocoale, dări de seamă, manifeste, apeluri, comunicate și anunțuri referitoare la activitatea consiliilor și gărzilor naționale române.

Toate documentele programatice lansate în toamna și iarna anului 1918 (nota ultimativă înaintată la 9 noiembrie guvernului maghiar, manifestele „Către națiunea română!” și „Către popoarele lumii!”, convocatorul Marii Adunări Naționale la Alba-Iulia, proiectul rezoluției de unire) au fost elaborate de Vasile Goldiș, acesta fiind singurul profesor din componența Consiliului Național Român Central care, datorită pregătirii sale anterioare, putea elabora documente politice de o asemenea valoare.

A participat la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918, în urma căreia a fost ales în structurile Marelui Sfat Național și ale Consiliului Dirigent, vicepreședinte și titular, pentru 16 zile, al

Prof. Dr. Mihai-Octavian GROZA

Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice. De asemenea, a fost desemnat în fruntea delegației care, la 14 decembrie 1918, a prezentat regelui Ferdinand I rezoluția Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, prezentând actul unirii ca unul de justiție: „[...] unirea tuturor românilor într-un singur stat rectifică o mare greșeală a istoriei și se confirmă necesităților civilizației omenești”. Mai apoi, alături de Alexandru Vaida-Voevod și Ștefan Cicio-Pop, a fost cooptat în guvernul de la București, iar în urma alegerilor din toamna anului 1919 a obținut un mandat de deputat în Parlamentul României Mari; tot în cursul anului 1919 a fost ales și membru de onoare al Academiei Române.

În perioada interbelică, pentru intervale scurte de timp, Vasile Goldiș a mai activat pe scena marii politici, în fruntea Partidului Național Român, în cel de-al treilea guvern condus de generalul Alexandru Averescu ca ministru al artelor și cultelor, calitate din care, în anul 1927, și-a pus semnătura pe *Concordatul* cu Vaticanul, precum și ca membru al Partidului Național Agrar înființat de fostul său elev, Octavian Goga. Până la sfârșitul vieții, s-a dedicat propășirii culturale a poporului român, din anul 1923 preluând conducerea Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român - ASTRA. Din această poziție, s-a îngrijit de extinderea rețelei de despărțăminte și agenturi/cercuri pe întreg teritoriul României Mari, de organizarea sărbătorilor dedicate centenarului nașterii lui Avram Iancu și a celor dedicate primului deceniu scurs de la Marea Unire, de inaugurarea muzeului memorial Avram Iancu la Vidra, de înființarea unei universități populare, precum și de publicarea unui număr însemnat de lucrări științifice sau de popularizare. S-a stins din viață la 10 februarie 1934, la Arad, fiind înhumat în cimitirul „Eternitatea”.

Personalitate de excepție, ideolog al mișcării naționale românești din toamna și iarna anului 1918, dascăl și om de cultură, Vasile Goldiș rămâne un reper de moralitate, devotament și abnegație, un model de slujire în folosul țării și al neamului, un veritabil „pater patriae” al României Mari, o entitate statală care nu a supraviețuit mult timp după dispariția sa din această lume. Gândurile așternute pe hârtie, rod al cercetării și sistematizării materialului documentar existent, ne demonstrează faptul că Vasile Goldiș a avut un parcurs marcat de frământări și căutări (care, de fiecare dată, și-au găsit răspunsul sau soluția cea mai potrivită), de piedici (depășite întotdeauna cu demnitate), de neîmpliniri, dar mai ales de reușite și satisfacții care i-au adus renume și l-au așezat în galeria marilor personalități ale neamului românesc.

BIBLIOGRAFIE:

- 1) Boia, Lucian, *Eugen Brote (1850-1912). Destinul frânt al unui luptător național*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 2013;
- 2) Bulboacă, Sorin, „Vasile Goldiș-activitatea didactică”, în volumul *Vasile Goldiș: 155 de ani de la naștere (1862-1934)*, coordonat de Marius Ioan Grec, Marțian Iovan, Stelean-Ioan Boia, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2017;
- 3) Demșea, Dan, „Activitatea echipei deputaților sinodali avocatul dr. Ioan Suciș și profesorul Vasile Goldiș în cadrul sinoadelor eparhiale de la Arad-sub semnul revirimentului moral și al consolidării economico-financiare a averii episcopiei arădene”, în volumul *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, VIII, coordonat de Doru Sinaci, Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2014;
- 4) Gagea, Eugen, „Vasile Goldiș, Personality of the National and European Culture”, în *Studii de*
- 5) Gagea, Eugen, „Preocupări ale lui Vasile Goldiș pentru susținerea limbii și culturii române”, în *Studii de Știință și Cultură*, volum VI, număr 1, 2010;
- 6) Gagea, Eugen, „Contribuția lui Vasile Goldiș la dezvoltarea învățământului românesc la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, în *Studii de Știință și Cultură*, volum VI, număr 3, 2010;
- 7) Gagea, Eugen, „Vasile Goldiș, President of ASTRA”, în *Studii de Știință și Cultură*, volum VII, număr 3, 2011;
- 8) Goldiș, Vasile, *Scrieri social-politice și filosofice*, ediția a II-a, îngrijită, adăugită și studiu introductiv de Marțian Iovan, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2012;
- 9) Ineoan, Dăncilă, Andreea, „Sebastian Stanca și generația revistei *Luceafărul*”, în volumul *Sebastian Stanca (1878-1947). Un cleric cărturar din Sebeșul de altădată*, coordonat de Mihai-Octavian Groza, Gabriela-Margareta Nisipeanu, Iuliu-Marius Morariu, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2016;
- 10) Roz, Alexandru, *Noiembrie 1918. Aradul-capitala Transilvaniei*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2002;
- 11) Valea, Emilian, Puiu, „Masoneria-Vasile Goldiș, fondator al Lojei Masonice „Concordia” (Osszetartas) din Arad”, în volumul *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, volum VII, coordonat de Doru Sinaci, Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2013.

PAȘII LUI NICHITA STĂNESCU PRIN PIAȚA AMZEI. 90 DE ANI DE LA NAȘTEREA POETULUI

Gherasim Solovestru DOMIDE

Motto:

**„Poetul nu are biografie: biografia lui este de fapt propria lui operă, mai bună sau mai rea,
mai măreață sau mai puțin măreață.”**

(Nichita Stănescu)

Poetul Nichita Stănescu, pe care am fi vrut să-l sărbătorim în această primăvară la 90 de ani de viață, s-a născut pe 31 martie 1933, la Ploiești. Urmează Liceul „Sf. Petru și Pavel” între anii 1944-1952, iar apoi, între anii 1952-1957, Facultatea de Filologie a Universității București. În martie 1957, Nichita Stănescu debutează simultan, în revistele *Tribuna* și *Gazeta literară* din Cluj, cu trei poezii. Debutul lui editorial are loc la sfârșitul anului 1960, cu volumul de versuri *Sensul iubirii*. De-a lungul anilor, Nichita Stănescu desfășoară o activitate literară de excepție, nu numai prin numărul mare al operelor sale poetice, cât prin unicitatea limbajului și a imagisticii acestora, aspecte care îi înscriu numele printre marii creatori nu numai ai literaturii române, ci și ai celei universale.

La începutul anului 1964, *O viziune a sentimentelor* este volumul de versuri pentru care poetul primește Premiul Uniunii Scriitorilor. După ce o cunoaște pe Gabriela Melinescu, în tensiunea relației lor, poetul creează cele mai explozive opere ale sale, despre care își amintește cu drag în dialogurile purtate mai târziu, în *Antimetafizica*, cu Aurelian Titu Dumitrescu. În martie 1965 vede lumina tiparului volumul de poezii *Dreptul la timp*, în anul 1966 publică *11 Elegii*, iar în anul următor prima sa antologie, *Alfa*, și alte două volume: *Roșu Vertical* și *Oul și sfera*. Unda de melancolie și regret se simte în versurile tipărite, în 1969, în volumul *Necuvintele*. Și acest volum primește Premiul Uniunii Scriitorilor. Tot în acea perioadă mai apare volumul de poezii *Un pământ numit România* și este numit redactor-șef adjunct al revistei *Luceafărul*, alături de Adrian Păunescu. Între anii 1970-1973 este redactor-șef adjunct la *România literară*, revistă condusă în acea perioadă de scriitorul Nicolae Breban. În 1970, publică *În dulcele stil clasic* și a doua antologie a sa, *Poezii*. În 1971, îi apar în Iugoslavia două cărți traduse: *Belgradul în cinci prieteni*, ediție bilingvă de poezii inedite, și *Nereci*. În 1972, publică din nou volumul de poezii *Belgradul în cinci prieteni* și un altul, *Măreția Frigului*, iar pentru volumul de eseuri *Cartea de recitare* obține pentru a treia oară Premiul Uniunii Scriitorilor. Alcătuiește apoi o antologie numai de poezii de dragoste, intitulată *Clar de inimă* și tipărită în anul 1973. Creația sa este apreciată și recompensată din nou în țară, în anul 1975, cu Premiul Uniunii Scriitorilor. Poetul atrage însă și atenția specialiștilor de peste hotare, drept pentru care i se atribuie și premiul internațional „Gottfried von Herder”. Tipărește acum a patra sa antologie, *Starea poeziei*, în populara colecție „Biblioteca pentru toți”, devenind și publicist comentator la *România literară*. Acum se mută în ultima sa locuință din Capitală, situată în str. Piața Amzei nr. 9, unde este vegheat ani la rând, la geam, de plopul „Gică”. Tot în 1978 publică volumul de poezii *Epica Magna*, pentru care primește premiul „Mihai Eminescu” al Academiei Române. În 1979, lansează volumul de poezii *Opere imperfecte*. Anul 1980 aduce o recunoaștere internațională tot mai mare a creației sale. Nichita Stănescu este propus de Academia suedeză să candideze la Premiul Nobel, alături de Elitis, Frisch, Senghor și Borges. Premiul este dat poetului grec Odysseas Elytis. 1982 este anul cu ultima apariție editorială antumă a poetului. Volumul *Noduri și semne*, subintitulat *Recviem pentru moartea tatălui*, este o selecție din tot ce a scris poetul de la ultima sa apariție editorială. În primăvara lui 1983, cei cincizeci de ani pe care-i împlinește sunt o adevărată sărbătoare națională. Dar...

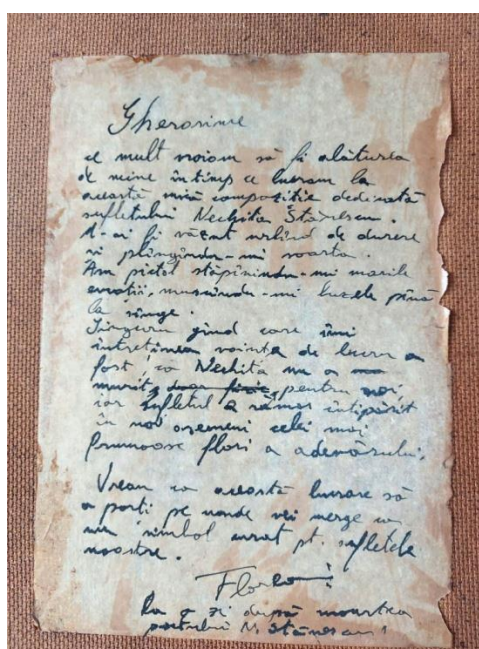

Gherasim Solovestru DOMIDE

De mult negru mă albisem
 De mult soare mă-nnoptasem
 De mult viu mă mult murisem
 Din visare mă aflasem
 Vino tu cu tine toată
 Ca să-ntruchipăm o roată
 Vino tu fără de tine
 Ca să fiu cu mine, mine
 O răsai, răsai, răsai
 Pe infernul meu, un rai
 O rămâi, rămâi, rămâi
 Palma bate-mi-o în cui
 Pe crucea de carne
 Când lumea adoarme.

Acestea sunt versurile poemului *Dezâmbălânzirea*, poem pe care actorul Ovidiu Iuliu Moldovan îl va recita în dimineața zilei de 13 decembrie 1983, în jurul orei opt, la postul teritorial de radio Cluj, buletinul de știri de la postul de radio transilvănean anunțând apoi că în primele ore ale dimineții poetul Nichita Stănescu a trecut la cele veșnice.

Așa a început pentru mine epoca postumă a poetului Nichita Stănescu. Mijloacele de comunicare ale anilor optzeci erau mai dificile, nu erau precum cele on line de astăzi. Atunci am putut scrie, abia în a treia zi, la ziarul local băimărean că: *Nichita Stănescu a plecat dintre noi la întâlnirea cu Eminescu*. Nu m-am putut alătura celor care l-au condus pe ultimul drum pe Nichita Stănescu, dar foarte curând m-am aplecat c-o lumânare și-o floare la mormântul poetului din cimitirul Bellu. Despre această „tristețe fundamentală” i-am spus și prietenului meu, pictorul Florea Gușă, din Rodna Veche, și el un mare admirator al Poetului Necuvintelor. Trista veste l-a făcut pe artistul plastic Florea Gușă să înceapă a picta o compoziție pentru sufletul poetului. M-am întâlnit, în primele zile din anul 1984, cu artistul, în atelierul său de sub „Sfânta Măgură”, pentru a-mi prezenta stadiul acestei creații plastice omagiale. Câteva luni mai târziu, la terminarea ei, pictorul rodnean mi-a făcut-o cadou, cu o dedicație generoasă. Avea să mărturisească, pe spatele tabloului: *Gherasime,...am pictat stăpânindu-mi marile emoții, mușcându-mi buzele până la sânge. Singurul gând... a fost că Nichita nu a murit pentru noi, ...sufletul lui a rămas întipărit în noi asemeni celei mai frumoase flori a adevărului...*

Pașii lui Nichita Stănescu prin Piața Amzei. 90 de ani de la nașterea poetului

În atelierul pictorului era în lucru și un portret pe pânză al poetului. Plănuiam cu Florea Gușă cum să mergem cândva amândoi în vizită la Nichita și să-i dăruim tabloul. Acel portret, terminat mai târziu cu dor de Nichita, mi-a fost dăruit mie și, fiindcă *dăruind vei dobândi*, l-am dăruit la rândul meu mai departe, în 13 decembrie 2000, unei școli gimnaziale din Baia Mare, școala care de la acea dată poartă denumirea de Școala „Nichita Stănescu” din Baia Mare.

Apoi, în călătoriile mele prin București, am încercat să acopăr cu pașii mei unele din traseele poetului. Așa am ajuns în Piața Amzei, în fața blocului în care a locuit în ultimii ani ai vieții Nichita Stănescu. Emoțiile m-au cuprins pe măsură ce-mi ridicam privirea spre fereastra etajului patru, de unde ne-a privit atâția ani Nichita Stănescu. De jos, fereastra pare neștearsă atâta vreme cât prin ea nu-l vedem pe Nichita zâmbind, poetizând.

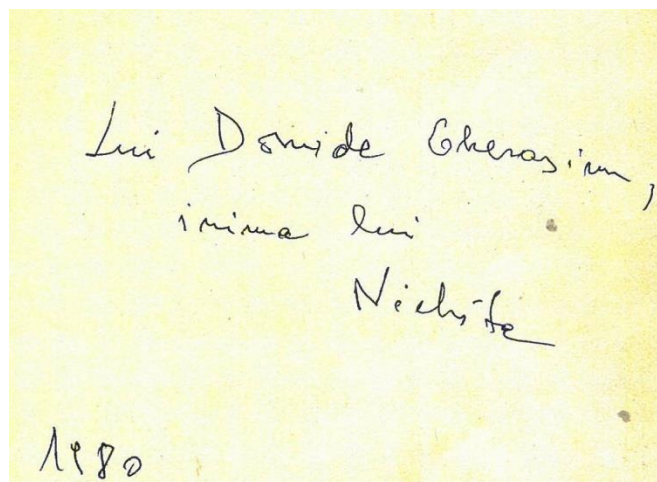
În alte drumuri ale mele prin Piața Amzei, am identificat „plopul Gică”, așa cum botezase Nichita plopul mare din preajma blocului, ale cărui ramuri pline de frunze i-au ținut umbră și i-au adus adieri de vânt poetului.

Mai târziu, municipalitatea bucureșteană împreună cu Uniunea Scriitorilor au reușit să omagieze locul sfânt al creației din ultimii ani a lui Nichita printr-o placă comemorativă. Alte emoții mă cuprind odată cu întâlnirea basoreliefului în bronz al *Poetului Necuvintelor*.

Gherasim Solovestru DOMIDE

Îmi înalț privirea spre fereastra lui Nichita așa cum aş privi un vitraliu de catedrală gotică, apoi străbat Piața Amzei spre Calea Victoriei imaginându-mi că ating urmele pașilor poetului Nichita Stănescu și-mi amintesc de „respirările” lui în care povestește cum, odată, plimbându-se pe Calea Victoriei, l-a întâlnit pe Tudor Arghezi. Nichita s-a uitat în ochii lui Arghezi, care, la rândul lui, s-a uitat în ochii lui ... Eminescu. Licean fiind, m-am uitat în ochii lui Nichita Stănescu... Într-o după-amiază de primăvară (24 martie 1980), l-am privit în ochi pe Nichita Stănescu. Și i-am strâns mâna. Cred că în strângerea de mână Nichita a simțit emoția mea de tânăr licean aspirând la poezie și mi-a dăruit un autograf pe o carte de versuri tipărită în limba engleză. Atunci Nichita mi-a dăruit „*inima*” lui.

Suntem într-o duminică frumoasă de martie a anului 2023 și din turnurile bisericii Amzei răsună clopotele. Fiecare dangăt de clopot, ca și cum ar sărbători aniversarea poetului, omagiază trecerea prin piață, prin literatură și prin viață a poetului Nichita Stănescu.

**Revistă sprijinită și finanțată de:
CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CENTRUL CULTURAL „JUSTIN SOHORCA” SÂNGEORZ-BĂI**

**ISSN 2285-8229
ISSN-L 2285-8229**